



T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**EL-MÜTENEBBÎ İLE NEF'Î'NİN
EDEBİ YÖNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ BANİALİ

BURSA – 2014



T. C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**EL-MÜTENEBBÎ İLE NEF'Î
EDEBİ YÖNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali BANIALI

**Danışman:
Yar.Doç.Dr. Sadettin EĞRİ**

BURSA – 2014

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı AnaBilim Dalı'nda 701241010 numaralı Ali BANİALİ'nin hazırladığı "El-Mütenebbî ile Nef'î'nin Edebi Yönlerinin Karşılaştırılması" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı. 18/10/ 2014 günü 2:00 -3:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışması başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ
Uludağ Üniversitesi



Üye
Yrd. Doç. Dr. Özlem ERCAN
Uludağ Üniversitesi



Üye
Doç. Dr. Hasan Basri ÖCALAN
Uludağ Üniversitesi



18/10/ 2014

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalı'nda numaralı
.....'nın hazırladığı
"....."
konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile
ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
(başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20....

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Ali BANİALİ

Üniversite : Uludağ Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Bilim Dalı : Eski Türk Edebiyatı

Tezin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı: +

Mezuniyet Tarihi : ... / / 2014

Tez Danışman(lar)ı:Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ

EL-MÜTENEBBÎ İLE NEF'Î'NİN EDEBİ YÖNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

El-Mütenebbî Abbasi Dönemi içine giren X. yüzyılda yaşamış ünlü bir Arap şairidir. Kendi adını taşıyan divanı ile bilinir. Şiirlerinde aşırı mübalağanın öne çıktığı gözlemlenir. Arap Edebiyatı'nda hırçın kişiliği ile tanınan El-Mütenebbî, özellikle fahriyyede kendisini her zaman en üst seviyede görmüştür. Divanında yer alan yergilerinde, muhatabı için aşırı küfre kaçan ifadeler kullanan El-Mütenebbî, karşısındakini küçük düşürücü üslubu ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Bundan dolayı Onun ölümü de hiciv yüzünden olmuştur.

Nef'î ise XVII. yüzyılda yaşamış bir Türk şairidir. El-Mütenebbî'de bulunan dil ve üslup özellikleri Nef'î'de de bulunur. Biri Türkçe diğeri Farsça olmak üzere iki divanının yanı sıra hiciv eserlerinin toplandığı Siham-ı Kaza adlı eseri ile tanınır. Döneminin Osmanlı üst düzey yöneticilerini de hicvettiği eseri Siham-ı Kaza'da kullandığı ve tıpkı El-Mütenebbî gibi ağır küfre kaçan dili, Onun la El-Mütenebbî arasında benzerlik kurar. Nitekim Onun ölümü bile tıpkı El-Mütenebbî gibi aşırı küfür ve hiciv içeren edebi eserleri olmuştur.

Anahtar Sözcükler:

El-Mütenebbî, Nef'î, Divan, Fahriyye, Hiciv

ABSTRACT

Name and Surname: Ali BANIALI

University: Uludağ University

Institution: Social Science Institution

Field: Turkish Language and Literature

Branch: Classical Turkish Literature

Degree Awarded: Master

Page Number:

Degree Date: ... /... / 2014

Supervisor(s): Asst. Prof. Sadettin EĞRİ

A COMPARATIVE STUDY BETWEEN AL-MUTANABI AND NEFI IN THEIR LITERARY THEMES

AL- Mutanabi was a famous poet during the Abbasid era in Xth century AD , He was known by his famous Diwan (Diwan Al-Mutanabi). The first thing that draws attention in his poet was *the* Excessive use for the exaggeration style.

He has been known In Arabic Literature by his rigid and strict character , he was famous also by his pride poems in which he put himself always in higher standards and places.

In his satirical poems El-Mutanabi used The worst words in the Arabic language and he always likening his enemy that they look like midget to him. This shameless style caused his death at the end.

The other poet Nefi was a Turkish poet. He lived in the XVIIth century AD. His literary style and linguistic features was very similar to El-Mutanabi. He was famous for his two collected poems one of them was written in Turkish the other was written in Persian language, besides his satirical poems with was called (Siham-i Kaza) and with his shameless style also which he used against the leaders of the Ottoman state. Even his death was very similar to El-Mutanabi death because he used also the shameless phrases and style like El-Mutanabi.

Key Word

AL- Mutanabi, Nefi, Divan, Self-approbation, Satirical

ÖNSÖZ

Tez konusunun belirlenmesinde en önemli etken, Yüksek Lisans ders döneminde ödev olarak seçilen Nefî'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri üzerinde yapılan araştırma oldu. Bu araştırma sürecinde yapılan okumalar esnasında Nefî'nin özellikle fahriyye konusunda El-Mütenebbî'nin etkisinde kaldığı fark edildi. Bu bağlamda yapılan araştırmalar ilerledikçe her ikisinin de edebi yönleri kadar, bu yönlerin etkilediği yaşam koşulları arasındaki benzerlik de gittikçe ilginç bir durum aldı. Böylece ölüm nedenleri dahi birbirine çok benzeyen bu iki şairin edebi eserlerinin yanı sıra dil ve üslup özelliklerinin karşılaştırılması gerekli görüldü.

El-Mütenebbî'nin eserlerini yazdığı Arapça'nın ana dilim olması bu karşılaştırmanın yapılmasına yönlendiren diğer bir itici güç oldu. Her ne kadar günümüze değin Nefî yaşamı konusunda akademik platformda pek eser yayınlanmış olduğu tesbit edilse de, El-Mütenebbî gibi ağır bir edebi dile sahip bir Arap şairi hakkında Türkçe'de yayınlanmış eserlerin sayısının çok az olması, tez başlığının belirleyicisi oldu. Bu tez ve ardından yapılabilecek çalışmalar sayesinde Arap okuyucuya Nefî, Türk okuyucuya da El-Mütenebbî'yi daha ayrıntılı tanıtma imkanına kavuşulabileceği umut edilmektedir. Tez başlığının sınırlandırılmasında da danışmanın önerileri göz önünde bulunduruldu.

Tezin konu başlığının belirlenmesinden yazım aşamasına dek yapılan okumalar ve diğer araştırma aşamalarında özellikle El-Mütenebbî'nin eserlerini edebi bir dille Türkçe'ye çevirmek en zorlayıcı etken oldu. Çeviriler esnasında anlam bozukluklarının önüne geçilmesine en üst seviyede dikkat edildi. Anlam kaymalarında ise hataların en az seviyeye indirgenmesine özen gösterildi.

Gerek tez başlığının belirlenmesi, gerekse literatür tarama ve yapılan okumalar esnasında en büyük desteği danışmanım Yar.Doç. Dr. Sadettin EĞRİ'den aldım. Kendisine bu vesile ile sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca Ürdün "Al Ulûmü'l İslamiyye" (İslam

Bilimleri) Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Doç. Dr. Muvaffak MİGDADİ'ye özellikle El-Mütenebbî hakkında esirgemediği katkılarından dolayı teşekkür ederim. Birlikte Yüksek Lisans eğitimi aldığım arkadaşlarımın yardımlarını burada belirtmek isterim. Tüm Yüksek Lisans Eğitimi sürecinde yardımlarını sakınmayan arkadaşım Kamil YILDIZ'a sonsuz teşekkürlerimi belirtmek isterim.

Ali BANİALİ

Bursa 2014

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	1
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

ABBASİLER VE XVII. YÜZYILDA OSMANLILAR

1. ABBASİLER.....	1
1.1. ABBASİLER'İN SİYASİ DURUMU.....	1
1.2. ABBASİLER'İN EDEBİ DURUMU.....	6
2. XVII. YÜZYILDA OSMANLILAR	11
2.1. XVII. YÜZYILDA OSMANLILAR'IN SİYASİ DURUMU.....	11
2.2. XVII. YÜZYILDA OSMANLILAR'IN EDEBİ DURUMU.....	16

II. BÖLÜM

EL-MÜTENEBBÎ VE NEF'Î

1. EL - MÜTENEBBÎ.....	19
1.1. HAYATI.....	19
1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	29
1.3. DİVANI	44
2. NEFF'i.....	45
2.1. HAYATI.....	45
2.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	50
2.3. ESERLERİ.....	55

III. BÖLÜM

EL-MÜTENEBBİ İLE NEF'Î ARASINDAKİ BENZERLİKLER

1. ARAP VE TÜRK EDEBİYATI ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	57
2. EL-MÜTENEBBİ VE NEF'Î'DE ORTAK NOKTALAR	63
2.1. HER İKİ ŞAİRİN KİŞİLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	63
2.2. ŞİİRLERİNDE İŞLEDİKLERİ KONULAR AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	64
2.3. EL-MÜTENEBBİ VE NEF'Î'DE FAHRİYYENİN YERİ	69
3. EL-MÜTENEBBİ VE NEF'Î ŞİİRLERİNİN TEMATİK KARŞILAŞTIRILMASI ...	72
3.1. EL-MÜTENEBBİ VE NEF'Î ŞİİRİNDE PEYGAMBERLİK İDDİALARI.....	73
3.2. EL-MÜTENEBBİ VE NEF'Î ŞİİRİNDE YİĞİTLİK OLGUSU	76
3.3. EL-MÜTENEBBİ VE NEF'Î ŞİİRİNDE ÜSTÜNLÜK OLGUSU	78
3.4. EL-MÜTENEBBİ VE NEF'Î ŞİİRİNDE ŞAİRLİK OLGUSU	80
4. EL-MÜTENEBBİ VE NEF'Î ŞİİRİNDE HİCİV	84
4.1. EL-MÜTENEBBİ'NİN YAZDIĞI HİCİVLER.....	85
4.2. NEF'Î'NİN YAZDIĞI HİCİVLER	88
5. KARŞILAŞTIRMALI METİN	89
6. EL - MÜTENEBBÎ DİVANINDAN ÖRNEKLEMELER	98
6.1. FAHRİYYE ÖRNEKLERİ.....	98
6.2. HİCİV ÖRNEKLERİ.....	103
SONUÇ	110
KAYNAKLAR.....	112
EKLEER	115
EK:1 EL MÜTENEBBÎ DİVANINDAN TIPKIBASIM	115
EK 2: NEF'Î DİVANINDAN TIPKI BASIM.....	123
EK 3: NEF'Î SİHAM-I KAZASINDAN TIPKI BASIM.....	128
EK 4: EL-MÜTENEBBÎ VE NEF'Î'NİN MEZARLARI.....	133
ÖZGEÇMİŞ	134

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
mad.	Madde
m.	Miladi
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
ty.	Basım tarihi yok
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

XVII. yüzyılın ünlü Türk şairi Nefî ve eserleri, bugüne değin Türkçe’de pek çok bilimsel çalışmanın konusu olmuş ayrıca sempozyum, panel, seminer vb. etkinliklerle de ele alınmıştır. Buna karşın Abbasi Dönemi’nde X. yüzyılda yaşamış Arap şairi El-Mütenebbî konusunda Türkçe yapılan bilimsel çalışmalar kısıtlı sayıda kalmıştır. Oysa her iki şair kişilik, dil ve üslup özellikleri bakımından büyük benzerlik taşımaktadır. Bu nedenle her ikisinin Fahriyye ve Hiciv’e yönelik eserlerinin karşılaştırılması gerekmektedir.

Tez, bu karşılaştırmanın yapılmasına yöneliktir. Tezde, El-Mütenebbî’nin divanı ile Nefî’nin Türkçe divanı ve Siham-ı Kaza’sı karşılaştırılmış, Farsça divanı ise tez kapsamının dışında tutulmuştur. Tez yazımına öncelikle söz edilen eserlerin okunmaları ile başlanmış, aynı süreçte konu ile ilgili geniş çaplı literatür taramasına yönelinmiştir. El-Mütenebbî’nin eserlerinden seçilen örnekler anlam kaymasının mümkün olduğunca olmamasına özen gösterilerek Türkçe’ye tercüme edilmiştir.

Tez, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ana bölümde X. yüzyıl Abbasi Dönemi Arap Edebiyatı ile XVII. yüzyılın Türk edebiyatı genel özellikleriyle ele alınmıştır. Her iki dönemin özellikle şiir konusunda adları öne çıkan şairleri, şiirdeki çabaları ve işledikleri konular genel özellikleriyle irdelenmiştir. Aynı ana bölümde söz konusu iki dönemin edebiyatına etki eden siyasi ortama da en belirgin özellikleriyle değinilmiştir.

İkinci ana bölümde ise, El-Mütenebbî ile Nefî’nin hayatı, edebi kişilikleri ve edebi eserleri ele alınmıştır. Yaşamlarının geçtiği yerleşimlerle birlikte mizaçları, yaşam koşulları ile dönemlerinde ilişki içinde oldukları devlet adamları ve sanatçılara da bu bölümde değinilmiştir. Edebi kişiliklerine de aynı ana bölümde yer verilerek, El-Mütenebbî’ye ait Arapça divan ile Nefî’nin ise üç eseri hakkında ön bilgi sunulmuştur.

Üçüncü ana bölümde, söz konusu iki şairin eserleri Fahriyye ve Hiciv bağlamında karşılaştırılmıştır. Tez konusunu oluşturan iki şairin, Fahriyye ve Hiciv konularında sahip oldukları üslup ve dil özellikleri açısından belirginleşen benzerlikler bu ana bölümde ele alınmıştır. El-Mütenebbî Divanı’ndan seçkiler yapılarak Türkçe’ye tercüme çevrilmiş, Nefî’nin eserlerindeki örnekler ile bu tercüme arasındaki ortak özellikler karşılaştırılmıştır.

Konu başlığının belirlenmesinden tez yazımına dek süren araştırma sürecinde gerek Türkiye'deki üniversiteler, gerekse Arap üniversitelerinde El-Mütenebbî ile Nef'î'nin edebi yönlerine yönelik karşılaştırmalı bir bilimsel çalışmanın varlığına rastlanamamıştır. Bu güne değin Türkiye'de El-Mütenebbî hakkında yapılan bilimsel yayın sayısı ise bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda kalmıştır. Bu konuda çalışmak isteyenler için her biri ileriye doğru atılmış çok önemli birer adım olan yayınların belli başlıları aşağıda bibliyografik özellikleriyle sunulmuştur:

El-Mütenebbî'nin Şiirinde Medh¹: Bu çalışmada araştırmacı, El-Mütenebbî'nin hayatına değinerek edebi kişiliği ve döneminin önemli devlet adamları Seyfu'ddevle, Kâfûr el-Ihşidi, Bedir bin Ammâr, Ebu'l-Aşâir, İbnu'l-Amîd ve Addu'd-Devle için söylediği medih şiirleri hakkında bilgi vermiştir. El-Mütenebbî'nin medih şiirlerinin dil ve üslup özellikleri incelenmiş, diğer bir medih şairi olan Ebü-Temmâm arasında medih şiirleri yönünden bir karşılaştırma yapılmıştır.

El-Mütenebbî'nin Şiirlerinde Yaşam Felsefesi²: El-Mütenebbî'nin hayatı, yaşam tarzı ve fikirlerini yansıtan şiirlerinin irdelendiği bu çalışmada; onurlu bir yaşam, sabır ve başarı, dünya hayatı ve ölüm, akıl, aşk, şarap, kadın ve övgüye değer vasıflar alt başlıklar halinde incelenerek ilgili beyitlerden örnekler ve Türkçe çevirilere yer verilmiştir. El-Mütenebbî'nin kendi şairliği, nesebi, cömertliği, cesareti ile ilgili övmelere de aynı çalışmanın içeriğinde yer almaktadır.

El-Mütenebbî Şiirinde Maraş³: Abdurrahman Özdemir tarafından Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisinde makale olarak yayınlanmış olan bu çalışmada, El-Mütenebbî'nin hayatı, edebi kişiliği ve divanı hakkında genel bilgiler sunulmuştur. Özdemir; Sefuddevle'nin Maraş'ı da fethettiği savaşlarının bir nevi tarihsel kaydı olarak da görülen manzum eserlerini bu çalışma altında toplamaya çalışmıştır.

¹ Salahattin Goran, "El-Mütenebbî'nin Şiirinde Medh", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

² Şirin Gökkay, "El-Mütenebbî'nin Şiirlerinde Yaşam Felsefesi", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

³ Abdurrahman Özdemir, "El-Mütenebbî'nin Şiirinde Maraş", Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sakarya, 2006, ss. 159-185.

I. BÖLÜM

ABBASİLER VE XVII. YÜZYILDA OSMANLILAR

1. ABBASİLER

1.1. ABBASİLER'İN SİYASİ DURUMU

Abbasi Devleti'ni anlatmadan önce, Emeviler'den İslam hükümdarlığını nasıl devraldıklarından bahsetmek gerekir. Hulefa-i Râşidin olarak bilinen dört halife döneminden sonra yönetime Ümeyyeoğulları'ndan gelen halifeler geçmiştir. Devletin başkenti günümüzün Şam kenti olan Dımeşk idi. Ümeyyeoğulları'nın onuncu halifesi Hişam bin Abdulmelik zamanında İslam Devleti en geniş sınırlarına ulaşır. Bu dönemde doğuda Çin, batıda ise güney Fransa'ya kadar olan coğrafya fethedilerek, bu sınırlar içerisinde Afrika, Fas, Endülüs, Sind ve Maveraünnehir diyarları İslam yönetimi altına girer. Ne va rki devletin kısa bir zaman diliminde bu derece geniş sınırlara ulaşması, hilafetin saltanata dönüşmesi ve "Mevali Politikası" devleti yıkılmanın da eşiğine getirmiştir.

Abbasiler, Emeviler'i yıkmak için özellikle siyasi propaganda yapmaktan geri durmamışlar. Emeviler yıkılırsa Mevali politikasının kadırılacağını ve adil devlet görüşünün benimseneceğini ileri sürerek ümmeti yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Mevali, Araplar'ın dışında kalan ve Emevi döneminde sonradan müslüman olan, ikinci sınıf muamelesi görüp karın tokluğuyla çalışan çok vergi veren yönetimde devlet memuru olamayanlardı. Abbasoğulları'nın hoş görüşü politikasını beğenen Mevaliler, Abbasoğulları yanında saf tutmuşlardır. Ümeyyeoğulları'na karşı başlatılan hareketin merkezi ise Abbasi tüccarlarının sıklıkla gittikleri Horasan coğrafyası olmuştur.

Emeviler'in yönetim kadrosunun bozulması, halifenin sarayda lüks yaşaması ve içki içme gibi islam kurallarına uymayan hareket sergilemeleri bu yönde bir hareketin ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Aynı hareket esnasında halifenin öldürülmesiyle çıkan çekişme Abbasoğulları'nın lehine olmuştur.

Ümeyyeoğulları döneminde sosyal ortamın zayıflaması, halkın zulm görmesi,

devlet ile halk arasındaki maddi ve manevi başgösteren uçurum, Abbasiler' in taraftar bulmasında etken olmuştur. Abbasiler'in hilafet ve maddi otoriteyi değil, İslam ilkelerinin ihyası ve adaleti savunması halkın Abbasoğulları'nın yanında yer almasına vesile olmuştur¹. Böylece Abbasiler, Emevi Devleti'ni yıkmak ve onların yerine hilafet makamına geçmek amacıyla bu yola girmişlerdir. Bununla birlikte Emeviler bu politikayı şiddetle savuşturmaya çalışmışlarsa da, Abbasiler hilafete ulaşana kadar Emevi taraftarlarıyla birbiri ardına gelen şiddetli çatışmalar yaşamışlardır. Hilafetin Emeviler'den Abbasiler'e geçiş süreci kimi İslam kaynağında ayrıntısıyla ele alınırken;

"Abbasiler Ebu Müslim Horosani'nin askeri gücü ve başarıları sayesinde iktidara gelmişlerdir. Suriye'de bir asırı aşkın bir süredir Emeviler'in egemenliği altında yaşamış olan Abbasiler, uzun süredir Emevi Devleti hükümlerine alışmış olan halkın gelecekte tehlike yaratacağından endişelenmiştir ve korkunç cinayetlerle bir yıldırma politikası sürdürmüşlerdir. Aslında bunu yapmalarındaki amaç, iktidardan düşen Emevi soyunu zararsız hale getirmektir ama bunu yaparken Hz. Ali'nin soyundan gelenlere reva görülen kötülüklerin cezasını veriyorlarmış gibi göründüler. Yaptıkları bu işlere de meşru görünmesi amacıyla " gazab-i ilahi" adını verdiler .

Bahsedilen bu politikanın başında bulunan önemli kişilerden biri Abdullah bin Ali bulunmaktaydı. Mervan'ı yakalamak isteyen Abdullah bin Ali, 15 gün boyunca Şam'ı kuşattı daha sonra Şam halkını kılıçtan geçirtti ve şehrin surlarını yerle bir ettirdi. Daha sonra şehirdeki ileri gelen tüm Emevileri öldürttü. Hatta Abdullah bin Ali'nin bir emri üzerine I.Muaviye'nin, II.Yezid'in, Abdülmelik bin Mervan'ın ve Hişam'ın mezarları açıldı ve kemikleri yakıldı .

Ebu'l Abbas Abdullah kardeşinin oğlu olan İbrahim bin Yahya'yı Musul'a vali olarak atadı. Bu süreçte de benzer dehşet verici olaylar yaşandı. Hatta daha büyük katliamlar yaşandı denilebilir. İbrahim bin Yahya Musul'a 12 000 asker ile girdi, önce halktan suçsuz olan 12 kişiyi öldürdü. Halk korkarak geri çekilmiş hatta güvende olabilmek için camilere sığınmışsalar da, yaklaşık 11 000 kişi cami önlerinde katledildi. Daha sonra ağlayan kadınların seslerine sinirlenmiş olan İbrahim kadınların ve çocukların da katledilmesi emrini verdi .

Abdullah bin Ali'nin diğer kardeşi, Süleyman bin Ali ise Basra sokaklarında Emevi soyundan olan kimseleri öldürtüp sürükletti. Ebu Müslim'in katlettiği insan sayısı 600 000' e ulaşmıştı. Katliamdan kurtulabilen Emeviler ise Endülü's'e gidip orada birleştiler ve Abbasiler oralara kadar ulaşamadığı için İspanya'da bağımsız bir devlet kurabildiler .

Emeviler her yerde takip edilmekteydiler, Abdurrahman bin Muaviye bin Hişam bin Abdülmelik adında bir genç Suriye'den kaçıp Magrib'e gitti. Burada kendi ismini gizleyerek yaşayabilmişti. Bunlar yaşanırken İspanya'da emirler arasında anlaşmazlıklar vardı. Bu anlaşmazlıklara son verme niyetinde olan bazı kişiler

¹ Şevki Deyf, *el-Asr el-Abbasi el-Evvel*, Darü'l-Ma'ârif, Kahira, t.y, s. 9-13.

gizli bir cemiyet kurmuşlardı. Abdurrahman bu cemiyet ile bağlantı kurup kendini İspanya'ya davet ettirmeyi başardı. Yanına Berberi Zenata kabilesine mensup birkaç yüz süvari alarak İspanya'ya çıktı. İspanya'ya hakim olmak isteyen daha nice Emirlerle savaşmak zorunda kalan Abdurrahman'a İşbiliye şehri 20 000 askerle yardım etti. Bu sayede her seferinde savaştığı Emirlere karşı üstün geldi. Bazı düşman emirler ise Hristiyan krallara sığındı. Bu şekilde elde edilen başarılar sayesinde h. 775-776 yıllarında bir Emevi devletinin kuruluşu bu şekilde gerçekleşti.

Abbasi orduları, Emevi ordularını yenilgiye uğratarken ihtilalin lideri İbrahim tutuklanmıştır. İbrahim ölmeden önce kardeşi Ebu'l-Abbâsın'ın yerine geçmesini ve Kûfe'ye gitmesini istemiş, Kûfe'ye giden Ebu'l-Abbâs ise bir süre saklandıktan sonra taraftarlarınca halife olarak selamlanmıştır. Yönetim sadece Ehl-i Beyt'i meşru kılmış ve devletin resmi ve tek halifesi Ebu'l-Abbâs olmuştur. Hilafeti ise beş yıl kadar sürmüştür."² denilmektedir.

Hilefete geçer geçmez ilk icraatları devletin merkezini Suriye'den Irak'a nakletmek olan Abbasiler, Fırat'ın doğu yakasındaki Bağdat'ı hükümet merkezi olarak seçmişlerdir. Seffâh ilk halife olarak seçildiğinde ekonomik ve siyasi faaliyetlerine uygun bir başkent aramışlar, söz konusu dönemde küçük bir yerleşim olan Bağdat şehri, Dicle'yi Fırat'a bağlayan ve gemilerin geçmesine elverişli bir kanalın yakınında yer aldığı ve bütün yönlere giden ticaret yollarının birleştiği bir merkezde bulunduğu için Abbasi devletinin başkenti olarak seçilmiştir. Dört yıl dokuz ay kadar hüküm süren Seffâh, Abbasiogulları'nı yönetim içindeki konumlarını güçlendirmek amacıyla kendi ailesinden olan kişileri yönetime getirmiştir.

Halife Seffâh zamanında Cezîra, Azerbaycan ve Ermeniyeye valisi olan kardeşi Ebu Ca'fer el-Mansûr, Seffâh'dan sonra hilafet makamına oturur.³ Ebu Ca'fer Bağdat'ı Abbasi Devleti'nin resmi başkenti olarak ilan eder ve şehrin döneminin en muhteşem şehri olacağını istemiştir. Öte yandan saldırılardan savunmak için şehri yüksek ve sağlam duvarlarla çevirmiştir. Dünyanın her tarafından mühendislerin ve çeşitli sanatkarların en mahirleri getirilmiştir. Medeniyete ve kültürel gelişime büyük önem veren Halife, Bağdat'ın Fars şehirleri gibi yuvarlak planda tasarlanmasını istemiş ve h. 145-149 yılları arasında şehrin imarını sürdürmüştür. Tarihi kaynaklarda söz konusu şehrin yeni tasarımı şöyle anlatılır;

"Bağdat şehri, geniş ve yüksek olan iki sağlam surla çevirilmiş, surların etrafında büyük hendekler kazılmış, kuzeybatıdan Şam'a, güneydoğudan Basra'ya, kuzeydoğudan Horasan'a ve güneybatıdan Kûfe'ye bakar. Ancak el-Mansûr döneminde Bağdat, Arap

² Bahriye Üçok, **İslam Tarihi Emeviler-Abbassiler**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968, ss.78-80.

³ Nahide Bozkurt, "Abbassiler", **İslam Tarihi**, ed. Eyup Baş, Grafiker, Ankara, 2013, s.466.

*daünyasında en güzel ve en önemli yer olmuştur. zira bu dönemde binlerce cami ve onlarca mühteşim saray yapılmış ve ticari, ekonomik ve edebiyatın merkezi idi, tüccarlar ve şairler her yerden ona geliyorlardı. Her taifeye özel çarşı tahsis edilmiştir. Edebiyat meclislerine de büyük önem verilmiştir."*⁴

Ebu Ca'fer el-Mansûr'dan sonra hilafete oğlu Mehdi getirilmiştir. Mehdi babasının siyaset anlayışı ve kişiliğinden tamamen farklı bir yol izledi. Babası gibi şiddetli olmak yerine cömert ve iyi olma yoluna gitti. Suçluları bağışlayıp, Hz. Peygamber soyundan gelenlerden mülkleri gasp edilenlere mallarını iade edip, Hicaz'ın fakirlerine 30 milyon dirhem bağışlamış ayrıca Mekke halkına da 150 000 elbise dağıtmıştır.

Mehdi şairlere de büyük önem verirdi. Yol şebekesini düzenledi, Hint ticareti Onun döneminde büyük gelişme gösterdi. Okul inşaatlarına başlandı ve Mescid-i Nebevi de yeniden inşa ettirildi. ilk defa Medineliler'den oluşan bir hassa ordusu kurdu. Ancak Mehdi zamanında Horasan'da neşet eden yeni mezhepler, İslam Dünyası'nda yeni iç çatışmaları da beraberinde getirdi. Hatta yalancı peygamberler bile ortaya çıktı. Ancak halifenin istikrarlı tavrı bu çatışmaların önünü kısa zamanda kesti.

Aynı dönemde İslam yönetimi ile Bizans İmparatorluğu arasında mücadeleler de devam etmekteydi. Bizans h. 161-162 / m.778-779 yıllarında İslam topraklarına saldırmış ve büyük hasarlar vermişti. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan Maraş ve yakın çevresi Bizans'ın katlettiği İslam coğrafyası arasındaydı. Mehdi'nin oğlu Harun komata ettiği İslam ordularını İstanbul Boğazı'na kadar götürdü. Araplar'ın şehir surlarının önüne kadar geldiğini gören Bizans korkuya kapıldı. Bu kuşatmadan büyük zarar gören Bizans ağır vergiler ödemek şartıyla üç yıllık bir barış antlaşması imzalamak zorunda kaldı.

786 yılında Harûnû'r-Reşîd ise tahta çıktığında Fars kökenli Yahya Bermeki'yi sınırsız yetkilerle vezir olarak atadı. Yahya bin Halit, oğulları Cafer ve Fazl ile birlikte Abbasi Devleti'ni on yedi yıl yönetti. Harun ür-Reşid döneminde bu şekilde Fars unsuruna büyük önem verildiği için Bermekiler genelde Halife ile sağlam yakınlık kurdular.⁵ Harun ür-Reşid Dönemi Asya coğrafyasının da bilimsel ve ekonomik yönden refaha eriştiği bir dönem oldu. Bu coğrafya'nın kültürel ve ticari kaynakları, sosyal açıdan olduğu kadar ekonomik açıdan da Arap toplumunun refaha ermesine vesile olmuştur.

⁴ Deyf, a.g.e., ss. 16-17.

⁵ Bozkurt, a.g.e., s. 468.

Ancak bu dönemde de siyasi sorunlar devam etmekteydi. Batıda Bizans, saldırmak için uygun bir an kollamakta, doğuda Hazar Türkleri, yer yer ise Mısır halkı ayaklanmaktaydı.

Harun ür-Reşid adını dünya tarihine yazdırmayı başarmış büyük hükümdarlardan biridir. Çok cömert ve hayırsever kişiliği sayesinde kusurları göze batmazdı. Sarayı zamanın en parlak ve ihtişamlı sarayıydı. Harun bilime ve sanata o kadar önem vermiştir ki sarayı döneminin bilim ve sanat merkezi haline gelmiştir.

Sonraki dönemde Me'mun ve Emin kardeşler hilafet makamına geçmek için mücadele içine girdiler. Bu mücadeleyi kazanan Me'mun halifeliğe geçmiştir. Onun devrinde İslam ve Fen Bilimleri'nde, Edebiyat'ta, Musikide süre giden gelişmeler korunmuştur. Helenistik Felsefe ve özellikle pozitif bilimlere büyük önem verilmiş, Tıp okullarının yanı sıra Astronomi rasathane de bilimin hizmetine sunulmuştur.

Me'mun'dan sonra hilafet makamına geçen Mu'tasım döneminde ise devletin içinde bazı siyasi huzursuzluklar başladığında hem iç hem de dış etkenleri kolayca önleyebilmek için, Türkler'den oluşan bir hassa ordusu kurulmuştur. Stratejik nedenlerden dolayı yönetim merkezi Bağdat'tan taşınmak zorunda kalınca Samarra adlı askeri bir şehir kurulmuştur. Samarra'nın kurulmasıyla o zamana kadar sadece savaşlarda asker olarak hizmet veren Türkler, artık devlet yönetiminde de yer edinmeye başlamışlardır.

Mütevekkil halifeliğe çıktığında ise, kendisini destekleyenlerin etki ve baskısında olduğu eleştirisinde kalmıştır. Bu eleştirilere neden olan etkenlerden kendini kurtarabilmişse de, peygamber soyuna düşman kişilerle görüştüğüne dair eleştiriler süre gitmiştir.

Abbasilerin dağılmaya başladığı dönem olarak bilinen süreçte ise hilafet makamına Muntasır gelmiştir. Onun döneminde Kuzey Afrika'da Aglebi, İran'da Tahiri devletlerinin kurulmasıyla artık İslam Devleti parçalanmaya başlamıştır. İktidarın en büyük dayanağı ise Türk Emirleri ve onların Türk askerlerden kurulu birlikleri olmuş, bu birlikler de iktidarın temsilcisi olma niyetine bürünmüşlerdir. Muntasır'ın ölümü üzerine artık Türkler derebeyi olma yolunda ilerlemişlerdir. Samarra'lı Türk Emirleri'nin baskısı dolayısıyla dönemin halifesi Musta'in İranlı askerlerden yardım talep etmek zorunda kalmıştır. Musta'in'den sonra halife olan Mu'tez Dönemi'nde ise ulufelerini almak için Mu'tez'in kapısına dayanan Türk askerlerine ödeme yapamayan Mu'tez, açlıktan ölene kadar zindana kapatılmıştır.

Artık devletin parçalanmasıyla birlikte h. III. yüzyılda İran'da Safavi Devleti kurulmuştur. Halife Türkler'in baskısını azaltmak amacıyla Afrika'dan Bedevi askerler getirtmiştir. Ne var ki, getirilen Bedeviler de zamanla hakimiyet sağlama yoluna girerek zamanla ayaklanma başlatmışlardır. Safaviler'in yönetimden ayrılmaları bir yana Maverâünnehir'in eski Zerdüştlüğü'nden olan Samanoğulları da kendi devletlerini kurmaya hazırlanmışlardır. Mısır da Abbasi Devleti'nden tamamen ayrılarak İhşîdi Devleti'ni kurmuşlardır. Aynı süreç içinde ayrıca Mısır'da Şii Fatımi Devleti kurularak kendi halifeliklerini ilan etmişlerdir. Bunula birlikte İspanya'da bulunan Emevi Devleti'nde Sünni bir halifelik makamı ihdas edilmiştir. Tüm bunların yanı sıra bir başka şii grup da Büveyhoğulları Devleti'ni kurmuştur.

Bu derece siyasi bir karmaşanın içine giren Abbasi Devleti'nde önceleri asker olarak hizmet veren, zamanla devlet yönetiminde de görev almaya başlayan Türkler de kendi devletlerini kurmaya yönelerek Gazneli Mahmut önderliğinde Gazneliler Devleti'ni kurmuşlardır. Gazneli Mahmut'un belli bir ücret karşılığında Maverâünnehir'de yerleşmelerine göz yumduğu Türkmenler bu bölgede giderek güç kazanmışlar ve 1030 senesinde Gaznelilerle çarpışarak Selçuklu Devleti'ni kurmayı başarmışlardır.

Abbasi Devleti parçalanma devrine girip yok olmaya mahkum olsa bile, dini ve siyasi prensipleri özellikle Selçuklu Türkleri nezdinde İslam tarihinde rastlanmayan bir saygınlık kazanmıştır. Halife Musta'sım zamanında Moğol saldırılarına maruz kalan Abbasiler, yaklaşık beşyüz yıl hüküm sürdükten sonra tarihe karışmıştır.⁶

1.2. ABBASİLER'İN EDEBİ DURUMU

Abbasi devleti doğuda Çin ve Hindistan, batıda Atlas Okyanusu ve Sudan, kuzeyde Türk sınırı, Hazar denizi ve Rum diyarı, güneyde ise Hint okyanusuna ulaşmıştır. Dolayısıyla Sint, Horasan, Maverâünnehir, İran, Irak, Şam, Mısır ve Fas gibi önemli coğrafyalar üzerinde hüküm sürmüştür. Böylece farklı kültür ve etnik unsurların bir çatı altında toplanmasıyla sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan kozmopolitik bir zenginliğe ulaşmıştır.⁷

⁶ Üçok, a.g.e, ss. 93-118.

⁷ Deyf, a.g.e., s. 89.

Emeviler, Arap siyaset anlayışıyla hüküm sürmüşlerdi. Bu durumdan Dicle Nehri'nin doğusundaki milletler hoşnut değillerdi. Baş gösteren ayaklanmaları Zab Muharebesi ile bastırmışlardı. Ne var ki sadece askeri bir zafer olmaktan ileri gidebilmiş değildi. Yine de büyük oranda bir yüzyılı aşkın süre boyunca istila ettikleri bölge halklarına dil ve din unsurunu aşlamış bulunmaktaydılar. Artık Çin sınırlarından Atlas Okyanusu sahillerine kadar uzanan büyük coğrafyada resmi dil neredeyse tamamen Arapça idi sadece Arapların izin verdiği ölçüde bazı azınlık toplumlar kendi dinlerini yaşayabiliyorlardı.

Türkler dil konusunda Emevi idaresine karşı her ne kadar direnç gösterse de Abbasiler'in halifeliği almasıyla kendilerine gösterilen büyük teveccüh karşısında Arapça'yı daha çok kullanır oldular. Türkçe gittikçe yerini Samilerin diline bırakmaya yüz tutmuştu. Başlangıçta Araplar'a ve Arapça'ya soğuk bakan Türkler zamanla buna uyum sağlayarak İslam'ı kabul eden milletlerin yolunu izlemekte gecikmediler ve diğer milletlerden sonra kabul etmelerine rağmen büyük oranda Arapça'yı benimseyerek bu dilde yıllarca bu dilde eserler vermişlerdir.

Türk, Fars, Hint gibi İslam'ı kabul eden kavimler, eski uygarlık kurucularına dayanarak yaratıcı yöntemlerle ortaya atılmışlardı. Sanatkar, filozof, dilci, düşünür gibi sıfatlarla Arap Edebiyatı'na ve Arapça'ya büyük bir hız kazandırdılar. Bu Arap olmayan milletler etkileyici ve önemli eserler oluşturarak Ortaçağ'ın Büyük İslam Medeniyeti'ni tesis ettiler. VIII. yüzyılın başlarında Harun'ür-Reşid kendisine büyük bir iktidar sağlamış olan Barmek'i ve ailesini ortadan kaldırmasının yanı sıra Mansur'un da Emevi ailesini yok ederek Abbasileri iktidara getiren kumandan Müslim'i öldürmekten çekinmemesi Arap Edebiyatı'nda büyük etki yaratmıştı. Başta hukuk ve Teoloji olmak üzere hemen her alanda kendini gösteren Arapça, ümmetin Arap olmayan bireyleri arasında da yaygınlaştı. Artık sadece Araplar yazmıyorlardı hatta yönetim Arap olmayanların eline geçtiği gibi, edebi eserler yazanlar da çoğunlukla Araplar'ın dışındaki toplumların insanlarıydı. Bu devirden başlayarak Arapça bu geniş imparatorluğun yegane dili oldu. Bu kültürü ve medeniyeti Araplar ile birlikte Türkler, Persler, Suriyeliler ve mağripli Berberiler İslam çatısı altında güçlerini birleştirmeleri sayesinde oluşturmuşlardı. Bu milletler kendilerine ait olan kültürleri birbirine karıştırarak İslam Medeniyeti'ni meydana getirdiler. Bu sentez

sonraki yüzyıllarda kavmiyetçi anlayışın gelişmesiyle beraber yavaş yavaş ayrışma sürecine girdi.⁸

Emeviler döneminde savaşlar ve olağanüstü durumlar yaşandığı için, şiir pek gelişmemişti. Eski şiirle milleti cihada yönlendirmişlerdi. Sosyal hayat en az düzeydeydi. Çünkü millet genel olarak çölde yaşıyordu. Şehirden uzak olduğu için, daha çok bedeviliğe yönelmişlerdi. Şairler hep eski Arap şiiri tarzıyla yazmayı sürdürmekteydiler bu nedenle edebiyatta pek yenilik gözlemlenmiyordu. Abbasi Dönemi'nde ise halifelik Şam'dan Bağdat'a taşınmasıyla büyük bir kültürel gelişme yaşandı, bireylerin hayat düzeyleri sosyalleşti. Bu dönemde toplumun içinde bulunan değişik kültürlerden dolayı şiirde yeni konular ortaya çıkmıştı. Çünkü şiirler artık savaşa yönelik değil daha çok toplumsal konulara yönelikti. Bunun sebebi de refah düzeyinin yükselmesi idi.⁹

Abbasi Dönemi'nde şiirin gelişmesinde önemli rol oynayan şairlerinden biri Başşar bin Burd'dur. Bu şair de Arap kökenli değildir. Şair, Basra'da yaygın bir biçimde süren edepsizliği şiirleriyle kışkırtmakla suçlanmışsa da Halife Mehdi'ye yazdığı övgü şiiri onu bir keresinde ölümden kurtarmıştır. Halife, Onun şiirlerinde kadınları konu almasını yasaklamıştır. Beşşar'ın bilinen bir özelliği de İslam dışında bazı inançlara sahip olduğuydu¹⁰.

Diğer bir Abbasi Dönemi şairi ise Mervan bin Ebi-Hafsa'dır. 721 yılında doğan Ebi-Hafsa eski çöl şairlerinin bir taklitçisi olarak tanınmıştır. Söylendiğine göre Müslüman olmuş bir doktordur. Medine halkı O'nu, ünlü şair ve kale kumandanı olan Samuell'in azadlısı olduğunu kabul eder. Şairin şiirleri içinde Yemen valisi Zeyde'nin oğlu olan Maan'a yazdığı bir ayaklı kasidesi oldukça ünlüdür. "Lam Kasidesi" adı verilen bu kasidede sonsuz cömertliğinden uzunca söz eder. Şairin çok düzensiz bir hayat yaşadığı söylenmekteydi.¹¹

Dönemin diğer bir şairi olan Ebu Nuvas ise, özellikle lirik şiirleriyle şaraba dair şiirler yazan şair, üzerinde tartışılmayacak kadar yüksek edebi dile sahip bir şairdi. Eserleri Alfred von Kremer ve Nöldeke tarafından incelenmiştir. Ebu Nuvas, Arap Edebiyatı'nın

⁸ Clement Huart, **Arap ve İslam Edebiyatı**, Çev. Cemal Sezgin, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1944. s.75-77.

⁹ Bütrus El-büstani, **Üdebâ'ü-larap fi'l-a'sür el-Abbasiye**, Dar Mârûn Abbûd, Beyrut, 1979, s. 19.

¹⁰ Ebu Mu'âz Başşar bin Yercûh el-Akîli Tuharistan asıllıdır. Geniş bilgi için bkz., İbn Hallikân, **Vefayat-u'l-A'yân**, der. Ebû'l- Abbâs Şemsuddîn Ahmed binMuhammed, Dâr Sâdır, Beyrut 1978.C. I, mad.113, ss. 271-274.

¹¹ Mervan Ben Ebi Hafsa Suleyman Yahya Bin Hafsa'nın babası Yahudi idi. Hz. Osman, O'nu Müslümanlaştırmıştır. Bkz, İbn Hallikân, a.g.e, C.V, mad. 716, s. 189-193.

bütün şiir türlerinde eser veren söz konusu şair, Velid bin Yezid ve Aidi bin Zeyd gibi sadece aşkı konu alan şiirlerle meşgul olmamış, kasideler, hicivler, mersiyeler, aşk şiirleri, hezeller ve av şiirleri de yazmıştır. Ortaya koyduğu bu eserleriyle, eskilerin üslubuna bir yenilik vermiş, çöl avcılarını da cesaretlendirmiştir. Hayatının son yıllarında kaleme aldığı dini temalı şiirlerini de bunlara eklemiş ve her tür şiirde ustalığını gözler önüne sermiştir. Şairin sıra dışı bir hafıza yeteneği olduğu söylenir. Hiç kitaplığı olmadığı halde her şeyi en küçük ayrıntısına kadar aklında tuttuğu rivayet edilir.¹²

Abbasi Dönemi'nin öncekiler kadar edebi bir ustalığa sahip bir başka şairi Ebu'l Atahiye'dir. Onun üslubunun en bilinen özelliği basit ve çabuk anlaşılabilir bir ifade diline sahip olmasıdır. Öğütler halinde şiirler yazan şair, bu dünyadaki her şeyin gelip geçici olduğunu öğretme amacını taşımaktadır. Bu tür eğitici şiirler dönem itibarıyla özellikle İran Edebiyatı'nda görülmektedir. Ancak adı geçen şair, bu tür didaktik şiirlerle uğraşan şairlerin başında görülür. Hatta bu türün babası olarak tanınır. Her zaman halkın anlayabileceği kelimeleri arar ve kullanırdı. Şairin herhangi bir ölçüde yazmış olduğu şiirler de klasik kalıpların içine girmezdi. Şiirlerinde ölümden söz etmesine karşın ahiret hayatı hakkında hiç konuya değinmemesi nedeniyle, Onun daha çok Yunan filozoflarından etkilendiği rivayet edilir.¹³

Bir hiciv şairi olan ve şairlerin hayatını kitap haline getirdiği için aynı zamanda bir Edebiyat tarihçisi de sayılan Dü'bül el Hoza'i de bu dönemin adı öne çıkan şairleri arasında yer alır. Sivri dilli olmasıyla bilinen şair, Halife de dahil olmak üzere kimseyi hicvetmekten çekinmemiştir. Dili yüzünden defalarca ölüm korkusuyla kaçmaya ve saklanmaya mecbur kalmıştır. Öte yandan Hz. Peygamber'in ailesi için yazdığı kaside sayesinde de büyük bir saygı kazanmıştır¹⁴.

Dönemin diğer bir ünlü şairi ise Rum asıllı olan İbn Er-Rumi'dir. Şiirlerindeki anlatım güzelliği, düşüncelerinin özgünlüğüyle değer kazanmıştır. Özellikle fikirlerindeki yeniliğe açıklık hemen fark edilmektedir. Arapların bıyık boyama merakıyla alay eden şiirleriyle dikkatleri üzerine toplamıştır.¹⁵ İbn El-Mu'tez ise, eski şiirlerin etkisinden kendini kurtararak, Ebu Nuvas'ın öncülük ettiği şiir biçimine yönelmiştir. Onun şiirlerinin

¹² El-Hasan Bin Hani Bin Abdullah el-evvel El-Hakami. Bkz, İbn Halikân, a.g.e. C. II, mad. 170, ss. 95-103.

¹³ İsmail Bin el-Kâsim Bin Sevid el-'inzi. Bkz. İbn Halikan, a.g.e, C.I mad. 94 ss. 219-226.

¹⁴ Abu Ali Dü'bül Bin Muhammed Bin Ali Bin Rezîn el-Hozâ'i hakkında geniş bilgi için Bkz., İbn Halikan, a.g.e, C. 2, mad. 227, ss. 266-270.

¹⁵ Ebu'l-hasan Ali Bin elAbbâs Bin Cüreyc yahut (Cürcîs) hakkında geniş bilgi için Bkz., İbn Halikan, a.g.e, C. III, mad. 463, s. 358-362.

en önemli özelliği kısa olmalarıdır. Şiir dışında Edebiyat Tarihi ile de meşgul olmuştur. Arap Edebiyatı'nda türünün ilk örneği hitabet ile ilgili "Kitab ül-Bedi" adlı eserini yazmıştır. Şiirlerinde parlak bir anlam ve hoş bir üslup bulunmaktadır.¹⁶

Bağdat halifeliği zamanında kurulmuş olan Hamdaniler yönetimi Halep kentinde başlı başına bir Edebiyat akımının doğmasına sebep olmuştur. Bu akımın en etkili eserleri Arap dilinin yaygın olduğu hemen her bölgede kendini göstermiştir. Seyf ud Devle,¹⁷ bu hükümeti dış düşmanlarda korumak için farklı zamanlarda Türkler, İranlılar hatta Bizanslılarla çarpışmıştır. Hükümdar bunlarla meşgul iken aynı zamanda sarayının kapılarını bilime, sanat ve şairlere de açık tutmuştur. Bu şairlerin arasında en ünlüleri Ebu Firas Hamdani ve Mütenebbi'dir.

Ebu Firas el-Hamdani, Halep hükümdar ailesinden Seyfud Devle'nin de yeğeni idi. Seyfud Devle onu Manbic kentinin valisi olarak atamıştı.¹⁸ Burada Bizanslılar'a karşı savaşan Ebu Firas, 959 yılında kalenin kaybedilmesiyle esir düşmüştür. İstanbul'a esir olarak getirilip sonra serbest bırakılmıştır. Altı yıl kadar esir kalan şair bu esirliği süresinde ailesine çok sayıda şiirler yazmıştır. Bunların içinde annesi için yazdığı ve Almanca'ya çevrilen şiir en çok tanınmış olanıdır. Bir süre sonra hükümdarın vefatıyla, taca varis olmak isteyen şair, Seyf'ud Devle'nin oğlunun gönderdiği askerlerle çarpışırken ölmüştür. Şair, şiirlerinde gösterişten uzak durmuştur ve gerçek duygularını dile getirmiştir. Güçlü ve güzel bir dille yazan şairin dili ve üslubu oldukça sadedir.¹⁹

X. yüzyıl sonlarında Suriye'de doğan ve Abbasi Dönemi Arap dilinin son büyük şairlerinden sayılan Ebu'lala el-Maari ise, karamsar karakterdeki eserleriyle, bugüne kadar gelmiş nesillerin beğenisini kazanmıştır²⁰.

¹⁶ Abdullah Bin el-Mu'tez Billah Bkz. İbn Halikan, a.g.e, C. III, mad. 341, ss. 276-80.

¹⁷ Ali Bin ebi'l-heyçâ Bin Abdullah Bin Hamdon el-Hamadâni h.303 /m.915 yılında doğmuştur. Halep emirliği yaptığı süreçte Rumlar ile sürekli savaşlar yapıp bir kaç bölgeyi fethedebilmiştir. Edebiyata büyük önem vermiş ve büyük bir savaşçıdan ziyade büyük bir edip olarak tanınmıştır. h.356 / m.967 yılında ölmüştür. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz., AbdulcabbarSa'ûd, **Eş-Şi'r Fî Riḥâb Seyfî'd-Devlet-i'l-Hamdâni**, Mu'esseset-u'r-Risâle, Beyrut, 1994. ss.11-37.

¹⁸ Eski bir şehir olan Manbic, Rum kayseri Kisra tarafından yapılmıştır. Bu şehir, verimli toprakları ve tatlı sularıyla tanınmıştır. Fırat nehrinden üç fersah ve Halep şehrinde on fersah uzaktadır. Bu şehirde Arap şairlerinin en önemlilerinden biri olan el-Buhturi doğmuştur. Bkz., Yakût el-Hemevi, **Mu'cem'ü-lbüldân**, Dar sâdir, Beyrut, 1977, s.207.

¹⁹ El-Hâris Bin Sa'îd Bin Hamadân el-Hamadâni (h. 320-357 / m.932-968) hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz., İbn Halikân, a.g.e, C. II, mad. 153, s. 58-64.

²⁰ Ahmed Bin Abdullah Bin Suleyman el-Fudâ'i el-Tenûhi'dir 973-1057(H 363-449). Dönemin ustası bilinin, edebiyat, nehir vs bilimlerde büyük bir rol oynayıp bir kaç eser kaleme almıştır. Bunlarda en önemlisi olan yüz ciltli "*Elhemze ve elredeğ'*"dir. Bkz. İbn Halikân, a.g.e, C. I, mad. 48, ss. 113-116.

Yukarıda belli başları hakkında genel bilgiler verilen şairlerin ortak özelliği, Arapça eserler vererek bu dili verimli bir hale getiren önemli şahıslar olmasıdır. Bunların dışında Kuzey Afrika ve İspanya'da da Arapça eserler veren sanatçılar bulunmaktaydı. Dönemin farklı coğrafyalarında Arapça eserler veren bu yetenekli sanatçılar, bu dil üzerine sarf ettikleri çabalarla, Arap Edebiyatı'nda büyük değer taşıyan eserler bırakmışlar aynı zamanda bu dilin zenginliğinin artmasına da katkı sağlamışlardır.

2. XVII. YÜZYILDA OSMANLILAR

2.1. XVII. YÜZYILDA OSMANLILAR'IN SİYASİ DURUMU

XVII. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun en kanlı, en karışık ve dışarıda başarısızlıkla sonuçlanan savaşların, memleket içinde halk ayaklanmalarının ve ihtilallerin ortaya çıktığı süreçtir. İmparatorluk, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde en geniş ve en güçlü durumuna ulaştıktan sonra bütün imparatorlukların tarihinde görüldüğü üzere, bu kadar geniş coğrafyalara yayılmış, çok çeşitli din, dil ve ırktaki milletleri idare etmekte güçlük çekmeye başlamıştı. XVII. yüzyılın ikinci yarısında baş gösteren gerileme başlangıcı, güçlü bir idari teşkilata dayanan devletin zenginliği ve debdebesi sebebiyle bir süre hissedilmemiş ama XVIII. yüzyılın başlarından itibaren bütün olumsuzluğuyla beraber ortaya çıkmıştı. Bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan itibaren süratle ilerleyen yükselme ve genişleme sürecinin durduğu ve hatta devletin birçok organında gerileme hareketlerinin başladığı bir tarihsel keside rastlamaktadır.²¹ Buna karşın yüzlerce yıl hakimiyeti altında tuttuğu ve sürekli olarak yenilgiye uğrattığı devletler kendilerini sosyolojik ve ekonomik açıdan toparlamaya başlayarak güç kazanmışlardır. Avrupa da Rönesans ve Reform hareketlerinin başlamasıyla yeni bir hayat görüşü, yeni bir anlayış içinde yeniden yapılanmaya başlamıştır. Avrupa ülkelerinin bilimde ve teknikte üstünlük elde etmeye başlaması ve ordu sistemlerini yeni yöntemlerle kurması Osmanlı Devleti karşısında güç kazanmalarını sağlamıştır.

Dünya tarihinde pek çok bilimsel, kültürel ve sosyal gelişmenin gerçekleştiği XVII. yüzyıl diğer yandan bilimsel açıdan önemli bilim adamlarının, yeni icatların ve fikir akımlarının da ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde Batı'da sosyal ve dini otoritenin

²¹ Haluk İpektekin, *Nef'i hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, ss. 9-10.

değişime uğradığı, kilisenin yeni dünya görüşleri ve fikir akımları neticesinde güç kaybettiği, kralların elindeki "ilahi yetki" nin alındığı görünmektedir. Avrupa'da bilimin ve aklın güç kazanması ile birlikte yeni sömürge toprakları elde edilmiş ve kazanılan gelirlerle üstünlük sağlanmaya başlanmıştır. Avrupa'ya sömürge topraklarından akan yeni ekonomik kaynaklar, orta sınıfın yükselmesini sağlayarak banker, hukukçu, iş adamı gibi yeni işkollarının doğmasını sağlamıştır. Avrupa'nın lehine işleyen bu dönem, bir sonraki asırda yaşanacak olan "Aydınlanma Dönemi" ne zemin hazırlamıştır.²²

Devlet içinde yaşanan sorunlar, genellikle sultanların kötü yönetimleriyle ilişkilendirilir. Devlet geleneğinde önceleri, sultan olacak şehzadeler öncelikle Sancakbeyi olarak Kütahya, Manisa ya da Amasya gibi vilayetlere atanırdı. Böylece devlet idaresini anlamak, sultanlığa hazır olmak ve tecrübe kazanmaları sağlanırdı. Ancak Sultan I. Ahmet Dönemi'nde değiştirilen veraset usülü, şehzadelerin bu eğitim sistemi üzerinde olumsuzluk yaratmış, yıllarca sarayın kapalı ortamı içinde yetişen şehzadeler, devlet yönetiminde gerekli eğitimden eskisi kadar faydalanamamışlardır. Önceki dönemlere göre daha tecrübesiz yetişen şehzadeler ileriki sultanlık dönemlerinde karşılaştıkları sorunlar karşısında çoğu kez verdikleri isabetsiz kararlarla henüz tanımadıkları bir halkı yönetmeye çalışmışlardır.²³

Osmanlı devlet adamları, dış dünyada gelişen savaş teknolojisini ve yeni coğrafi keşiflerin oluşturduğu ekonomik dengeleri anlamada oldukça geç kalmışlardır. Devletin Anadolu'da da yetersiz kalması ve ayanlık sistemine gereğinden fazla yetki tanınması, yönetimi sarsan bir yapının doğmasına yol açmıştır. Bu yeni doğan sınıf bürokrasinin güçlenmeye başlamasına paralel olarak bunların devlet yönetiminde de söz sahibi olmasını sağlamıştır. Bu bakımdan XVII. yüzyıl, Osmanlı mutlakiyetçiliğinin yavaş bir şekilde gücünü kaybetmeye başladığı bir dönem haline gelmiştir.²⁴

Padişahların yönetimdeki yetersizliği, devlet bünyesinde ikinci derecede söz sahibi olan sadaret makamının genellikle yönetici niteliği taşımayan insanların eline geçmesine yol açmıştır. Hanedan ve sadaret makamının bu durumu diğer yüksek memuriyetlerin de alınıp satılan birer rüşvet ve ticaret malı haline gelmelerine sebep olmuş, bu şekilde herkes kendi menfaatine yönelik gayret eder hale gelmiştir. Saltanat

²² Ali Fuat Bilkan, **17. Yüzyıl Türk Edebiyatı**, Saray matbaacılık, Ankara,2013, ,s. 5.

²³Bkz: İpekten, , a.g.e, ss .9-11

²⁴ Bilkan, a.g.e, s. 8.

makamının zayıflığı, devlet büyüklerinin yetersizliği, askeri disiplinin bozulması ve buna bağlı olarak ardı arkası kesilmeyen yenilgiler, yeni toprak kayıplarının artması ve bu topraklardan gelen vergilerin kesilmesi, sarayın ölçsüz masrafları gibi sorunlar hazinenin durumunu sarsmış ve ülkede ekonomik istikrasızlık baş göstermiştir.

XVII. yüzyıl, Osmanlı tarihi araştırmacıları tarafından, yaygın olarak "Çözülme Asrı" olarak nitelendirilmektedir. Sözü edilen dönemin en belirgin özellikleri; sosyal, ekonomik ve siyasi açıdan yaşanan iktidarsızlıklardır. Bu yüzyılda tahta geçen padişahların sayısı, tahta geçme yaşları ve tahtta geçen süreleri dikkat çekmektedir. Öyle ki, Sultan IV. Murat, I. Ahmet ve IV. Mehmet dışındaki dönem padişahlarının saltanat süreleri oldukça kısadır. 1603 yılı ile 1703 yılı arasındaki dönemde toplam olarak dokuz padişah hüküm sürmüştür. Halbuki bir önceki yüzyılda tahta geçen hükümdar sayısı altı olup bunlardan herbirinin ortalama saltanat süreleri de yirmi yıla uzamaktadır. Aynı şekilde yine XVII. yüzyılda yönetime tam olarak altmış iki vezir getirilmiştir. Valide sultanlar özellikle XVII. yüzyılın ikinci yarısında gittikçe kuvvet kazanarak yönetime müdahalede bulunmuşlardır. Bu müdahaleler, devlet yönetimindeki güç dengesinin bozulmasına sebep olmuştur. Bu süreçte, III. Mehmet'in validesi Safiye Sultan gibi saray kadınlarının, sultanın ve diğer devlet ricalinin üzerindeki etkileri, yönetimde ciddi zaafın ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Tüm bu kargaşalar içerisinde, I. Ahmet'in vefat etmesiyle birlikte kardeşi I. Mustafa tahta çıkarılsa da ruhsal sağlığının yerinde olmamasından dolayı yerine Sultan Ahmet'in henüz on dört yaşındaki oğlu Osman tahtın yeni sahibi olmuştur. Sultan II. Osman, yenilikçi bir sultan olmasına rağmen çok genç ve tecrübesizdi. Bu nedenle, validesinin hocası olan Ömer Efendi'nin ve Kızlarağası Mustafa Ağa'nın etkisi altında kalmıştır. Lehistan seferinden başarısızlıkla dönen padişah, çevresinin de etkisi altında kalarak orduda reform yapmaya kalkışmış ancak bu durum ciddi rahatsızlıklara sebep olmuştur. II. Osman'ın, ulemanın yetkisini sınırlandırmaya çalışması ve askeri alanda yenilikler yapmayı düşünmesi, Kapıkulu Ocaklarıyla karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur. 22 Mayıs 1622 tarihinde padişahın tahttan indirilip katledilmesiyle sonuçlanan olaylar, Osmanlı Devleti'nde bir yönetim boşluğunu doğurmuş, İkinci defa tahta getirilen I. Mustafa'nın rahatsızlığı, Valide Sultan ile vezir Davut Paşa'nın devletin yönetimini ele almasına yol açmıştır. Çok zaman geçmeden I. Mustafa'nın hastalığı bahane edilerek tahta o yıllarda on bir yaşında olan IV. Murat'ın çıkarılmasına karar verilmiştir.²⁵ XVII. yüzyıl

²⁵ Bilkan, a.g.e, ss. 3-4.

Osmanlı Devleti'nde merkezi otoriteye karşı yapılan ayaklanmaların bastırılabilindiği bir dönem olmuştur.

IV. Murat'ın ilk yılları annesinin gölgesi altında geçmiş, Kapıkulu askerlerinin ayaklanmaları, Anadolu'da ortaya çıkan Celali isyanları ile bu dönemden itibaren uğraşmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde birbirinden bağımsız olarak baş gösteren bu halk ayaklanmaları, devleti hem ekonomik hem de otorite olarak zayıflatarak toplumsal bir buhrana sebebiyet vermiştir. IV. Murat zamanla ordu ve sarayla ilişkilerini düzeltmiş ve Revan, Ahıska, Bağdat gibi bölgeleri alarak halka büyük bir moral vermiştir. Bu dönemde birçok bilgin ve sanatçı yetiştirilmiş, önemli fikri tartışmalara girilmiş, öte yandan da merkezi otoriteyi sarsacak her türlü girişim tehlikeli görülmüş ve her türlü tepki anında bastırılmıştır. Nefi'nin ölümü de bu tarihlere rast gelmiştir.

IV. Murat'ın hastalanarak vefat etmesiyle birlikte Osmanlı tahtına Sultan İbrahim geçmiştir. Sultan İbrahim çok asabi bir karaktere sahipti. Aynı zamanda onun yönetimdeki sabırsız ve asabi davranışları sık sık vezirleri katlettirmek gibi yersiz hükümler vermesine yol açmaktaydı. Sultan İbrahim devletin ekonomik durumuna aldırmaksızın köşklere ve saraydaki bütün odalara samur döşetmeye kalkmıştır. Devlet yönetiminde söz sahibi olan üst düzey yöneticiler arasındaki makam hırsı ve rekabetleri artarken, bunların her tür arzularının tatmin edilmesi gittikçe kontrol edilmekten çıkmıştır. Buna karşın halk tabakası gittikçe yoksullaşmıştır. Zira, doymak bilmeyen yönetici sınıfın zevkleri uğruna yaptıkları israf öyle bir noktaya gelmiştir ki, asrın başında yaşanan lale çılgınlığı gibi, bir de samur kürk modası doğmuştur. Halkın yoksulluktan bunalıma girdiği, devlet hazinesinin boşaldığı bu zamanlarda lüks merakı dolayısıyla yapılan bu amansız harcamalar, insanlara zulüm ederek para alma noktasına ulaşmış, buna bağlı olarak yönetimden şikayet etme hat safhaya varmıştır. Yaşanan trajedik olaylar sonucunda Padişah İbrahim tahttan indirilmiştir. İbrahim'in annesi Valide Kösem Sultan'ın çabaları da neticesiz kalınca, 1648 yılında henüz yedi yaşında olan şehzade IV. Mehmet tahta çıkmıştır. Bir süre sonra da İbrahim Sultan katledilmiştir.²⁶

Dönemin sadrazamı Köprülü Mehmet Paşa'nın 1661 yılında vefat etmesi üzerine, oğlu Fazıl Mehmet Paşa'ya sadaret mührü verilmiştir. Kısa da olsa bir dönem Osmanlı,

²⁶ İpekten, a.g.e, s. 17-19.

Avrupa'da bazı önemli kaleleri kazanarak nefes alabilmiştir. IV. Mehmet döneminde Karmeniçe ve Çehrin Kaleleri alınarak Lehistan içlerine doğru ilerlenmiştir. 1676 senesinde Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa vefat etmiş daha sonra sadaret mührü Paşa'nın damadı olan Kara Mustafa Paşa'ya verilmiştir. Kara Mustafa Paşa, Köprülüler geleneğinin başarılarını devam ettirmek isteğiyle gayret göstermiştir. Ancak aceleciliği ve hırsı sebebiyle yaptığı büyük hatalar, Viyana'ya kadar gelmiş olan Osmanlı ordusunun tarihteki en büyük yenilgisini yaşamasına sebep olmuştur. Paşa da bu ağır yenilginin bedelini canıyla ödemiştir.²⁷

Osmanlı Devleti'nde II. Viyana seferinden itibaren devamlı olarak toprak kaybı yaşanmış, uzun yıllar boyunca Osmanlı idaresinde kalan Budin, Mohaç ve Mora gibi önemli topraklar birbiri ardınca elden çıkmıştır. Yüzyılın sonunda Venedik, Avusturya ve Lehistan ile yapılmış olan Karlofça Antlaşması (1699) ise, tarihte ' Duraklama Devri' olarak bilinen ve Osmanlı Devleti'nin devamlı yenilgi ve kayıplara maruz kalacağı bir döneme kapıları açmıştır.²⁸

Orta Asya'da Rusya, Türkleri birbirine düşürerek Sibirya'yı ele geçirmiş bu arada Kazan'ı da zaptetmiştir. Orta Asya Türkleri'nin kendi sınırları içerisine çekilmesini sağlayarak egemenliği altına almayı amaçlamıştır. Bu arada Türklerin doğu komşuları olan Çinliler ise Türkistan'ı alma çabası içine girmişlerdir. Komşu devletlerin sürdürdüğü bu saldırıların sonucu olarak Orta Asya Türkleri kendi aralarında bir bütünlük kuramışlar ve siyasi çekişmelerin içersine düşmüşlerdir. Bu dönemde Türk-Hint devleti parçalanma durumuna gelmiş ve doğunun en büyük Türk devleti olma özelliğini yitirmeye başlamıştır. Nitekim bir süre sonra XVII. yüzyılda Hindistan topraklarında Türk üstünlüğü sona erecek ve Hindistan XIX. yüzyılda tamamen bir İngiliz sömürgesi olacaktır.

Azerbeycan bölgesi de Safevi-Osmanlı çekişmelerine sahne olmaya devam etmiştir. Etnik çatışmaların yanı sıra Sünni-Şii mücadelesi XVII. yüzyılda bölgede varlığını sürdürmüştür. Yüzyılın ikinci yarısında, Safeviler Tiflis de dahil olmak üzere Gürcistan'ın bir bölümünü Osmanlılar'a bırakmak zorunda kalmışlardır.²⁹

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti bünyesinde bazı siyasi güçlükler, ekonomik sorunlar başlamış olmasıyla beraber, bu sıkıntılar henüz devletin

²⁷ İpekten, a.g.e, s. 17-19.

²⁸ Bilkan, a.g.e, s. 4-5.

²⁹ Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ yayınları, Ankara, 2008, s.191.

ulaştığı ihtişamı gölgeleyecek durumda değildir. Bu sebeple Osmanlı Devleti XVII. yüzyılda, önceki yüzyıllarda kazandığı güçlü görünümüyle görünmektedir. Devletin başında III. Mehmed bulunmaktadır. İmparatorluk hala geniş topraklara sahiptir. Bazı devletler örneğin Alman-Avusturya İmparatorluğu, Rus çarlığı Osmanlı'ya vergi vermeye devam etmektedir. Ancak, zirve noktasında geçirilen bu yıllar uzun sürmeyecekti. Osmanlı Devleti yaşanan iç ve dış olumsuzluklardan dolayı bir süre sonra duraklama dönemine girer. Çünkü artık Osmanlı Devleti, yeni topraklar kazanamamakta, hatta sahip olduğu toprakları kaybetmekte buna bağlı olarak, ülke coğrafyasında ekonomik sorunlar baş göstermekte ve başka sebeplerle de birlikte merkezi otorite zayıflamaktadır. Daha sonra Celali ayaklanmaları Osmanlı Devleti'ni uğraştıran ciddi sorunlardan biri olacaktır. Nitekim XVII. yüzyılın ilk yıllarında tahta geçen I. Ahmed, Celali isyanları nedeniyle 1606 yılında Zitvatorak Antlaşması'nı imzalamış ve devletin yeni fetihlerde bulunma imkanına son vermek zorunda kalmıştır.³⁰ Bundan dolayı XVII. yüzyılda Osmanlı devleti'nin doğuda İran, batıda ise Avrupa ülkeleriyle süren savaşlarda çıkmazlara girdiği bir dönem olmuştur. Aralarında şair olanların da bulunduğu yüzyıl padişahları şunlardır: I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman, IV. Murad, IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed ve II. Mustafa. 1699 yılında Karlofça Antlaşması'yla Osmanlı'nın batıdaki toprakları ilk kez Avrupalılar tarafından paylaşılmıştır. Böylece yüzyılın sonunda, Avrupa'da Türk gücü imajı silinmeye başlamıştır.³¹

2.2. XVII. YÜZYILDA OSMANLILAR'IN EDEBİ DURUMU

XVII. yüzyılda sosyal ve ekonomik alanda olumsuzluklar yaşanmasına rağmen Türk edebiyatı çok parlak bir dönem geçirmiştir. Bu yüzyıl için Türk Edebiyatı'nın en gelişmiş dönemlerinden biridir denilebilir. Osmanlı Devleti'nin dışta ve içteki başarısızlıklarına rağmen edebi hayat en yüksek ve en olgun devresini yaşamıştır. Neredeyse bütün edebi türlerde en büyük şair ve sanatçılar bu yüzyılda yaşamışlardır. Bu dönemde Osmanlı yöneticileri geleneklere uyararak hem kültür ve sanatı himaye altına almış, hem de başta şiir olmak üzere çeşitli sanat dallarında faaliyette bulunmuşlardır.

³⁰ 1593-1606 Osmanlı-Avusturya savaşlarına son veren sulh antlaşmasıdır. Avusturya'nın verdiği haracın kaldırılması, Avusturya ve Almanya imparatorlarının birbirini koruması bu antlaşmanın en önemli maddeleridir. Tolga Uslubaş, **Geçmişten günümüze Osmanlı**, CNR Studio yayınları, İstanbul, 2013, s. 686.

³¹ Mengi, a.g.e, s.192.

Bahti mahlasıyla dini nitelikli şiirler söyleyen I. Ahmet, "usta binici" anlamındaki Farisi mahlasını kullanan Genç Osman, Muradi mahlaslı IV. Murat, Veyafî mahlasını taşıyan IV. Mehmet gibi sultanlar birer şair olarak sanat hayatında yer alan devlet adamlarıdır.³²

Osmanlı coğrafyasının, tarihi ve sosyal açıdan çalkantılar yaşadığı bu yüzyıl Türk edebiyatının en verimli dönemleri arasında yer almıştır. Nitekim Türk Edebiyatı, XVII. yüzyılda ulaşmış olduğu bu verimli yapıyı bu yüzyılda da korumuştur. Özellikle yüzyılın ilk yarısında edebi türlerin çeşitliliği ile edebi eser sayısındaki çokluk dikkat çekmektedir. XVII. yüzyılda Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu sözü edilen olumsuz gelişmelerin edebiyat üzerindeki etkisi hemen hemen görülmez. Özellikle yüzyılın ilk yarısında edebiyat üstünlüğünü korumuştur. Bu dönemde kasidede Nefî,³³ gazelde Şeyhülislam Yahya, Neşati ve Na'ili gibi şairler yalnızca kendi dönemlerinde değil, daha sonraki dönemlerde de diğer şairlere üstat olma vasıflarını devam ettirmişlerdir. Yüzyılın ikinci yarısında ise edebiyatta az da olsa durgunluk görülür. İkinci dönem şairleri içinde yalnızca Nabi, usta şair olarak Divan edebiyatındaki yerini almaktadır. Bundan böyle artık öncekileri aşan üstün eserlerin sayısı sınırlı olmuştur.

XVII. yüzyılda Osmanlı coğrafyasındaki Türk şiiri, diğer dönemlere kıyasla daha olgunlaşmış bir yapıya sahiptir. Edebiyata nüfuz eden İran Edebiyatı'nın etkisi oldukça azalmıştır. Dönem içinde adları öne çıkan Necati, Baki, Fuzuli gibi şairler başta olmak üzere önceki dönemlerin Türk sanatçılarından esinlenerek kendilerini yetiştirmişlerdir. Adı geçen şairler, bir yüzyıl öncesinden itibaren başlayarak, İran Edebiyatı ile eşdeğer eserler ortaya koyduklarını, hatta gazel ve kaside türünde İran Edebiyatı'nın önüne geçtiklerini, mesnevi türünde ise yeni bir yolda ilerlemeye başladıklarını göstermiş olsalar da, İran Edebiyatı ile ilişkilerini tamamen kesmiş değillerdir. Bu yüzyılda İran Edebiyatı'nda "Sebk-i Hindî" denilen bir edebi üslup yaygındır.³⁴ Sözü edilen bu üslup, XVII. yüzyılda Türk Edebiyatı'nda da etkisini göstermiş ve başta Na'ili olmak üzere Neşati, Fehim, İsmeti gibi temsilciler yetiştirmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında ise, Nabi şiirde duygu ve hayalden

³² Bilkan, a.g.e. s. 8.

³³ Nefî kasîde ve fahriyye de, yalnız devrinin değil, bütün Osmanlı edebiyatının en büyük şairi addolunabilir. Muasırları arasında Nev'izâde, Atâyî, Ganizâde, Nâdiri gibi kıymetli kasidiciler olduğu halde Nefî'nin şöhreti bunları gölgede bırakmıştır. Mehmet Fuat Köprülü, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 280.

³⁴ "Sebk-i Hindî; İran, Hindistan, Afaganistan ve Türkiye gibi geniş bir coğrafyadaki ülkelerin edebiyatları üzerinde etkili olmuş bir akımdır. Bu üslup genel olarak şiirde zengin ve ince hayaller ile ıstırap ve elem temalarının gelişmesine yol açmıştır. Mübalağa sanatının fazla kullanıldığı şiirlerde somut kavramlar soyut kavramlarla birleştirilmiş ve orijinal manaları süslü ifadelerle yansıtılmıştır. Bu şiir anlayışında anlam ön plandadır." Erkal, Abdulkadir, **Divan Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)**, Cantekin Matbaası, Ankara, 2009, s. 90.

ziyade düşünceye yer vermiş ve dünya görüşünü, hayat tecrübesini özlü bir biçimde anlatmak suretiyle kendi tarzında yeni bir yol açarak "Hakime Şiir" veya " Hikemi Şiir" dediğimiz yeni bir anlatım yolunu şiire sokmuştur.³⁵

XVII. yüzyılda Osmanlı coğrafyasındaki Türk Edebiyatı önceki dönemlerden gelen geleneksel yapısını devam ettirmekle birlikte dil kullanımı, anlatım biçimi ve konu bakımından üslupta yeni yollar bulma arayışındadır. Bu yeni anlatım biçimi arayışları sonucunda, Fars Edebiyatı'nın Türk edebiyatı üzerindeki etkisinden dolayı, bu yüzyılda iki yeni şiir anlayışının ortaya çıkışı dikkatleri üzerine çekmiştir. Bunlar; Sebk-i Hindi şiiri ve Hikemi şiirdir. Sebk-i Hindi şiiri konunun yanı sıra daha çok dilin kullanımı ve anlatımıyla önem kazanırken, Hikemi şiir ise daha çok konu ve amaç açısından ayrıcalık taşımıştır. Sözü edilen dönemde bilinçli bir Türkçeleşme çabası görülmemektedir. Fakat şairler belirli bir düzeyde teknik kolaylığa ulaşıp, şiirde belirli bir bilgi birikimine sahip oldukları için sade, özlü şiirler söyleyebilmiş, Aruz Vezni'ni Türkçe'ye daha rahat uyarlayabilmişlerdir. XVII. yüzyılda "Münşiyane Nesir" olarak adlandırılan süslü nesir, geçen yüzyıla nazaran daha da ağırlaşmıştır. Bu yüzyıl içerisinde süslü nesir üslubuyla eser ortaya koyan sanatçılar arasında öncelikle Veysi ve Nergisi akla gelmektedir. Her iki sanatçı da Farsça ve Arapça kelime kullanımının arttığı, seci yani iç kafiye yaparak zincirleme tamlamalarla birlikte, sözün olabildiği kadar uzatıldığı, buna karşın anlatılmak istenen düşüncelerin ikinci plana bırakıldığı üslubun başarılı temsilcilerinden olmuştur.

Bu türün nesir yazarları da eserlerinde güç anlaşılır bir dil kullanmışlardır. Hatta yer yer anlaşılmaz bir dil kullanmış olsalar da duygularındaki samimiyet dolayısıyla çoğu kez dönemin aydınları tarafından beğenilip okunan eserler ortaya koymuşlardır. Dini eserlerin yanı sıra tarihler ve menakıb-nameler gibi türler arasında ise daha sade bir dille yazılan eserlere rastlanabileceği gibi süslü nesir üslubuyla yazılan eserlerle de karşılaşmaktadır. Veysi ve Nergisi gibi edebiyatçılar, süslü nesir üslubunun bu yüzyıldaki temsilcileri olarak bilinirler. Katip Çelebi ile Naima ise, nesir üslubunda orta bir yol izlemişlerdir.³⁶

³⁵ Hikmî şiiri veya didaktik üslup İslam düşüncesinde daha çok felsefe karşılığıyla kullanılmıştır. Dış dünyaya önem vermemesi, şiirin hikmet doldurması, içindeki anlamlarıyla okuyucuya mesaj vermesi, hikmet ve düşünce ön plana çıkarılması ve yoğun bir şekilde irsal-i mesel kaullanması önde gelen özellikleridir. Sener Demirel, , "XVII. Yüzyıl klasik Türk şiirinin anlam boyutunda meydana gelen üslup hareketleri: Klasik üslup, Sebk-i Hindi Hikm-i tarz mahalleleşme.", **Turkish Studies**, 2009, s. 292.

³⁶ Bkz: Mengi, a.g.e, ss.195-198.

II. BÖLÜM

EL-MÜTENEBBÎ VE NEF'Î

1. EL - MÜTENEBBÎ

1.1. HAYATI

Abbasi Devleti zamanında yaşamış olan El-Mütenebbî, Arap Edebiyatı'nın en önemli şairlerinden biridir. El-Mütenebbî, h.303 / m.915 yılında Kûfe'deki Kinde mahallesinde doğmuştur¹

Tarihi kaynaklarda asıl adı; Ahmed bin El-Hüseyn bin El-Hasan bin Abdüs'samad El-Cü'fi, Ahmed bin El-Hüseyn bin Abdülcabbar El-Cü'fi, Ahmed bin Muhammed bin El-Hüseyn bin Abdüs'samad El-Cü'fi şeklinde farklı künyelerle geçmektedir.² Bu farklılıklara rağmen kaynakların birleştikleri husus şairin Cüfi'ye mensup olduğudur.³

Edebiyat tarihi türü kaynaklarda, daha çok tezkire biçiminde yazılan "*Vefayâtü-la'yan ve Enba-ı Ebna'z-Zaman*",⁴ "*Nüzhetü'l-elbâ fi Tabakat'i-l Udebâ*",⁵ gibi eserlerinde şair hakkında malumat bulunmaktadır.

Şair, çocukluğunu fakir ailesi ile birlikte dönem itibariyle üç bin evden oluşan Kinda Mahallesi'nde geçirmiştir. Babası, deve ile su taşımakla uğraşp Saka lakabıyla tanınmıştır. Rivayetlere göre annesini küçük yaşta kaybetmiş, şiirlerinde ondan bahsetmemiştir.⁶ Şairin yaşadığı dönemde, Kûfe şehrinin büyükleri Şia Mezhebi'ne mensuplardı. İlk öğrenimini bir Şia mektebinde görmüştür. Aralarından bir çok kişiyle

¹ Abdülvahab Azzam, , Zikra Elmütenebbî b'ad alf 'âm, Nevabegü-lfikir, Kahira, 2013, s. 43.

² Mahmud Şakir,, **El-Mütenebbî**, Kahira,Matb'at almadanî,1978, s.137.

³ Yemen'de yer alan Sa'du'l-'Aşîre kabilesinin kollarından biridir. Abdürrahman Özdemir, "El-Mütenebbî'nin şiirinde maraş", Sakarya Üniversitesi **İlahiyat Fakültesi Dergisi** 14, 2006, s. 160.

⁴ Ebu't- Tayyib Ahmed bin El-Hasan bin El-Hüseyn bin Abdüs'samed El-Cü'fi, El-Mütenebbî lakabıyla bilinmiştir. Küçük yaşlarından beri ilim ve edebiyat derslerini görmeye başlamıştır. Hayatı boyunca Irak, Şam, Mısır ve Fars gibi çok yerleri gezmiştir. 354 yılında bir hiciv yazdığı için öldürülmüştür. Bkz, İbn Hallikân, a.g.e, C. I, mad. 50, s. 120-125.

⁵ Ahmed bin El-Hüseyn El-Cü'fi El-Mütenebbî lakabıyla bilinen şair, h.303 yılında Kûfe'de doğup Şam çöllerinde büyümüştür. Küçük yaşlarda şiir söylemeye başlamıştır.Devletin büyüklerinin yanında bulunan şair, hayatının en önemli dönemi Seyfüdevle'nin yanında kaldığı dönemdir. Semave çöllerinde peygamberlik iddiâ etmiştir. 354 Ramazan ayında bir hiciv üzerinde öldürülmüştür. Bkz.Kemale'd-Dîn El-Enbâri, **Nüzatül'-albâ' Fi Tabakâtel'-üdebâ**, der. Muhammad Abulfazl İbrahim, Daru'-lfikr Alarabi, Kahira, 1998. mad. 111, s. 255-260.

⁶ Abdurahman el-Berkûki, **Şerh Divan El-Mütenebbî**, Darü'l-Arkam, Beyrut, 1986, C. I, s. 32-33.

yakın arkadaşlık kurmuş, hatta bazılarıyla kardeş gibi olmuştur .Bunlardan en önemlisi Muhammed bin Übeyd'ı-llah el-Alevi'dir.

El-Mütenebbî'nin Şia ile ilişkisi onların arasında büyüyüp eğitim görmesi ile sınırlı kalmamış, Ubeydullah'ın ailesinden bir kadın tarafından emzirildiği, kendi ağzından nakledilen “*Âl-ı ubeydullah bir kadının sütünü emdim.*” sözüyle ortaya çıkmıştır.

Şia ile olan bu ilişkisine rağmen, onlara methiye sunmayı reddetmiş, hayatı boyunca onlardan sadece iki kişiyi medhetmiştir. Bunlardan birincisi Muhammed bin Ubeydullah El-Alevi'dir. El-Alevi, yirmi yaşındayken Kûfe'de Araplardan bir grupta kavga ederken bir kaç kişiyi öldürmüş, kavga sırasında da kendisi yüzünden yaralanmıştır. El-Mütenebbî'ye göre almış olduğu yara yüzüne bir güzellik katmıştır.

إلى فتى يصدر الرماح وقد أنهلها في القلوب خردها

“*Düşmanlarının kanlarından mızraklarına içirir.*”

له أياد إلي سالفه أعد منها ولا أعددها

“*Ondan o kadar iltifat gördüm, bağışları sayamam.*”

وكم وكم نعمة مجللة ربيتها كان منك مولدها

“*Kişiliğimde bulunmuş iyiliklerin aslı iltifatındır.*”

ومكرمات مشت على قدم البر إلى منزلي ترددها

“*Cömertliğinden evime sürekli bağışlar ve hibetler ulaştı.*”

أقر جلدي بها علي فلا أقدر حتى الممات أنكرها

“*Bu eşsiz iltifatı, hayatım sonuna kadar inkar etmeyeceğim.*”

Yukarıdaki beyitlerde El-Mütenebbî, medhedilenin yiğitliğine vurgu yapıp, çocukluğunda ise ona yardım ettiğine ve ondan aldığı himayeye işaret etmektedir. Bu mezhepte, El-Mütenebbî'nin ikinci medhettiği kişi ise Abu'l-kasım Tahir bin El-Hasan El-Alevi'dir. Hicri 336 / m. 948 yılında El-Mütenebbî, Tabariyya şehrinde kalıyordu. Remle'daki Emir Abu Muhammed El-hasan bin Ubeydullah bin Toğç, Ramla'ya geleceği için onunla mektuplaşıyordu. El-Mütenebbî, Emir'in davetine kayıtsız kalmamış, Ramla'ya gidip Emir'e bir methiye sunmuştur. Emir, El-Mütenebbî'den Tahir el-Alevi'ye

bir methiyye sunmasını istemiştir. El-Mütenebbî bu emri önce reddetmiş ve “*Ben Emir için geldim, ondan başkasını medhetmem.*” demiştir. İbn-i Toğc ise: “*Bana yazıyormuşsun gibi yaz.*” demiş ve O'ndan bu kaside karşılığında yüzlerce dinar alacağına kefil olmuştur. El-Mütenebbî bu şekilde Emir'in isteğine icabet etmiştir. Şair Emir'in meclisine girdiği zaman, Emir yerinden kalkıp bir süre konuşmuşlar, ondan sonra El-Mutenebbî elinden tutup kendi yerine oturtup İbn-i Togc'a kaside söylemeye başlamıştır.

Rivayet edildiğine göre; bu kasideyi Ramla'da h. 336 / m. 948'de söyleyen El-Mütenebbî'nin, o senede H.Ali'ye mensup olduğunu iddiâ edenler vardı. El-Mütenebbî, onlarla mücadele ederek şiirlerinde bu iddiâyı inkar etmeye çalışmıştır. Bir gün El-Mütenebbî Tabariyya'ya gitmiştir. Onu öldürmek niyetiyle yolunu kesmişlerdir. Fakat şair buna izin vermemiştir. El-Mütenebbî bu olayı unutmamıştır. Tahir el-Alevi'yi medh ederken bu olaydan bahsetmiştir. Şiirlerinde, karşılaştığı bu tavırdan dolayı intikam hissi taşıdığından bahseden sözler kullanmıştır. Alevi'yi medhettiği aşağıdaki beyitlerinde Hz.Ali'ye mensup olduğunu iddiâ edenlere cevap vermektedir.

إذا علوي لم يكن مثل طاهر فما هو إلا حجة للنواصب

“*Alevi, Tahir gibi olmazsa, alevilerin düşmanlarına destek verir.*”

إذا لم تكن نفس النصيب كأصله فماذا الذي تغني كرام المناصب

“*Şayet kişi nesebine benzemiyorsa asil gibi görünmenin yararı ne!*”

وما قربت أشباه قوم أباعد ولا بعدت أشباه قوم أقارب

“*Dal asılına benzerse, nesep doğrusuna delalettir.*”

أتاني وعيد الأعداء وأنهم أعدوا لي السودان في كفر عاقب

“*İddia edenler beni tehdit edip Küfr âkib'de öldürmeyi çalışmışlar.*”

ولو صدقوا في جدهم لحذرتهم فهل في وحدي قولهم غير كاذب

“*Nesepleri doğru olsa korkarım, ama yalan olanda yiğitlik olmaz.*”

Bu ifade tarzına göre; yalanla övünenler Aleviler'e mensup olmayanlardır. Zira onlar Aleviler'den olsaydılar, ahlakları ve yücelikleri medhedilenler gibi olurlardı.⁷

⁷ Şakir, a.g.e, ss. 151-157.

El-Mütenebbî, mektepte h. 317 /m. 992 yılına kadar eğitim almıştır. On dört yaşında olmasına rağmen üstün bir zekaya ve bilgiye sahipti. Yaşadığı dönemin feraset sahiplerinden birisiydi ve şiir söylemeye de küçük yaşlardan itibaren başlamıştı.⁸ Şair, küçük yaşta annesini kaybettiği için anneannesi ona bakmayı üstlenmiştir. Bu ailenin yanında iyi bir terbiye gören El-Mütenebbî ahlaklı, dürüst, güvenilir, onurlu yaşamayı seven, ileri görüşlü ve cesur bir kişiğe sahip olarak yetiştirildi. Onun yaşadığı dönemde Arap toplumunda yaşanan olumsuzluklar, şairin karakterini etkilemiş, zihin dünyasında bir ihtilal olmasına neden olmuş, bu nedenle kendini bu yola adanmıştır.⁹

Küçük yaşından itibaren ilim öğrenmeye meraklı olduğundan eğitimini mektepte geçirdiği zamanın dışında, çöle çıkıp oradaki Bedeviler'den fasih Arapça, şiir, tarih ve çeşitli ilimler öğrenmiştir. Bu dönemin büyük âlimleri olan Neftave, Ebu Bekir Muhammed bin Düreid'den eğitim almıştır.¹⁰ Güçlü bir hafızaya da sahip olan El-Mütenebbî'nin ezberdeki gücü şu rivayetle anlatılır;

“Bir gün El-Mütenebbî sahafdaydı. Bir adam otuz sayfalık bir şiir kitabı satmaya geldi. El-Mütenebbî kitabı alıp göz atmaya başladı, kitap sahibi sabredemeyip "ey evladım, kısa zamanda ezberleyemezsin." dedi. "Eğer ezberlemiş olursam ne olacak?" diye sordu. Kitap sahibi "kitabı sana vereceğim" dedi. Sahaf'ın dediğine göre çocuk tam kitapta yazıldığı gibi söylemeye başladı. Sonra da kitabı alıp gitti".¹¹

Hicri 320 /m. 932 yılına gelindiğinde şair Kûfe'den Bağdat'a gider. Rivayetlere göre El-Mütenebbî *“Gençliğimde Kûfe'den Bağdat'a geçtiğimi söyleyin.”* demektedir.¹² Bağdat'a gittiği zaman aynı üzücü olayları görmüş, hiç kimseyi methetmemiştir. Kanaatına göre devletin büyükleri şiirlerini geçim aracı olarak gören rezil kişilerdir. Şair Bağdat'a girdiği zaman milletin devlet sıkıntılarına bakmadan eğlence ve sefahat meseleleriyle meşgul oldukları görmüştür. Bu olaylar şairin içinde büyük bir acı bırakmıştır. Birgün Bağdat çarşısında, El-Âmiri ve El-Kinâni adıyla iki adam büyük bir sıçan öldürebildikleri için iftihar ediyorlardı. El-Mütenebbî, bu tavırlardan etkilenip;

لقد أصبح الجرذ المستغير أسير المنايا صريع العطب

⁸ Albüstani, ag.e., s.310.

⁹ Şakir, a.g.e, s. 11.

¹⁰ Azzam, a.g.e, s. 48.

¹¹ El-Berkûkî, a.g.e, C.I, s. 33.

¹² El-Berkûkî, a.g.e, C.I, s. 33.

“Evlere saldıran sıçanların öldürmesi büyük bir umut oldu.”

رماه الكناني والعامري وتلاه للوجه فعل العرب

“Arapların yaptıkları gibi, el-Kenâni ve el-Âmiri onu öldürüp kanlarını döktüler.”

كلا الرجلين اتلى قتله فأيكما غل حر السلب

“İkisi onu öldürmeye rekabet ettiler, ama ganimeti kim aldı?”

وأيكما كان من خلفه فإن به عضة في الذنب

“kuyruğundna ısırılmış, arkasında hangisi vardı acaba?.”

ifadelerini taşıyan şiirinde, bu utanç verici şeyleri ironik bir üslupla eleştirir.¹³

Bu olaylar O'nda nefret ateşini uyandırmış ve bu durumdan memnun olmayan El-Mütenebbî, bu yüzden Bağdat'ta uzun zaman kalmayıp, h. 321 / n. 933'de Şam'a gitmiştir. Onurlu bir hayat, güzel bir yaşam Şam'a yolculuğunun ana hedefleriydi. Orada geçirdiği dönem zarfında El-Mütenebbî devletin büyüklerini methetmiştir.¹⁴

Peygamberlik iddiâsi, hayatının en tartışmalı olayı sayılır. Bu mesele hakkında tarihi kaynaklarda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bu konu hakkında;

“Semave çölü ve civarında bulunduğu vakit, Kalb ve Kilab kabileleri Onun peygamber olduğunu öne sürmüşler, El-Mütenebbî de bu iddiâyı destekleyerek onlara inanmıştır. Bu durum karşısında İhşidilerin emiri Lü'lü'nün açtığı savaşta esir düşmüştür.” denilmektedir.

Diğer bir rivayete göre ise, Odai kabilesinde peygamberlik iddiâ eden El-Mütenebbî'ye yürümeye meşakkatli olmayan bir deve göstermişler ve bu deveye binmesini istemişlerdir. “Bu deveyi üzerine binip yüretebilirsen senin peygamber olduğuna inanacağız” demişlerdir. El-Mütenebbî devenin üzerine çıktıktan sonra deve ayaklanarak uzun bir mesafe yol kat etmiş ve böylelikle Odai kabilesi Onun peygamber olduğuna inanmıştır.

¹³ Şakir ,a.g.e, s. 195.

¹⁴ Azzam, a.g.e, s. 58.

Bu olay hakkında daha çok rivayet olsa da bunların arasında en göze çarpan rivayet şudur; 'El-Mütenebbî Lazkiye'ye gitmiş, Mu'az el-Lazikî şairin dilini doğru ve açık bir şekilde kullanmasını beğendiği için ona ikramda bulunmuş ve 'İdealist bir gençsin ve büyük bir kralla beraber içmeye layıksın!' demiştir. El-Mütenebbî ise "Biliyor musun ben kimim? Ben gönderilmiş peygamberim." deyip yüz on dört ibretten oluşan Kur'anından bir ibret okumuştur. Sonra El-Mütenebbî'den bir mucize göstermesi istenmesi üzerine, şair bir yerde durmuş ve civar yerlere yağmur yağarken şairin durduğu yere o esnada yağmur yağmamıştır. Mu'az ve Şam'ın beldeleri ona biat etmişlerdir. Bu olayın civar bölgelere yayılması üzerine Humus'taki Kûtakin bölgesinin emiri İbn Ali El-Hâşimi söğüt ağacından yapılmış bir kelepçeyle ayaklarını ve boynunu bağlatıp onu hapse attırmıştır. Şair kendisini hapse atanlara şu beyitleri söylemiştir.

زعم المقيم بكوكتين بأنه من آل هاشم بن عبد مناف

"Kûkatinde yaşayan Âl-ı Haşım bin Abd-i Manaf'tan olduğunu iddiâ eder."

فأجبتة مذ صرت من أبنائهم صارت قيودهم من الصفصاق

"Onlardan biri olduğun zaman kelepçeleri söğüt ağacından yapılırdı."

El-Mütenebbî'nin yaşadığı dönemde, içki meclisleri ve eğlence yerlerinde bulunmaktan çok, edep ve ilim meclislerine katılmayı tercih etmiştir. Onun şiirleri ise üstün bir düzeyde olduğu için kendisinin diğer şairler arasında ayrı bir statüsü bulunmaktaydı. Ne var ki, şairlerin eserleri onların geçim aracı olduğu için El-Mütenebbî onların yolunda bir engel olarak görünmüştür. Bu nedenle onu suçlamaya çalışmışlar ve şiirlerinde kendini peygamberlere benzettiğini bir delil olarak sunmuşlardır.

(أنا أول من تنبأ بالشعر) "Ben şiirle geleceği haber veren ilk kişiyim."

أنا في أمة تداركها الله غريب كصالح في ثمود

"Öyle bir milletin içindeyim ki –Allah ıslah etsin onları-Hz.Salih'in Semud kavmi arasında garip kalışı gibi,bende aralarında garip kaldım."¹⁵

¹⁵ Şirin Gökkay, "Elmütenebbî'nin Şiirinde Yaşam Felsefesi" Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 5, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi).

أنا ترب الندى ورب القوافي وسمام العدى وغيظ الحسود

“Ben cömertiğin kardeşi,kafiyelerin ilahi,düşmanların zehri ve kıskançları kızdırırım.”¹⁶

Gerçekte şaire atfedilen peygamberlik iddiaları hasımlarından kaynaklanıyordu. Onun şiirleriyle kazandığı ün ve ulaştığı yer döneminin diğer şairlerince kıskanılmış ve El-Mütenebbî'nin şöhretini kötülemez çalışmışlardır. Onun mısraları arasında bulunan “Kıskançları kızdırırım” sözü bu tespiti yapmak için önemli bir dayanak noktasıdır.¹⁷

Şair h.324 / m.936 yılında hapisten çıktıktan sonra, karşılaştığı tavırlara karşı içindeki nefret daha da artmışsa da uzun bir suskunluk dönemi yaşamıştır. Bu arada ananesinin isteği üzerine Kûfe'ye gitmiştir. Kûfe'de kalışı sürecinde kendini ilim öğrenmeye adanmıştır. Bu esnada akraba bir kadınla evlenmiştir. Hicri 326 / m.938'de bu kez Şam'a giden şair, ilk döneminde Lazkiye'deki Ali El-Tanûhi'nin yanında bulunmuş, Onun la iyi bir ilişki kurarak himayesini kazanmıştır. Ona on methiye sunmuştur. Bir süre sonra ayrılmaya karar verince, vedalaşma esnasında şu beyitleri sunmuştur.¹⁸

وإني عنك بعد غد لغاد وقلبي عن فنائك غير غاد

“Yakında senden ayrılacağım kalbim ise seninle olacak.”

محبك حيثما اتجهت ركابي وضيفك حيث كنت من البلاد

“Her yönlediğim tarafta her gittiğim yerde seninle olacağım.”

Daha sonraki döneminde Şam bölgelerini gezmeye başlayan şairin hayatında köklü değişiklikler olmuştur. Hayatının bu dönemine kadar günlük geçim aracı olarak şiir yazan El-Mütenebbî, Şam gezisinden itibaren şiirlerini statü ve nüfuz kazanmak amacıyla devlet büyüklerine ithafen yazmaya başlamıştır. Ne var ki şairin asıl hedefi dönem itibariyle Arap devletinin içinde bulunduğu olumsuz durumu değiştirmektir. Bu yöndeki bir gayretle hak etmeyen her hangi bir kişiyi medhetmedi. Prensipli bir tavırla yiğitlik, cömertlik ve yücelik özelliklerine sahip kişileri medhetmeye yöneldi. Tabariye'deki ordu komutanı olan Badir İbn Ammar el-Esadi, Onun aradığı özelliklere sahip biriydi. Bu

¹⁶ Gökkay, a.g.e. s. 5.

¹⁷ Bu mesele için tarih kaynaklarında bir sürü rivayet vardır. Bu rivayetler ve onların eleştirisine yönelik geniş bilgiler için bkz., Şakir, a.g.e, s. 199-213,Azzam, a.g.e. s. 63-74.

¹⁸ El-Fahuri, a.g.e, s. 790.

nedenle yanına giderek düşüncelerini şiirlerinde O'na anlatmaya çalışmıştır. Kısa zamanda çok iyi ilişki kurduğu İbn Ammar'ın yanından da h.333 /m.945 yılında ayrılmıştır.¹⁹

337 / m.949 yılına gelindiğinde şairin en parlak dönemi başlamıştır. Hayalinde ömrünün geri kalan kısmını beraber geçirebileceği bir dost ve amaçlarına ulaşabileceği birini ararken Halep emiri Seyfüdevle El-hamadanî ile karşılaşır. Yiğitlik, savaşçı, cömertlik, milletini korumak için kendisini adamışlık gibi vasıfları kendisinde bulunduğu ve Arap devletini yıkılmaktan kurtarmak için var gücüyle çalışabileceğine inandığı kişinin Seyfüdevle olduğuna karar veren El-Mütenebbî, Onun yanında kalmayı tercih etmiştir.

Kendisi de bir şair olan Emir Seyfüdevle şiire ve edebiyata düşkün biriydi. Kendi döneminde yaşayan şairler ve edebiyatçıları yanında tutardı ve onlara cömert davranırdı. Emir Seyfüdevle kısa zamanda, El-Mütenebbî'nin muhteşem şairliğini ve Onun la kendisi arasında zamanın siyaseti hakkında bilgi sahibi olma ve milletin sıkıntılarını dert etme gibi ortak noktalar olduğunu fark etmiştir. Tüm bunlardan dolayı ikisi arasında çok samimi bir ilişki yaşandı. Ayrıca, bu ilişki şair ve emir ilişkisinden öteye geçip iki dost ilişkisine dönmüştür.

Bu dönemden itibaren emir, El-Mütenebbî'yi yanından hiç ayırmamış, devlet meselelerini Onun la paylaşacak duruma gelmiştir. Hatta Rumlar ile yapılan savaşlara şairi de beraberinde götürmüştür. Bu süreçte şair emir ile ilgili çok methiye yazmış, bu methiyelerde emirin yiğitliği, cesaretliği, cengaver oluşu, askerlerinin çokluğu, silah ve atlarının niteleklerini mübalağalı bir biçimde şiirlerinde işlemiştir. Artık şair, emirin meclisinin önde gelenlerden biri olmuş, maddi ve manevi destekte bulunmuştur. Hatta Seyfüdevle'nin yıllık sekiz kaside karşılığında El-Mütenebbî'ye üç yüz dinar vermesi diğer şairlerin kıskançlık ve düşmanlığına sebebiyet vermiştir. El-Mütenebbî'nin kendini üstün görme gibi özelliğinden dolayı, gittiği her yerde olduğu gibi burada da kıskançlık ve düşmanlıktan nasibini almıştır. Hatta etrafındaki diğer şairler Onun la emir arasındaki sıcak ilişkiyi bozmaya çalışmışlardır.²⁰ Bu zaman zarfında şairin önde gelen düşmanlarından en dikkat çeken emirin akrabası ve onun savaşlarını tasvir eden şair Ebu Firas el-Hamadanî olmuştur. El-Mütenebbî'nin yükselişi El-hamadanî'yi arka plana atılmasına yol açmıştır. Sekiz sene Seyfüdevle'nin yanından kalan şairin emirden ayrılık

¹⁹ Şakir , a.g.e, s. 259.

²⁰ Sa'ûd, a.g.e, ss. 67-71.

sebebini edebiyat kaynakları;

“İlim münaaresinde emir Seyfûd’devle’nin huzurunda, El-Mütenebbî ile nehvi İbn-i Haleve dil ile ilgili bir tartışma yüzünden İbn-i Haleve cebinden bir anahtar çıkarıp şairin yüzüne vuruyor. Emir’in tepkisiz kalmasından dolayı Halep’i terketmiştir.”

şeklinde rivayet etmektedir.²¹ Daha sonra Halep’ten Mısır’a giden ve emir Kafûr El-İhşidi’nin hizmetine giren şaire, burada ikramda bulunulmuş ve kendisine bir de ev tahsis edilmiştir. Ancak, Seyfûd-devle’den ayrılışının pişmanlığını yaşamıştır. Taşındığı özleminden kaynaklanan hüznün siyasi hedeflerinin gerçekleşmemesinden dolayı artarak devam etmiştir. Hatta Kafûr’a sunduğu şiirlerinde bile Seyfûddeve’nin ismi ve özelliklerinden bahsetmeye devam etmiştir.²²

Bununla birlikte El-Mütenebbî bu tür hisler karşısında pes edecek birisi de olmamıştır.²³ Mısır’a gelişini kendine engel görmeyerek Kafûr’un yanında kaldığı dönem de hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Hatta onu methederken dahi öteden beri belirlediği hedeflere vurgu yapmıştır.²⁴

وفي النفس حاجات وفيك فطنة
سكوتي بيان عندها وخطاب

*Benim isteklerimi anlayacak feraset sahibi bir insansın
ben konuşmazsam dahi sen beni anlıyorsun*

El-Mütenebbî yine de Mısır’da istemeyerek kalmıştır. Lakin hedeflerini gerçekleştiremediğinden ve aradığı özelliklerde birini bulamadığından dolayı sabrı da tükünmeye başlamıştır. Tüm bunların birleşmesiyle El-Mütenebbî Humma hastalığına yakalanmış ve ünlü kasidesini humma’dan muzdarip olduğu dönemde yazmıştır. Bu kasidede, Mısır’da yaşadığı istikrarsızlık dönemini, Kafûr’a küçümseyerek baktığını ve ayrılmak istediğini dile getirmektedir. Sağlığına tekrar kavuştuğunda Mısır’dan ayrılmaya karar vermişse de şairin hicivlerinden çekinenen ve Onun yanından ayrılmasına izin vermeyen Kafûr El-ihşidi, peşine adamlar takarak şairi sürekli gözlem altında tutmuştur.

²¹ İbn Halikân, a.g.e, S. 123.

²² Özdemir, a.g.m, s. 165.

²³ Gokkay, a.g.e, s. 5.

²⁴ Muhammed Mustafa el-Vâhi - Muhammed Haffâci, **Şu’arâ Mısır**, Vezaretüs’s-kâfa Yayınları, Kahira, 1980, s. 155.

El-Mütenebbî yine de h. 350 yılında Kafûr'un Kurban Bayramı hazırlığı yaptığı arefe gecesinde saraydan habersizce ayrılmıştır.²⁵

Hicri 354 / m. 947 yılına kadar Irak'ta kalan El-Mütenebbî, aynı yıl vezir İbnü-lamid'in isteğiyle İran'a gitmiştir. Önce onun yanında bir süre kalsa da, Büvehi emiri Adududdevle'nin isteğiyle Şiraz'a gitmiştir. Orada da emire methiyyeler sunmuş ve karşılığında emirden muhteşem ikramlar görmüştür.²⁶ Üç ay süren bu seyahattan sonra Irak'taki Dayri-lâkûl köyünde Fatik bin Abu Jehl el-Esadi'nin bir grupla, yazdığı hiciv yüzünden şairin yolunu kesmesiyle birlikte El-Mütenebbî önce kaçtıysa da, El-Mütenebbî oğlu Mühasset ve hizmetkarlarıyla birlikte geriye dönüp ölene kadar savaştı. Hizmetkarlarından biri şairin ölmeden önce;

والسيف والرمح والقرطاس والقلم الخيل والليل والبيداء تعرفني

kılıçlar,mızraklar,kağıt ve kalemim beni tanır

Atlar,geceler,çöller beni tanır

beytini söylediğini belirtir. Onun ölüm şekli hakkında edebiyat kaynakları çeşitli rivayetlerde bulunmaktalarsa da, şairin h.354 / m. 956 yılı Ramazan ayının yirmiyedinci gününde öldürüldüğü konusunda hemfikirdirler.²⁷ Mezarı ise Irak'taki Nü'mâniyye'de bulunmaktadır. Mezarın üzerinde Ebu'l-Kâsim el-Muzaffer b. Ali et-Tabesi yazdığı mersiye bulunmaktadır.

ما رأى الناس ثاني المتنبى أي ثان يرى لبكر الزمان

كان من نفسه العظيمة في جيش وفي كبريائه ذي سلطان

هو في شعره نبي ظهرت معجزاته في المعاني

*Sürüsünü gözetip gütmesin Allah, bu zamanın, bu devrin,
Ki böyle bir dile kastla, bize verdi en acısını cevrin*

*Bir ikincisini daha görmedi, Mütenebbî'nin, insanlar
Hangi ikinci görülmüş devrinde tek olana, misal mı var?*

²⁵ Şakir, a.g.e, s. 367.

²⁶ El-Büstani, , a.g.e,s. 322.

²⁷ İbn Halikân, a.g.e, s. 123.

*Hep bir ordu içindeydi, nefsinin yüceliği ve gururundan
Yüce sultanlar katındaydı, kopmazdı onların huzurundan*

*Şiiriyle nebi oldu, onu erdirdi bu rütbeye şiir
Ne varr ki mucizeleri anlamlarda görüldü, oldu zahir²⁸*

1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

El-Mütenebbî, m. X. yüzyılın şairlerinden biridir. Yaşamış olduğu döneme bakılacak olursa Arap ülkelerinde iktidarın el değiştirdiğini, Araplar'dan Acemler'e geçtiği görülür. Bu faktör Arap diline yabancı unsurların girmesini de beraberinde getirmiştir.

El-Mütenebbî, okuma ve ilme olan sevgisiyle bilinirdi. Çocukluğunu mektepte geçirdikten sonra fasih Arapça'yı öğrenebilmek için çöle Bedeviler'in yanına gitmiştir. Orada gördüğü eğitim ve tanıştığı bilim adamlarından çok etkilenmiş ve çölde kaldığı sürece onlardan din, felsefe, dil, edebiyat gibi alanlarda eğitim almıştır. Sertliğiyle ve güçlü karakteriyle bilinen anaannesinin ellerinde büyüyen El-Mütenebbî, yiğit, haşin ve kendine güvenen biri olarak yetiştirilmiştir.

Tüm bu sürecin El-Mütenebbî'nin kişiliğinin oluşmasına ve şiirine etkisi olmuştur. Hatta yaşamının bu erken süreci daha sonra kaleme alacağı şiirlerinde bu unsurlar başlıca temaları olmuştur. Onun şiirleri hakkında görüş beyan edenler;

*“Onun şiirleri Abu Tammam şiirleriyle karşılaştırılmış olup kimilerine göre onun şiirleri Abu Tammam'inkinden daha üstün görüldü kimilerine göre de tam tersi idi”.*²⁹

şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Bilindiği üzere şair, küçük yaşlarından itibaren şiir söylemeye başlamıştır. İlk yazdığı şiirlerinden bile Onun ileri görüşlülüğü, azmi, beklentileri ve büyüklüğü anlaşılmaktadır. Şair bir gün mektepteyken arkadaşları “*Ey Ahmed, şiirinde bolluk var*” diye iltifatta dahi bulunmuşlardır.³⁰ El-Mütenebbî de bu iltifata;

لا تحسن الوفرة حتى ترى منشورة الضفر يوم القتال

على فتى معتقل صعدة يعلها من كل وافي السبال

²⁸ Çev. Özdemir, a.g.m. s. 166.

²⁹ İbn Halikân, a.g.e,s.121.

³⁰ Şakir, a.g.e, s. 183.

“Bu bolluk savaş meydanında, saçları dağılmış, mızrakları yiğitlerin kanlarından boyayan söyleyen de olmasa pek üstün sayılmaz.”

diye karşılık vermiştir. Beyite bakıldığında, sahibinin mektepte ders gören bir çocuk değil de bilgin bir adama aitmiş gibi gelişkin bir ifade dilinin olduğu anlaşılır. Bununla birlikte ilk yazdığı şiirlerden bile erken yaşlarında dahi Onun büyük amaçları ve beklentileri olduğu anlaşılır. Kendini çocuk değil de savaş meydanında yiğit bir savaşçı, düşmanlarını da yiğit birer şövaleyeler olarak tasvir etmiştir.

Şair başlangıçtan beri şiirdeki kudretini göstermiştir. Etrafında gelişen olaylar ve olumsuz durumlar onu derinden etkileyip onu protest bir şair yapmıştır.³¹

إلى أي حين أنت في زي محرم وحتى متى في شقوة وإلى كم

“Ne zamana kadar çıplak ve kısmetsizlik yaşacaksın.”

وإلا تمت تحت السيوف مكرماً تمت وتقاس الذل غير مكرم

“kılıçlar altında şerefli ölmezsen, alçak yaşayıp onursuz öleceksin.”

فنب واثقاً بلله وثبة ماجد يرى القتل في الهيجا جنى النحل في الفم

“Allah’a güvenip asaletli ol, savaş meydanında ölümün tadını bal tadı gibi hisset.”

El-Mütenebbî’nin kibirliği, cesurluğu ve çılgınlığı şiirlerinden kolayca anlaşılabilir. Hatta rivayetlere göre içki ve eğlence meclislerinden uzak durmuş, bu tavrına kendi şiirlerinde de bahsetmiştir;

وأنفس ما للفتى لبه وذو اللب يكره انفاقه

“İnsanın en değerli şeyi akıldır. Akıllı olan da onu kaybetmekten kaçınır.”

ولا تحسبن المجد زقاً وقينةً فما المجد الا السيف والفتكة البكر

“Şan ve şerefi içki kadehinde ve cariyelerde arama, başarı kılıçta ve emsalsiz kırıp dökmededir.”³²

³¹ Bu kıta ile devrimci şiirlerine başlayan El-Mütenebbî, sonraki dönemlerde de bu üslubunu sürdürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz., Azzam, a.g.e , s. 55.

Onun şiirleri; belağat, mana ve üslub açısından yaşadığı dönemin şairlerinden ayrılmaktadır. Şair küçük yaşlardan beri insanların dikkatini şiirleriyle çekebilmiştir. İbn Reşîk, El-Mütenebbî için "Sonra El-Mütenebbî geldi, herkesin konuştuğu oldu" demiştir.³³

El-Mütenebbî şiirlerinde, diğer Arap şairlerin işledikleri konuları işlemiştir. Ancak, başlangıçtan beri özel bir amaca yöneldiği için bu konuların nazm edilmişinde, yaşayış ve düşünceleri belirleyici unsur olmuştur. Her zaman için Onun kişiliği ve kudreti şiirlerinde öncelikli yer alır. Dolayısıyla işlediği konular arasında en önemlisi ve divanında ilk göze çarpan "fahriyye" olmuştur.

Fahriyye El-Mütenebbî'nin Divanı'nda sıklıkla işlenmiştir. Aslında şiirlerine bakılacak olursa, Onun kendini ve şiirini çok beğenen bir şair olduğu kolaylıkla farkedilebilir. Fahriyye, şairin tabiatına ait bir özelliktir. Yazdığı çoğu kasidede bunu işlemiştir. Hatta şair fahriyyeye o derece önem vermiştir ki, zaman zaman nesip kısmının yerine atmıştır.

Nitekim El-Mütenebbî, aşağıdaki beyitlerinde hayatı boyunca kendisiyle gurur duymasının bir nevi ana çizgilerini koymuştur. Öyle ki seçtiği temanın en belirgin unsurları, kendisini en yüksek yere yükseltmesi ve kendisinden başkasını hor görmesidir.

أي محل أرتقي أي عظيم أتقي

"hangi yere yükseleyim, hangi yığitten korku alayım."

وكل ما خلق الله وما لم يخلق

"(zira)Allah'ın bütün yarattığı ve yaratacağı."

محتقر في همتي كشعرة في مرفي

"hor görenler, kafamda bir saç gibidir."

Bu şekilde fahriyyelerinde devam eden şair, bütün insanlardan hatta kral ve kölelerinden dahi kendini üstün görür. Onun nezdinde bunlar kendisinden daha aşağı seviyededirler.³⁴

³² Şairin içkiden bahsettiği şiirlerin Türkçe çevirileri için bkz., Gökay a.g.e, s. 14, 19.

³³ Azzam, a.g.e., s.323.

³⁴ El-Büstani, a.g.e, s. 343.

Fahriyyelerinde kendisini zamanın ustası, güçlü, benzeri olmayan, en üstün olan, her şeyi yapılabilen, akıl ve idrak ustası ve başkalarıyla kıyas edilemeye uygun olmayan biri olarak görmüştür. Şair o kadar kendine güvenmiştir ki, krallar, emirler ve bütün devlet büyüklerini meth ederken bile aslında kendisini aşırı övmektedir. Hatta methiyelerine bile bazen kendisini överek başlamıştır. Bu özelliği fahriyyelerine büyük bir önem vermiştir. Onun maksadı; memduhun nufuzu ve şanı ne olursa olsun, El-Mütenebbî'nin şöhreti ve kudretinin ulaştığı yere kimsenin hayallerinin bile ulaşamayacağını göstermek idi. Şiirlerinde Onun kendisine olan güvenine, gururuna ve yüceliğine hiç kimsenin kötülük edemeyeceğini dışa vurmaktadır.³⁵

Fahriyyelerindeki diğer bir önemli özellik ise, kendini överken atalarıyla ve kabilesiyle iftihar etmemiş olmasıdır. Nitekim bir şiirinde kavminin şeref ve şanlarını El-Mütenebbî'den aldıklarını dahi söylemiştir;

لا بقومي شرفت بل شرفو بي وبنفسي فخرت لا بجدودي

Kavmime ben onur verdim, onlar bana vermediler

Kendimle iftihar ederim atalarımınla değil

Bilinen odur ki, şair hayatı boyunca onurlu bir hayat yaşama arzusundan vazgeçmemiştir. Bu hayata nail olduğu için kendinin ve şiirlerinin ayrı tutulmasını istemiştir. Bundan dolayı da her gittiği mecliste O'na rakip olanlar karşısına çıkmış ve bu yerlerde düşmanlar edinmiştir. Özellikle Seyfüdevle'nin yanında bulunduğu süreçte, hayatının en parlak dönemi olduğu için gücü yettiği kadar kendisini ve şiirlerini en yüksek yere yükseltip onları savunmaya çalışmıştır.³⁶ Şair, Emir Seyfüdevle'yi methederken dahi kendisini ön plana çıkarmaktan geri durmamıştır;

سيعلم الجمع ممن ضم مجلسنا بأني خير من تسعى به قدم

“ Meclisimizde bulunanlar, yeryüzünde yaşayanların en hayırlısı olduğumu bilsin.”

³⁵ El-Fâhûri, a.g.e, s. 806.

³⁶ Arap şiirinde fahriyye türünde Arapların ana gelenekleri; yiğitlik, bincilik ve kahramanlık gibi özellikleriyle işlendikleri için Seyfüdevle'nin sarayında bulunan şairlerde fahriyye konusu çok önemli bir yer tutmuştur. Çünkü Halep'te Hamadâniler'in emirliği bu dönemde Acem yöneticilerin bulunduğu tek Arap emirliğini teşkil etmiştir. Dolayısıyla Seyfüd-Devle'nin sarayında bulunmuş olan şairler bu konuyu işleme hususunda rekabet etmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Sa'ûd, a.g.e, s. 177.

أنا الذي نظر الأعمى إلى أدبي وأسمعت كلماتي من به صمم

“Şiirlerim a'mayı gördürürdü, sağırı da işittirirdi”

الخيال والليل والبيداء تعرفني والسيف والرمح والقرطاس والقلم

At, gece ve çöl beni tanır

Kılç, mızrak, kağıt ve kalem beni tanır

El-Mütenebbî' fahriyyelerinde zaman zaman da insanların ve koşulların kendine yönelik zulüm ve ziyanından bahsedip, hakkettiği makamı ve saygıyı sunmayan insanlara ve dönemin koşullarına isyan etmiştir. Bu şekilde şair, egosunu tatmin eder ve acılarını dindirir gibidir. Zamanın koşullarına karşı bu savaşı verirken gücün önemine inandığını ve onu kullanmadan zafere ulaşılmayacağını dile getirmiştir³⁷.

لا يمتطي المجد من لا يركب الخطر ولا ينال العلا من قدم الحذر

Kendini tehlikeye atmayan onura nail olamaz

Korkanlar ise üstün olamaz.

Şair kendi şiiri ve kişiliği ile iftihar eder, kendini cömert ve yiğit olarak nitelendirirken diğerlerinden üstün olduğunu tereddüt etmeden söyler. Kendi şiiri de sadece Arap diyarında değil, bütün dünyada söylenen şiirlerin en güzeli, en üstünü olarak insanlara rehber olması gerektiğini söyler. Oun şiirlerinin diğer şairlere örnek olmasını arzu eder ama öte yandan da hiç bir şairin onun belâğatına ulaşamayacağını da ekler. Hatta Arap Edebiyat tarihinin en önemli ve en üstün şiirleri olarak kabul görmüş "Mu'allakat seb'" in şairlerine bile meydan okur..³⁸

لا تجسر الفصحاء تنشدها هنا بيتاً ولكني الهزبر الباسل

“Fasih ehli, burada şiirimini bir beyitini bile söylemezler, bense yiğit olduğum için söylerim.”

³⁷ Sa'ûd, a.g.e, s. 86.

³⁸ El-Berkûki, a.g.e, s. 267.

ما نال أهل الجاهلية كلهم شعري ولا سمعت بسحري بابل

Cahiliye şairleri bile şiirim gibi yazamazdı

Babil halkı da şiirimin sihri göremezdi

Methiye, Elmütenebbî'nin divanının en büyük bölümünü kapsamaktadır. Şair bu türdeki edebi sanatları amacına ulaşmak için kullanmıştır. Yazdığı methiyye kasidelerine baktığımızda bu amaç benzerliklerini görebiliriz.³⁹

El-Mütenebbî, Emir Seyfûdevle ile görüşmeden önce kasidelerinde kendisini ve sanatını övmesini belirgin bir şekilde göstermiştir. Hatta zaman zaman bu kasideler fahriyye ile başladılar. Sebebi ise meth ettiği devlet büyüklerini ne kadar şan sahibi olursa olsunlar, kendisinin onları medh etmesi, onlara şan ve yücelik katardı. Bu da El-Mütenebbî'nin kendisini ve sanatını ne kadar beğendiğinin bir gösteresidir. Kendisini ve sanatını medh etmeyi bitirdikten sonra, hayattaki felsefesini ve içindeki devrimci duygularının coşkusu anlatır. Yine bazı kasidelerinde döneminin kimi hakim ve devlet büyüklerini tehdit etmesi ve dil uzatmasından eksik olmamıştır. Sonra kimi medh ediyorsa onu medh etmeye geçer.

Emir Seyfûdevle ile görüşüne kadar bu üslubu değişmemiştir. Ancak onunla görüşükten sonra medh üslubundaki memduh şahsiyeti daha belirgin bir hal aldı ve şiirlerinin merkezine oturdu. Bu da şiirlerine nisbeten daha sakinlik getirdi ve mücadeleci kişiliğinden bir anlamda vazgeçti. Bunun sebebi de hep aradığı ve bulmayı tasavvur ettiği mücadeleci kişiyi Seyfûdevle'de bulmasıdır. Seyfûdevle ile arası açıldıktan sonra belki de samimiyetle medhettiği tek kişiden ayrılmasından dolayı duyduğu acı ve hüznün şiirlerine yansıdığını görebiliriz. Daha sonraki methiyyelerinde samimiyetsizlik ve tekelluf görülebilir.

Şair, eski Arap şiirlerindeki resmi üslubdan ayrılmayan methiyyelerini devlet büyüklerini medh etmek amacına ve hedeflerine ulaşmak için bir araç görüyordu. Lakin şair medh ederken heyecanı zirveye ulaştığında hayatın gerçeklerini anlatan bir felsefe doğmaktaydı.⁴⁰

Öte yandan şiirleri irdelendiğinde El-Mütenebbî'nin, memduhunun özelliklerinden

³⁹ El-Büstani, a.g.e, s. 329.

⁴⁰ El-Fahûri, a.g.e, ss. 196-797.

ziyade kendisinde olan özellikleri meth ettiği fark edilir.

Yani medhederken kendisinden de fazlasıyla bahsetmektedir. Hayatı boyunca çok kişiyi medhetmiş, onların yanında kalmış olsa da bu durum kimi zaman kısa süreliğine olmuştur. Seyfüdevle ve Beder bin Ammar El-asadi gibi kişilerin yanlarında ise dostluk kurabildiği için uzun süre kalmıştır. Onlara sunduğu methiyyeler belki de samimiyetle yazıldıkları için bunlar şairin kaleme alsığı en güzel örnekleri teşkil etmiştir. Özellikle Seyfüdevle'ye sunduğu methiyyeler en muhteşem örneklerdir. Onun yanında sekiz sene kalan şair, bu süreçte emire yaklaşık seksen kaside ve kıt'a sunmuştur. Bu methiyyelerde emirin en çok yiğitliğini, cömertliğini ve mertliğini zikretmiştir.⁴¹

El-Mütenebbî'nin şiirleri hakkında konuştuğumuzda en belirgin unsurlarından biri olan ve methiyyelerinin bölünmez parçasını teşkil eden mübalağa sanatı El-Mütenebbî'nin şiirlerinde diğer şairlere ait örneklerden farklılık arz eder. Nitekim El-Mütenebbî, medhettiği kişilerin yiğitliğinin ve kahramanlığının yanı sıra, bunların ender bulunduğu dönemde karşılaştığı olumsuz durumlardan dolayı sözün hakkını vererek abartılı bir şekilde işlemiştir. El-Mütenebbî'nin yaşamını farklı coğrafyalarda geçirmesi, oralarda çok farklı kişilikteki insanlarla tanışması ve yaşamı tüm tecrübeleriyle anlamasından sonra Onun olgun kişiliği oluşmuştur denilebilir. El Mütenebbî'ye göre şiir, içten ve samimi değilse şiir değildir. Bu yüzden Onun model olarak kurguladığı mücadeleciler kişileri tanıdığı mübalağa sanatı da şiirlerini süslemiştir.⁴²

Methiye, El-Mütenebbî divanında en çok işlenen konu olup, fahriyye yanında bu türe de özel önem verilmiştir. Divanının en önemli özellikleri maddeler halinde toplanacak olursa;

1- Şairin tabiatına uygun olan ait medhiyye dir ki, boyunca müzaccına denk gelen kişilere sunduğu methiyyelerin edebi niteliği, diğer eserlerden farklılık taşır. Bu yüzden Seyfüdevle ve Beder bin Ammar El-Asadi'ye sunduğu methiyyeler eserlerinin en muhteşemleri olup, bunlar samimi bir yürekten kopan sevgiye tercüman olurlar. Özellikle bu methiyyelerde mübalağa sanatını en bilgin şekilde gösteren El-Mütenebbî, muhatabının yiğitlik ve cömertliğini en belirgin bir şekilde göstermiştir. Şair aşağıdaki beyitlerde Beder bin Ammar'ı medhetmiştir:

⁴¹ El-Büstani, a.g.e, ss. 329-330.

⁴² Şakir, a.g.e, s. 251.

يا بدر يا بحر يا غمامة يا
ليث الشرى يا حمام يا رجل

“Ey Beder, ey deniz, ey bulut, ey Şara aslanı. Ey düşmanlarını öldürücü ey adam.”

إن البنان الذي تقلبه
عندك في كل موضع مثل

“Ellerinden çıkan hibeler her yere varıp insanların konuştuğu oldu.”

إنك من معشر إذا وهبو
ما دون أعمارهم فقد بخلو

“Senin soyun o kadar cömert ve fedakar ki, ruhlarından azını hibe etse cimri olur.”

Şair, Seyfüdevle'ye yazdığı methiyelerinden birinde ise;

سلكت صروف الدهر حتى لقيته
على ظهر عزم مؤيدات قوائمه

“Seyfüdevle'yle karşılaşana kadar azimle pek çok tehlikelere göğüs gerdim.”

مهالك لم تصحب بها الذئب نفسه
ولا حملت بها الغراب قوادمه

“Bu tehlikeleri kurtlar ve kargalar görse helak olurlar.”

فأبصرت بدرأ لا يرى البدر مثله
وخاظبت بحرأ لا يرى العبر عائمه

“Hüsniyle bir dolunay gözüme çarptı, cömertliği ve ilmiyle bir deniz olan bir kişiyle
konuştum.”

غضبت له لما رأيت صفاته
بلا واصف والشعر تهذي طماطمه

“Vasıflarıyla ilgili söylenenleri yetersiz bularak daha onckie şairlere kızdım.”

demektedir.

2- Yukarıda değinilen nitelikleri taşımayan insanlara sunduğu methiyelerin ise en belirgin özelliği, zoraki övgüler ta'riz ve telmih şeklinde olup, gerçekte samimiyetsizlik ve yergi içermektedir. Şairin bu özelliği Kâfûr El-ihşîdi'ye sunduğu methiyelerinden anlaşılabilir.⁴³ Nitekim Kâfûr'a ilk sunduğu methiyyede;

كفى بك داء أن ترى الموت شافياً
وحسب المنايا أن يكن أمانيا

⁴³ İsmail Durmuş, "El-Mütenebbî", TDV, **İslam Ansiklopedisi**, XXXII, İstanbul, 2006, s. 198.

“Ölüm en büyük faciadır. Beladan kurtulmak için ölümü temenni ettiğimde o daha da büyük bir facia olur.”

تمنيها لما تمنيت أن ترى صديقاً فأعيا أو عدواً مداجيا

“Bu ölümü vefakar bir arkadaş ve düşmanlığını saklayan bir düşman bulamadığımda temenni ettim.”

mısralarında bu durumu dışa vurur. El-Mütenebbî, Kâfûr'u methederken bile Seyfüdevle'den ayrılmasına, onu özlemesine ve Kâfûr'un yanında istekle kalmadığına tariz ve telmih şeklinde işaret etmektedir.⁴⁴

أما تغلط الأيام في بأن أرى بغيضاً تنائي أو حبيباً تقرب

“Zaman sevdiğimizden ayırır, sevmediğimize yaklaştırır. Keşke zaman (bir kere de olsa) yanılıp aksine verse.”

3- Bazı methiyelerinde ise memdunun kudretini peygamberlerin kudretiyle kıyas etmiştir. Bu örneklerde mübalağa sanatını en yüksek derecede kullanmıştır.

لو كان ذو القرنين أعمل رأيه لما أتى الظلمات صرن شموسا
أو كان صادف رأس عازر سيفه في يوم معركة لأعيا عيسى
أو كان لج البحر مثل يمينه ما انشق حتى جاز فيه موسى
أو كان للنيران ضوء جبينه عبدت فصار العالمون مجوسا

*Zulkarneyn onun nasihatini alsaydı
Düştüğü karanlıklar güneşlere dönerdi
Âzer'in kafası onun kılıcıyla uçurulsaydı
Hz. İsa bile onu ihya etmek için zorlanırdı
Denizin dalgaları onun sağ eli kaar güçlü olsaydı
Ancak Hz. Musa onu yarardı
Alınındaki nuru ateşlerde olsaydı
Herkes mecûsi olup ateşe tapardı*

⁴⁴ Şaki, a.g.e, s. 364.

4- El-Mütenebbî, memduha aşk kavramlar ile hitap eder. Özellikle Seyfüdevle için kaleme aldığı methiyeler aşk ve özlem gibi kelimeleri içerir.⁴⁵

واحر قلباه ممن قلبه شيم ومن بجسمي وحالي عنده سقم

“Benim derdimi bilip görmezden gelen soğuk kalplerden kalbim yandı.”

مالي أكتم حبا قد برى جسدي وتدعي حب سيف الدولة الأمم

İnsanların Seyfüdevle 'yi sevmelerini yalan olduğunu bilirim

Beni zayıf düşürdüğü bu aşkı acaba neden saklarım

El-Mütenebbî, şiir söylemeye başladığı küçük yaşlardan ölümüne kadar çeşitli kişileri medhetmiştir. Kendi kişiliğini ve hayallerini kendilerinde bulduğu bu kişileri methederek, hedeflerini gerçekleştirmeyi arzulamıştır. Yani onları birer model alınacak şahsiyetler olarak nitelendirdiği söylenebilir. O'nu diğer şairlerden ayrı tutacak ve şiirde kendi kudretini göstermek için yeni bir akım ortaya koymuş olduğu zikredilebilir.

Hiciv, El-Mütenebbî'nin şiirlerinde ikinci planda yer almaktadır. Çünkü insanların unvanları ne olursa olsun, şaire göre küçük ve önemsiz oldukları için onlar hicvedilmeyi bile haketmemektedirler. Dolayısıyla bu türe divanında çok rastlanmaz.⁴⁶ Şair bu görüşüne zaman zaman divanında vurgu yapıp, insanları genelde yermiştir:

أذم إلى هذا الزمان أهيله فأعلمهم فدم وأحزمهم وغد

“Bu dönemde yaşayan insanları yeriyorum, en akıllıları geri zekâlıdır, en güçlüleri ahmaktır.”

وأكرمهم كلب وأبصرهم عم وأسهدهم فهد وأشجعهم قرد

“En saygınları köpektir, en iyi görenleri bile kördür, en uyanıkları panter kadar uykuca en cesurları da maymun kadar korkaktır.”⁴⁷

El-Mütenebbî, hicvi sadece ona zarar verene ya da saldırana karşı kendini savunmak için kullanmıştır. Kâfûr El-ihşidi'nin aleyhine yazdığı hiciv örneğinde olduğu gibi, yalancılardan çok nefret ettiği için buna mecbur kaldığı rivayet edilir.⁴⁸

⁴⁵ Ebû Mansûres-Se'alibî, *Yefîmet-u'd-Dehr Fî Mahâsin-i Ehl-i'l-'Asr*, Der. Dr. Mûfid Muhammed Kamiha, Dar-u'l-Kutub-İlmiyye, Beyrut 1983. s. 237.

⁴⁶ El-Fahuri, a.g.e, s. 803.

⁴⁷ Bu iki örneğin Türkçe çevirisi Gökkay, a.g.e, s. 27.

Şairin yazdığı hicvin sayısı pek çok olmamasına rağmen bunlar ağır, iğrenç kavramlar ve zaman ve insanı kötileyen manalar içerir. Hatta bazen hicvi yerenenlerin avratlarına uzanır. El-Mütenebbî'nin hayal dünyası Kâfûr'un karakterini tanıdıktan sonra yıkılmasından sonra şair, hicivlerinde onunla alay etmeye çalışmıştır. Özellikle Kâfûr'un siyah tenli olmasını ön plana çıkaran şair, bunu birinin Ona renginin siyah olduğunu söylemesinden rahatsızlık duyduğu için yapıyordu. El-Mütenebbî şiirlerinde zikr etmeye devam etmiş gözükmektedir.⁴⁹ Nitekim Kâfûr'un aleyhine yazdığı hicivlerini hünsa, domuz, çürümüş, leş gibi kötü lakaplarla doldurmuştur. Onun ismi ise tahkir amacıyla küçültme halinde (Kâfûrcuk) dile getirmiştir⁵⁰. Hicivlerinin en meşhuru Mısır'dan çıkmasıyla yazdığı:

عيد بأية حال عدت يا عيد بما مضى أم بأمر فيك تجديد

Ey bayram hangi halle geri döndün

Eski (üzücü) haller ya da sevindirici haller ile mi geri döndün

Matlalı kasîdede ise şair, Kâfûr'u hiciv ederken yine O'nu kötü ve iğrenç kavramlarla nitelemektedir;

إني نزلت بكذابين ضيفهم عن القرى وعن الترحال ممنوع

“Öyle yalanların yanında kaldım ki, misafirleri ikramdan ve hareket etmekten bile yasaklıyorlar.”

صار الخصي إمام الأبقين بها فالحر مستعبد والعبد معبوداً

Hadım Mısır'da ihanet edenlerin padişahı oldu

Hûr kul, köle ma'bud oldu

لا تشتت العبد إلا والعصا معه إن العبيد لأنجاس مناكيد

“Köle aldığı anda sopa da al, çünkü köleler pislerdir kötülerdir.”

Diğer yandan El-Mütenebbî aynı zamanda savaşa çok düşkün birisiydi. Bu düşkünlük, set koşullarının oluşturduğu haşin kişiliğiyle ilgili gözükmektedir. Şair, emirlerin yanında savaflara katıldığı için, savaş koşullarına alışmış ve bu nedenle savaş

⁴⁸ El-Büstani, a.g.e, s. 337.

⁴⁹ El-Mahı-El Haffaci, a.g.e, s. 157.

⁵⁰ el-Büstani, a.g.e, s. 338.

sahnelerini en başarılı şekilde tasvir edebilmiştir.⁵¹ El-Mütenebbî'nin şiirlerinde büyük önem taşımaktadır. El-Mütenebbî'nin gözlemlediği savaşları tasvir ederek yazdığı kasîdelerin edebi değerleri bir yana aynı zamanda tarih ve dönemin coğrafyası açısından önemi de göz ardı edilemez. Edebi açıdan şairin mizacına uygun olan sertliği sevmesi, bu kasidelerin ahengini oluşturmuştur. Tarih ve coğrafya açısından ise Seyfüdevle'nin dönemi ile ilgili siyasi tarihin yanı sıra Bizans ile yapılan savaşlar ve farklı fetihler açısından günümüze ulaşan birincil derecede kaynaklar olarak nitelenebilirler.⁵²

El-Mütenebbî bir savaşı anlatırken her şeyden önce Emir Seyfüdevle'nin cesaretini abartılı bir şekilde vâsf etmeyle başlar. Daha sonra savaş meydanının durumunu, asker sayısını ve teçizatını, gücünü ve hatta silahların ın parlaklığını ve sesini bile gülûv sanatıyla tasvir etmeye çalışır. Okuyucu ise bunları okurken kendisini destan ya da efsane dünyasına girmiş gibi tahayyül eder.⁵³ Nitekim şair, Emir Seyfüdevle'yi savaş meydanındaki tavrıyla anlatırken;

وقفت وما في الموت شك لواقف كأنك في جفن الردى وهو نائم

“Savaş meydanında ölüm kaçınılmaz. Sen ise helak göz kapağında olmuşsun gibi ondan kurtuldun.”

تمر بك الأبطال كلمى هزيمة ووجهك وضاح وثرعك باسم

*Nur yüzlü gülümseyen önünden
Yaralı ve yenilmiş kahramanlar geçen*

تجاوزت مقدار الشجاعة والنهى إلى قول قوم أنت بالغيب عالم

*Yiğitliğinle cesaretin sınırlarını aştın
Hikmetinle gaybı bilen gibi oldun*

ifadelerini taşıyan belagat örneği sunar. Onun kahramanlığının kimsede olmadığını tasvir ederken savaş meydanında kendisini korkmadan tehlikeye attığından bahseder ve okuyucuda sanki savaşın sonunu bilmekte olduğu hissi uyandırır.

جيش كأنك في أرض تطاوله فالأرض لا أمم والجيش لا أمم

⁵¹ El-Fahuri, a.g.e, s. 808.

⁵² Sa'ûd, a.g.e, s. 318.

⁵³ El-Fahuri, a.g.e, s. 808.

Ordu, yer yüzü boyunca yayıldı

Ordu sayısı sayılmaz yer yüzü de bitmez

إذا مضى علم منه بدا علم وإن مضى علم بدا منه علم

“Ordu, dağlar dünyasına benzer. Dağlar dünyasında yüreyen bir dağ geçip diğeri ile karşılaşır. Ordu da bir bayrak saklanıp sonraki kaldırılır.”

Aynı zamanda şair, atları da çok sevdiği için onların hızını ve gücünü nitelerken, mübalağa sanatını fazlasıyla kullanır.

تهدي نواظرها والحرب مظلمة من الأسننة ناراً والقنا شمع

Savaş meydanı, tozlar yüzünden karanlık olsada atların gözlerinden ateş fışkırır

Bu ateş mızrakların üstünde durup mum gibi aydınlatır

Bu beyitleriyle El-Mütenebbî, katıldığı savaşlarda yiğitliğin ve kahramanlığın sadece kılıçla değil kalemle de kazanılacağını mübalağalı bir şekilde yansıtmıştır. Hayal gücü, kullandığı parlak kelimeler ve tasvir güzelliği, Onun mübalağayı aşırı kullanmasıyla anlattığı savaşlar birer destana dönüşür. Hatta El-Mütenebbî, hezimetini bile kalemiyle teselli ederek zafere dönüştürür gibidir.⁵⁴

من كان فوق محل الشمس موضعه فليس يرفعه شيئ ولا يضع

Güneşin üstünde yeri olan

Kendisini hiç bir şey etkilemeyen

إن السلاح جميع الناس تحمله وليس كل ذوات المخلب السبع

Herhangi silahlanan senin gibi yiğit değil

Herhangi pençli senin gibi aslan değil

Hikmet ve mesellerden çok örnek veren El-mütanebbî'nin eserlerinde bunlarla bazen bir mısra, bazen de iki mısra şeklinde karşılaşılmaktadır.⁵⁵ Şair kendine ve

⁵⁴ El-Fahuri, a.g.e, s. 318.

⁵⁵ Hikmet, mesel, vecize ve edep türü güzel sözler hemen bütün şiirlerinde yoğun biçimde yer alır. Dillerde dolaşan bu tür sözleri, Ebü'l-Atahiye gibi sırf hikmete yönelmiş şairlerinden daha çok olup hayat-ölüm, zaman ve dönemin insanları, tabiat ve davranışlarına dair ilginç tesbitler ihtiva eder. Durmuş a.g.m, s. 198.

düşüncelerine çok güvenen bir belâğat ve anlatım gücüne sahip olduğu için divanı, doğu hikmeti ve meselleri ile süslüdür.⁵⁶

فالموت آت والنفوس نفائس والمستعز بما لديه الأحمق

Ölüm elbette gelecek, canlar tatlı ancak

Mal varlığıyla övünür elindekiyle ahmak

والمراء يأمل والحياة شهية والشيب أوقر والشبيبة أنزق

insanlar daima ister lakin hayat arzularla dolu

yaşlılık olgunluk, gençlik serkişlikmiş ancak

أعز مكان في الدنيا سرح سابع وخير جليس في الزمان كتاب

Başarıya ulaşmanın en layık yeri atın sırtıdır

Dünyadaki en hayırlı arkadaşı kitaptır

”والجوع يرضي الأسود بالجيف“

“Aslanlar açsa leşlerden bile memnun kalır.”

El-Mütenebbî, gazele ise işlemiş olduğu diğer konulardan daha az yer vermiştir. Daha çok Bedevi kadınlara gazel yazmayı tercih etmiştir.⁵⁷ Çünkü kendi kanaatine göre:

ما أوجه الحضرمستحسنات به كأوجه البدويات الرعايب

حسن الحضارة مجلوب بتطرية وفي البداوة حسن غير مجلوب

Şehirli kadınlar güzeldir

Ama bedevi kadınlar kadar değildir

Şehirli kadının güzelliği sunidir

Çöldekinin ise doğal halidir

أفدي ظباء ما عرفن بها مضغ الكلام ولا صبغ الحواجب

Kaşlarını süslemeyen ve konuşusu da kur yapmayana

⁵⁶ Azzam, a.g.e, s. 379.

⁵⁷ El-Büstani, a.g.e, s. 339.

Canım feda olsun bedevi kadına

Aslında gazelin El-Mütenebbî'nin ana konularından olmadığı söylenebilir. Fakat şairin gazellerinde derin anlamlar kullandığı ve elem ile aşkı birlikte ele aldığı farkedilebilir. Nitekim;

جهد الصبابة أن تكون كما أرى عين مسهدة وقلب يخفق

Özlem en şiddetli hali verdi bana

Uykusuzluk ve kalp acısını getirdi bana

derken Onun aşktan çektiği ızdırıp belirginleşmektedir. Gazelinin diğer bir özelliği ise, geçirdiği mücadelecî hayatın getirisi olan hamaset, savaş ve silahlara olan aşkı ifade ederken kullanmış olmasıdır.⁵⁸

محب كنى للبيض عن مرهفاته وبالحسن في أجسامهن عن الصقل

وبالسم عن سمر القنا غير أنها جناها أحبائي وأطرافها رسلي

Ben âşığıım, ama kadınlara değil savaşımlara

Beyazları zikretsem kast ettiğim kılıçlardır

Hüsününü zikr etsem kast ettiğim kılıçların parlamasıdır

Esmer tenini zikr etsem kast ettiğim mızraklardır

En sevdiğim şey yüceliğe varmamı bunlar sağladı

Mersiyelerinde ise durum anmak istediği ölüyle arasındaki ilişkisine göre değişir. Aslında O'na göre birisini anmak zorunda kalmak duygusuz ve bilinçsiz gelmektedir. El-Mütenebbî, ölmüş birisi hakkındaki duygularını gizlerken yerine hikmet ve meselleri koyar. Aklını ön plana koyarak yazdığı mersiyelerinde yakınma duygularından ziyade tâziye ve teselli dile getirilmiş olduğu görülür. Ölenin ve ailesinin erdem ve iyilikleriyle ölüm hakikatinin altında yatan hikmet mesellerle anlatılır. Kendisini büyüten anneannesi, Seyfüddevele'nin annesi ve kız kardeşi Havle'nin yanı sıra Ebu Şücâ' Fâtik'e atfen yazmış olduğu mersiyeleri Onun kaleminden çıkmış en göze çarpan örneklerdir.⁵⁹

⁵⁸ es-Se'alibî, a.g.e, s.239.

⁵⁹ el-Büstanî, a.g.e, s. 335.

1.3. DİVANI

El-Mütenebbî, hayatı boyunca yazmış olduğu şiirlerini tek divanda toplanmıştır. Bu divanı ilk tertip ederek okuyan şairin kendisidir. El-Mütenebbî'nin, Methiye, fahriyye, hiciv, mersiye, hikmet ve hamaset konulu kasîdeleri kapsayan divanına, Arap Edebiyat Tarihi'nin dil alimlerine çok önem verilmektedir.⁶⁰

Şair ile aynı dönemde yaşamış nehv ve sarf ustası olan İbn Cinnî (ö.h. 392) bu divana rivayet ederek, alfabetik dizinli ve üç ciltten oluşan “Elfisir” adıyla şerhini kalortaya almıştır. Bu kaynak artık El-Mütenebbî'nin şiirlerini daha sonraki süreçte edenlere birincil kaynak olarak çok değer görmektedir.⁶¹ İbn Cinnî'den sonra aynı divanı çok önemseyerek tekrar şerh edenlerden en önemlileri: Abu'l-hasan El-vahidi, İbn-i Fûrece, Abu'l-kasim ibn El-katta', El-Sıkillî, İbn'ü-liflîli, Sahib ibn Abbâd, Ebu Bakir El-havarizmi, Ebu Sa'îd El-Amîdi, El-Hatîb El-bağdâdi, Abu'l-Hasan El-Cûrcani ve Ebu'l-Alâ El-M'arî'dir.⁶²

Bilindiği üzere haşin bir kişiliğe sahip olan El-Mütenebbî, hayattayken ona destek veren kimseler olduğu kadar düşman da edinmiştir. Bunlar kişiliğini ve şiirlerini zaman zaman çekememişler ve Onun şiirlerini eleştirerek kadîm şairlerden serika ve intihal gibi meseleler göstermeye çalışmışlar. El-Mütenebbî'nin methiye sunmayı reddettiği E'ssâhib İbn Abbâd şair için “*Elkeşf an mesâvi şiir-i El-Mütenebbî*” adlı eseri kaleme almış. Bu eserde yazar, El-Mütenebbî'nin şiirlerindeki hataları zikretmiştir. El-Amîdi “*Elibane An Serikât-ı El-Mütenebbî*”, El-Hâtimi de “*Errisalet'ü-lmûdiha fî zikr-i serikât-i Ebu't-Tayyb El-Mütenebbî ve sakit-i şî'rih*” adlı eserleriyle aynı şekilde El-Mütenebbî'nin şiirlerine eleştiri getirmişlerdir. Aynı şekilde Ali İbn Abd'l-azîz el-Curcanî “*Elvasata bayn El-Mütenebbî ve Husûmehi*” ve Abu Mansûr Es'sa'âlîbi de “*Yetimetü'd-dehr*” eserleriyle mutedil de olsa eleştiriler yapmışlardır. Onlar, El-Mütenebbî'nin şiirlerinde kadîm şairlerden Abu Tammam, El-Buhurî ve İbnü'r-Rûmi'nin şiirlerinden bazı benzeşmeler bulmuşlar, bir kısım hatalar gözlemlediklerini yazarak, garip kelimelerin kullanılması, isti'are sanatında aşırı gitmesi, fahriyye ve medhiye gülûv sanatını kullanması gibi hususlara dikkat çekmişlerdir. Aynı zamanda bu iki eserde El-tenebbî'nin edebiyattaki yeri

⁶⁰ el-Fahuri, a.g.e, s. 794.

⁶¹ El-Mütenebbî divanına dil ve edebiyat âlimleri tarafında verildiği önem hiç bir başka divana verilmemiştir. Divanı şerh edenleri ise kırktan fazladır. İbn hillikân, a.g.e, s. 121.

⁶² El-bustani, a.g.e, s. 328.

ve büyük kudreti savunulmuştur.⁶³

Divan, sadece Arap âleminin değil Batı dilcileri ve edebiyatçıları tarafından da önemsenerek incelenmiştir. 1824'de Grance El-Mütenebbî Divanı'ndan seçmeleri Fransızca'ya çevirmiştir. Ditrîşi, Haer, Conbol gibi ünlü Doğu edebiyatçıları ise bu çevirileri eleştirmiştir. 1940'da da El-Mütenebbî'nin bir kısım şiir seçkisi Latince'ye çevirilerek yayımlanmıştır. Müellif hattıyla Mısır, Şam ve Hindistan gibi ülkelerde bulunan divan ve şerhleri ise İbn Cennî Butrusberg ve Eskoryal kütüphanelerinde, İbrahim Eliflîli şerhi ise Berlin Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Ebu el-Alâ El-Me'erri şerhi Menşen Kütüphanesi ve İngiltere Müzesi, El-Vâhidi şerhi Bombay ve Avrupa, El-Tebrîzi şerhi ise Paris Kü envanterlerinde kayıtlıdır.⁶⁴

2. NEFF'İ

2.1. HAYATI

Sadece XVII. yüzyılın değil, Türk Edebiyatı'nın tüm dönemlerinin en büyük kasîde şairi olarak tanınan Nef'î, XVII. yüzyılın başında yaşamışsa da, kendisinden sonra gelen kasîde yazarlarına etki etmiş bir şairdir.⁶⁵

Şair'in hayatının özellikle ilk yılları hakkında klasik edebiyat kaynaklarında verilen bilgiler kısıtlıdır. Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir ancak, Tarihçi Ali'nin h.1000 / m.1591 tarihli "*Mecma'u'l-Bahreyen*" adlı eserinde geçen;

Bahâ tahmîn eder bir kimse yok erbâb-ı ma'ânîde

Otuzyıldır felek 'ikd-ı düir-i nazmım mezad üzre

beyitinin ebced değerini göz önüne alan Metin Akkuş, Nef'î'nin h. 980 / m. 1572 yılında doğmuş olabileceğini ileri sürmektedir.⁶⁶

⁶³ Gerek klasik gerekse çağdaş yazarlar tarafından El-Mütenebbî Divanı'na yönelik yapılan çalışmalar hakkında bkz., Durmuş, a.g.m, ss. 198-199.

⁶⁴ Corcî Zeydan, *Tarih-ül Âdâb El-Lugatu'l-'Arabiyye*, der. Şevki Dayf, Dâru'l-Hilâl, C.II. s. T.y 250-251.

⁶⁵ İpekten, a.g.e, s.55.

⁶⁶ Bu ifade belirtilen kasîde, Hafıza Ahmed Paşa'nın h.1034 / m.1624'de sadarete getirilişi üzerine yazılmıştır. Bu ayrıntılardan yola çıkılarak şairin yaklaşık h.980 / m.1572 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Bu konu hakkında bkz., Metin Akkuş, *Nef'î divanı*, Ankara, Feryal matbaası, 1993, s.13.

Abdülkadir Karhan ise, şairin doğum tarihi hususunda yine aynı kasideden yola çıkarak yaptığı yorumunda;

''Doğum tarihi kaynaklarda belirtilmemiş olmakla beraber, bizim yaptığımız incelemeye dayanarak, 1570 yılı etrafında olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bizzat O, Hâfız Ahmed Paşa ile sadrazamlığı vesilesiyle yazdığı bir kasîdede (h.1034 /m.1625) otuz yıldan beri şiirle meşgul olduğuna değinmekte olduğu gibi, ünlü tarihçi Mustafa Ali'nin, ilk defa tarafımızdan bilim dünyasına tanıtılan, Mecma'u'l-bahreyen (yazılışı h.1000 /m. 1591) adlı eserinin mukaddemesine göre de: Eserin telif tarihinde genç ve zeki bir şair idi. Bunları göz önünde tutunca da belirttiğimiz tarihi, yaklaşık doğum yılı olarak kabulün yerinde olacağı kanısındayız.''⁶⁷

ifadelerini kullanmaktadır. Fuat Köprülü ise, Nefî'nin doğumunu daha erken bir yıla tarihlenen gerekli olduğunu söyler. Köprülü, Nusret Efendi'nin "*Tarihçe-i Erzurum*" adlı eserinde Nefî'nin doğum tarihi olarak verilen h.1008H / m.1599 yılı hatalı görür. O'na göre Nefî'nin doğumu h. 990 / m.1582 yılından önce olmalıdır. Köprülü Bu mesele hakkında;

*"Nefî'nin 1008'de doğmuş olması da imkansızdır. Çünkü Nefî'nin üstâdı ve hâmisî olan ve ona Nefî mahlasını veren müverrih ve şâir Gelibolu'lu Mustafa Ali 1008'de ölmüştür. Nefî'nin Ali ile münasebetini Ali'nin son zamanlarına irca etsek bile, Nefî'nin o sıralarda şiir yazmaya başlamış bir genç olduğunu düşünerek, her halde (990H/1582M) senesinden epey evvel doğmuş olduğu meydana çıkar. Nefî, Sadrâzam Hafız Ahmed Paşa'ya takdim ettiği yani 1034-1041 seneleri arasında yazılmış bir kasîdesinde otuz yıldır şâirlik ettiğini söylemek sûretiyle de bunu te'yyit ediyor. Galiba bundan galat olarak Erzurum Tarihçesi'nde otuz sene İstanbul'da oturduğu kaydedilmektedir ki bu kaydı yazan bir müellifin Nefî'yi 1008'de doğmuş göstermesi mantıksızdır''.*⁶⁸

demektedir. Nefî, Erzurum civarında HasanKale'de doğmuştur. Kendisine Erzurûmî ve Arzan El-Rûmî denilmesinin sebebi budur.⁶⁹ Babası yörenin eşrafından Sipahi Mehmed Bey diye anılan kişidir. Dedesi Mirza Ali Bey İran'dan gelerek,⁷⁰ Hasankale Sancakbeyi, h.986 /m.1578'de ise Şirvan Beylerbeyi olmuştur. Şiirlerinde ailesinin yoksulluk içinde

⁶⁷ Abdülkadir Karahan, **Nefî**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1986, s.6.

⁶⁸ Köprülü, a.g.e, s.331.

⁶⁹ Karahan, a.g.e., s.7.

⁷⁰ Gelibolu'lu Ali *Mecma'u'l-Bahreyen*'de Nefî'nin ismi ve soyunu şöyle tanıtır 'Az telamîz ma durer eda mevsûfîz'z-ekâ mahdûm m'alûm zevî'n-nuha Nefî Ömer bin Muhammed bin Mirza Ali Paşa naf'ahu-llah t'âla bimanafî'i-lisnad ve-linşâ nagihan az dır dır âmed." Fatma Tulga Ocak, "Nefî ve Türk Edebiyatı'ndaki yeri", **Ölümünün Üçyüzcü Yılında Nefî**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s. 1.

yaşadığı anlaşılır. Hatta Nefî *Sihami-Kaza* (Hiciv mecmuası) adlı eserinde, hicvinden nasip aldığı babasının Kırım Hanı'na gittiğini zikredip:

*Seâdet ile nedim olalı peder hâne
Peder değil bu belâ-yi siyehdir başıma*

Şair'in asıl ismi bütün kaynaklarda "Ömer Bey" ya da "Ömer efendi" şeklinde geçmektedir. Kendisine ait mührüne yazılmış olan aşağıdaki beyitte de bu adın varlığı okunur;

*Muhterî'ü 'tarz u beligu 'l-eser
Kâşif-i esrâr-ı İlahî Ömer*

Nefî'nin ilk mahlasının Zarrî olduğu,⁷¹ fakat Gelibolu'lu Müverrih Âli, şiirlerini görüp, beğendiği için bu genç şaire Nefî mahlasını vermiştir.⁷² Bunu, Nefî'nin Âli'ye sunduğu "Suhen" redifli kasîdesinden öğreniriz;

*Eyledün mahlas-ı Nefî ile kadrüm a 'la
Zihn-i pâkümde görüp kuvvet-i iz 'an-ı suhen⁷³*

Nefî'nin hayatında son derece önemli kavşak noktası olan İstanbul'a gelişi hakkında da kesin bir tarih yoktur. Yine dekimi kaynağa göre Nefî'nin, Sultan I.Ahmet Dönemi'nde İstanbula gelmiştir. Abdülkadir Karahan, şairin geliş sebebi ve tarihini 1603'te olduğunu ileri sürerken;

"Ya Kırım Hanı Canıbek Giray'ın Sadrazam kuyucu Murad Paşa'ya yaptığı bir rica ve tavsiye sonucu yahut da Gelibolu'lu tarihçi Mustafa Ali'nin Anadolu Defterdarlığı ve mirlivalık görevlerinde bulunduğu sırada onu tanıması ve yeteneklerini takdir ederek İstanbul'a çağırmasından kaynaklanmıştır.⁷⁴

⁷¹ Zarardan gelen kelime, "bir menfaatin bozulması veya kaybolması" demektir, Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik Lugât**, Ak Aydın kitap evi, Ankara, 2011, s.1362.

⁷² Nefî sözcük olarak "Çıkar ile ilgili, Faydacı" anlamına gelir. Devellioğlu a.g.e, s.957.

⁷³ İpekten, a.g.e, s.56.

⁷⁴ Karahan, a.g.e, s.8.

ifadesini kullanmaktadır. Nefî'nin İstanbul'da yaşadığı sırada, şehirde çok kıymetli, tanınmış şairler vardı.⁷⁵ Fakat Nefî'nin üstün yeteneği ona lâyık olduğu büyük mevkî verdi.⁷⁶ Şairin İstanbul'da kalmış olduğu süreçte I.Sultan Ahmed (1603-1617), I.Sultan Mustafa (1617), II.Sultan Osman (1618-1622), tekrar I.Sultan Mustafa (1622) ve IV.Sultan Murat (1622-1640) dönemlerini görmüştür.⁷⁷ Sultanlarla birlikte devrin ileri gelenleriyle de bağlantı kurmuş, sunduğu kasideler ve şiir sanatındaki başarısı ile devlet erkanının takdirini kazanmıştır⁷⁸ .

I. Ahmed döneminde şöhrete ulaşan Nefî, önce ‘‘ma’beyn mukata’acısı’’ sonra ‘‘mabeyn katibi’’ olmuştur. Hayatının en rahat günlerini I. Ahmed döneminde yaşayan Nefî bu padişaha sekiz kaside sunmuştur.⁷⁹ Sunduğu kasidelerle sultanın ilgisini ve himayesini kazanmış hatta sultanın Edirne’ye gidişinde yanında bulunmak şerefine de erişmiştir. Bu arada, aralarında Kuyucu Murad Paşa, Nasuh Paşa, Mehmet Paşa, Halil Paşa gibi dönemin üst düzey devlet ricalinin de bulunduğu yöneticilere de kasîdeler sunmaktan ve onların yardımlarını istemekten geri kalmamıştır.⁸⁰

Bununla birlikte şairin şöhreti IV. Murad zamanında zirvesine ulaşmıştır. Bu dönemde padişaha çeşitli münasebetlerle kasideler sunarak iltifatını kazanan Nefî, padişah ilim ve sohbet meclislerinde bulunduğu anlarda diğer şairlerden de değer görmüştür. Sadece padişahın iltifatı değil, devlet büyüklerin iltifatını kazanan Nefî onlara methiyyeler sunup karşılığı cizyel almıştır. İlyas Paşa’nın onun bir kasidesine gönderdiği armağanın, o dönemde bir insanı zengin etmeye fazlasıyla yetecek kadar olduğu rivayet edilir.⁸¹ Buna rağmen kötü durumları da olmuş, diğer şairlerin düşmanlığını kazanmış, vazifesinden üç defa azledilmiş, bu nedenle ekonomik sıkıntılara düşmüştür. Şairin içine düştüğü olumsuz koşullar, Hafız Ahmed Paşa’ya sunduğu bir methiyesindeki şu mısra ile dile getirilmiştir;

⁷⁵ Nefî'nin yetiştiği asır, Türk kültür tarihinin en parlak devirlerinden biridir. Çağdaşları arasında: Naima, Peçevî, Katib Çelebi, Koçi bey, Evliya Çelebi, Şeyhülislâm Yahya, Veysi, Nâbi, Riyazî, Kaf Zâde, Nâilî, Kadîm, Atâi, Hâleti, Tıflî, Güftü vardır., Saffat Sıdkî, **Nefî ve Sihâm-I Kazâ’sı**, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1943, s.8.

⁷⁶ Köprülü, a.g.e, s.332.

⁷⁷ İpekten, a.g.e, s.56.

⁷⁸ Akkuş, a.g.e. s.15.

⁷⁹ Ocak, , a.g.m, s.5.

⁸⁰ İpekten, a.g.e, s. 57-58.

⁸¹ Ocak, a.g.m, s.8.

Tehi ceyb-i maişet hem maaş ahvalı pek muhtel⁸²

Şair bu dönemde padişah ve devlet büyüklerinin takdirlerini kazanırken aynı zamandan devrin en büyük şairi olmuştur. Bu durumda diğer şairlerin onu kıskanmasını ve O'na karşı düşmanlıkları da beraberinde getirmiştir.

Nefî'nin haşin ve mağrur katarakterinin yanı sıra hicve olan meyli, hayatında üzücü ve zor durumlara neden olmuştur.⁸³ h.1039 / m.1630'da IV. Murat, Beşiktaş Köşkü'nde *Siham-ı Kaza'yı* okurken yağmurlar gökten boşanmış, şimşekler üstüste çakmış, ve bir yıldırım padişahın hemen yanı başına düşmüştür. Bunu uğursuzluk sayan hükümdar, eseri yırtarak Nefî'yi görevden uzaklaştırmıştır." Bu olaydan sonra IV. Murat Nefî'ye hicvi yasaklamıştır.⁸⁴ Şair şu beytlerde bir daha kimseyi hicvetmeyeceğine dair söz vermektedir;

Bu günden 'ahdum olsun kimsiyi hicv itmeyüm illâdir

Vireydün ger icâzet hicv iderdüm baht-ı nâ-sâz-ı

Nefî bu olaydan sonra Edirne'ye sürgüne gönderilmişse de, sultanın affetmesiyle bir süre sonra yine İstanbul'a dönmüştür. Şair İstanbul'da en son "cizye muhasebeciliği" görevinde bulunmuştur. Hicivleri yüzünden yaşadığı dönemde büyük bir düşman gurubu toplayan Nefî, *Siham-ı Kaza*'sında devlet ricâlinin yanı sıra ulemâyı da hicvetmesiyle, onlarında düşmanlıklarını üzerine çekmiştir. Bu nedenle "Ulemâ düşmanı" olarak da tanınan şairin etrafında bir haset zinciri oluşmuştur.⁸⁵ Hatta, *Siham-ı Kaza*'da yazmış olduğu ağır hicivlerden dolayı devrin devlet ricali ve ulemâsı Nefî'nin katlini vâcip görmüşlerdir.

Kaynaklarda Nefî'nin ölümü hakkında Nâima;

"IV. Murad Nefî'yi hicve tövbe ettirtikten sonra da Nefî eski itiyadından ayrılmamış ve Bayram Paşa aleyhinde bir hicviye yazmış, bunu haber alan padişah bir gün huzurunda bulunan şaire yeni bir hicvi olup olmadığını sormuş, Nefî de manzûmesini çıkarıp vermiş. Nefî huzurundan çıkınca padişah Bayram Paşa'yı çağırarak hicvi göstermiş, ve katlini emretmiş."

demekteyse de, bu rivayete inanmadığını, O'na göre Sultan Murat'ın Nefî'yi zorlayarak Bayram Paşa aleyhine hicviye yazdırdığı, bunu haber alan Bayram Paşa'nın da Sultanı

⁸² Karahan, a.g.e, s.9.

⁸³ Köprülü, a.g.e, s.333.

⁸⁴ Akkuş, a.g.e, s. 17.

⁸⁵ Ocak, a.g.m, s. 11-12.

zorlayarak efî'nin katline izin almış olduğunu belirtir. Diğer bir rivayete göre ise; Bayram Paşa, Nefî'nin hicviyesini gördükten sonra şair Nâîlî'yi çağırır ve ısrarla ona Nefî aleyhinde bir hicviye yazdırır. Nefî'yi huzuruna çağırarak manzumeyi verir. Bu hicviyeyi gören Nefî hiddetle kağıdı vezirin önüne fırlatır. Esasen Nefî'ye düşman olan vezir bu hareketten büsbütün gazebe gelerek şairi öldürtür.

Fuat Köprülü ise; yukarıda zikredilen rivayetlerden ziyade ha Nefî'nin ölüm sebebini şairin Sultan Murat'ı hicveden bir hicviyesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir.⁸⁶ Köprülü bu konuda fikrini belirtirken;

"Bu ihtimali kuvvetlendiren en mühim nokta şudur: Nefî o zamana kadar birçok vezirleri, sadrazamları hicvetmiş, fakat bunlar hiç bir zaman onun katlini intaç etmemişler; IV. Murad o kadar sevip takdir ettiği büyük şairi, bir vezirin hatırı için fedâ etmezdi. Ona yapılacak ceza vaktiyle de bir kaç defa olduğu gibi nihayet bir azilden, en fazla bir nefiyden ibaret kalırdı. Binaenaleyh bu meselede doğrudan doğruya padişahın müessir olduğunu ve bunun da ancak kendisi aleyhinde yazılmış bir hicivden ileri geldiğini kabul etmek daha makûldur".⁸⁷

Nefî'nin ölümüne kimi sebebiyet verdiği hakkında her ne rivayet edilmiş olursa olsun, tüm kaynakların ortak noktası Onun bir hicviye yüzünden öldürüldüğü bilinmektedir. Nefî h.1044 / m.1635 tarihinde boğdurtularak cesedi denize atılmıştır.⁸⁸ Ölmeden önce şu rübâiyi söylemiştir:

*Ey dil hele 'âlemden bir âdem yog imiş
Var ise de ehl-i dile mahrem yog imiş
Gam çekme hakikatde eger 'ârif isen
Farz eyle ki elan yine 'âlem yog imiş*

2.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Coşkun bir ilham ve hayâl kuvvetinin yanı sıra, ahenkli bir lisana sahip olan Nefî'nin en başarılı olduğu alan kasîde yazıymıydı. Büyük şair bu yeteneğini çok iyi anlamış ve

⁸⁶ Köprülü, a.g.e, s.334.

⁸⁷ Köprülü, a.g.e, s.334.

⁸⁸ Ölümüne düşürülen ba'zı tarihler:

- 1- Geçti siham-ı kaza.
- 2- Katline oldu sebep hicvi hele Nefî'nin.
- 3- Nâgihân geldi bir eksikli, dedi tarihin.
Ah kim kıydı felek Nefî gibi üstada.
- 4- Geçti tarih-i katl-i şed Nefî. Sıdkı, a.g.e, s.9.

asıl edebi faaliyetini bu sahada göstermiştir.⁸⁹ Bütün edebiyat kaynakları O'nu hem kendi dönemi hem de kendinden sonraki şairler arasında kasîde üstadı olarak tanıtır.

XVII. yüzyıla ait *Rıza Tezkiresi*'nde Nefî'nin şiiirleri hakkında;

*“Debdebe-i eş'âr-ı ma'âni karîni velvele-endâz-ı tâs-ı çerh-ı berîn olup zeban-ı tâze ile eş'ârı bî-hemtâya ağâze eden Erzurum Nef'i Efendidür. Kasâid-i ma'âni-endâzında olan her her ma'nâ-yı câme-zîb libâs-ı fâhire-i hüsn-i edâyla likâü'l-mahbûb ve gazeliyât-ı sihr-ı sâzında olan her mazmûn-ı dil-firîb sûret-i ferhûnde-likâyla şifâü'l-kulûbdur. Tab'ı mu'cize şim'âyili hecv ü hezle mâil olup hezeliyâtını sebt ü tahrîr ve sîham-ı Kazâ deyü nâm-ı dil-pezîr eylemişdur”.*⁹⁰

denilmiştir. Bu tezkieye göre şair manaya çok önem verir. Daima yeni bir ifade tarzı arar. Hatta tezkirenin yazarı, Nefî'nin kullandığı güzel anlamları, sevgilinin yüzüne benzetmektedir.

Mehmet Süreyyâ ise, *Sicilli Osmanî* ve *Tezkire-i Meşahîr-i Osmâniyye*'de Onun için; *“kasâide ve hicivde yegâne bir şâir-i mâhirdir”* demektedir.⁹¹

Şair, edebi hayatının başlangıcından itibaren dönemin doğu edebiyatının en güçlü temsilcileri olan Arap ve özellikle Fars şairlerini takip etmiştir. Nitekim, İran Edebiyatı'nın en güçlü şairlerinden Urfî, Hafız ve Enverî'den, Arap şairler arasından da El-Mütenebbî'den etkilenmiştir. Bu etkinin Onun şiirine mübalağa gücü, sağlam bir şiir yapısı ve vuzuh sağlamış olduğu söylenir.⁹² Bu hususu Haluk İpekten ifade ederken;

*“Nefî'nin şiirinde, Arap şairlerinden Mütenebbî ve İran şairlerinden Urfî ve Enverî'nin etkilerini bulmak mümkündür. Nefî'de, Arap şiirinin başlıca özelliği olan vuzuh ve belağat vardır. Bütün şiirlerinde herşeyden önce bu Arap belağatı sezilir. Bu özelliği ve ayrıca fahriyyedeki ustalığıyla Mütenebbî'yi hatırlatır. Mübalağadaki aşırılığı, hayal zenginliği ve derinliği bakımlarından da büyük İran kasîde şairleri Urfî ve Enverî'ye benzer.”*⁹³

demiştir. Şüphesiz Nefî'nin kasîde nazım formundaki önemi, şiirinde şekil ve mana itibarı ile meydana getirdiği yeniliklerdir.⁹⁴ Onun bu konuda üstad olarak kabul edilmesinin en büyük

⁸⁹ Mehmet, a.g.e. s.336.

⁹⁰ Zehr-i Mâr-Zade Seyyid Mehmed Rızâ, **Rıza tezkiresi**, haz.Doç. Genacay Zavotço Kocalı, 2009, s. 145-146.

⁹¹ Mehmed süreyyâ, **Sicil-i Osmanî**, haz. Orhan Holagü ve diğerleri, İstanbul, 1988, s.171.

⁹² Akkuş, a.g.e, s. 22.

⁹³ İpekten, a.g.e, s.81-82.

⁹⁴ XVII. yy.'ın ilk çeyreğinde Nefî, Kasîde kalıbı içinde söylenecek her şey söylenmiş gibidir. Nefî kasîdenin özünde bulunan mübalağa sanatını bütün imkânlarıyla kullanmakla ve klâsik kasîdede bir çeşni

sebeplerinden birisi; fahriyyeye verdiği önemdir. 'Türk kasideciliğinin üstadı sayılan Nef'î'nin fahriyyeleri sanatlı bir üslupla yazılmış olup beyit sayısı hayli kabarıktır.

Fahriyye kasidelerinde hem kendini hem de şiirlerini mubalağa ile hatta zaman zaman gülümlü bir şekilde yazmaya çalışan şair için; "*Kasîdelerinin fahriyye bölümlerinde kendini medhederken, rakiplerini zammederek kasîdeye hicvi de katmış, böylece övürken diğerlerini yermiş ve hicvetmiştir. Bu da onun kasîdesine günlük olayları da katarak dierlerinininkinden apayrı bir özellik kazandırmıştır.*" denilmektedir.⁹⁵ Şair o kadar kendine güvenmiş ki, kim olursa olsun hiç bir şairin ondan daha üstün olmadığını vurgulamıştır.

*Bunca demdürda 'vi-i sâhib kırânî eylerüm
Bir mübâriz yok mı eydân-ı suhan tenhâ mıdır*

Diğer şairlere de kendi kasîdeleri gibi şiirler yazdıkları için meydan okur;

*Var mı bir böyle kasîde dimege cür'et ider
Şarkdan garba varınca suhan ehline salâ*

Onun sanatı hakkında; "*Nef'î, fahriyye üstadıdır. Divanının ilk kasîdesi olan Sözüm n'atının nesîb kısmı fahriyyedir. Yani Nef'î eserinin ilk beytine kendisini övmekle başlar. 45 beyit olan bu n'atın 30 beyti nesîb, yani fahriyye kısmıdır.*" şeklinde yorum yapılmıştır.⁹⁶

*Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdür sözüm
Silk-i tesbîh-i dür-i seb'a'l-mesânîdür sözüm*

Mübalağa da, Nef'î'nin şiirlerinde bir başka göze çarpan unsur olup, fahriyye ve methiyyelerinde bilirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. Onun mübalağa sanatı hakkında;

"Nef'î mübalağanın her üç seviyesini de kullanır. Tebli(makbul) derecesiyle başladığı mübalağa hayalini ifadede yetersiz kalır. Muhayyesini dizginlemeyen şair iğrak(makul) seviyesini de yeterli bulmayarak gulüv(muhal) seviyesinde karar kılar."

denilmiştir.⁹⁷ Haluk İpekten de Nef'î'nin kullandığı aşırı mübalağa meselesini şöyle yorumlar:

gibi zaman zaman bulunduran fahriyyeye, yani kendini övmeyi, kasidenin vazgeçilmez unsuru yapmakla yeni bir üslup oluşturmuştur. Ondan sonra hep Nef'î modeliyle kasîde yazıldı. Hatta divan edebiyatının tarihe karıştığı XIX. yy.'in sonuna kadar onun kasîdelerine nazireler söylendi. Mehmed Çavuşoğlu, **Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı-II**, TDK yayımları, Ankara, 2011, s.19.: Abdulkadir Erkal, **Divan Şiiri Poetikası XVII. yy**, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2009, s.107.

⁹⁵ Ocak, a.g.m, s.18.

⁹⁶ İpekten, a.g.e, s.96.

⁹⁷ Akkuş, a.g.e, s.26.

“Nef’î’nin düşünce ve hayallerindeki bu aşırı abartma, üslûbundaki kudret, âhenk ve samimiyetle hafifler, okuyucunun hayalini incitmez. En olmayacak şeyleri olağan gibi gösterir.”⁹⁸

Şair Sultan Ahmedin atının hızını övürken kullandığı;

*O sebük-seyr üsebük-rev ki haberdâr olmaz
Eylese sîne-i mûr üzre eger cevânı*

beyitinde, "Atın o derece hızlı giitiğini, karıncanın üstünden geçse karıncanın bunun farkını varamayacağını" mübalağası Onun b u yöndeki yeteneğini gösterir.

*Akl-ı küil derk idemez rif’at-i kadrini meger
Nerdübân eyleye nüh çerh u çehâr erkânı*

beyiti ise, memduhunun yüceltmek için mübalağa ile onu göğe çıkartır.

Şiirlerindeki diğer önemli bir özelliği ise ahenkli olmalarıdır. Nef’î’nin şiirlerinde kelimeleri açıkça söylediği, musiki seslerini seçtiği, söylenişi kulağa hoş gelmeyen kelimeleri kullanmaktan kaçındığı görülür. Şair bir savaşı anlatırken, onunla ilgili olayları adeta mısralarında hissettirir;

*Evc-i hevâda sıyt-ı çekâçâk-ı tigde
Âvâz-ı ra’d u sâ’ika reh-güm-künân olur*

örneğinde olduğu gibi, beyitlerinde savaş meydanındaki savaş aletlerini ahenkli bir ifade ile dile getirir. Atın bile hızı ve gücü ile savaş meydanında savaşçıyla beraber mücadele ettiği hissi verir.

Nef’înin divanında yergi sanatı pek görünmez. Bazı metinlerde şair, kendini överken diğerlerini yermiştir. Bu tür metinlerinde tezat ve tenasüp sanatlarına başvurmuştur.⁹⁹ Şair I. Ahmet’e sunduğu bir kasîdede kendisini çekemeyenleri şu beyitle yerdığı örneklenmektedir;

*Üstâd olıcak sözde hasedden kaçılır mı
Zîra hüner-i reşk ü hased mu’teber eyler
Yitmez mi bu devlet ki bana reşk ide da’im
Bir ta’ife kim da’vî-i fazl u hüner eyler*

Bu beyitlerde Nef’î kendini överken üstad kelimesini kulanırken, diğerlerini ise Onun kıymetini bilmeyip şiirlerini beğenmeyenler oldukları için onları kıskanç kelimesiyle niteler.

⁹⁸ İpekten, , a.g.e, S.95.

⁹⁹ Akkuş, a.g.e, s. 26.

Şair kendi kudretine karşın, onların hata yaptıklarını göstermek için birbirine yakışmayan kelimeler kullanarak bu metinlerde olduğu gibi aynı zamanda tezat sanatını da kullanmaktadır.

Nef'î'nin şiirlerinde ilk göze çarpan unsur, Onun dile hakim oluşudur. Şair vezin ve kafiyeyi çok rahat kullanır, sesi ise daima gür ve toktur.¹⁰⁰ Şairin kelime dağarcığı çok geniş, Arapça ve Farsça'dan kullandığı kelimelerin yanı sıra temiz ve sağlam bir Türkçe'yi, deyimleri ve atasözleriyle birlikte büyük bir ustalıklarla kullanmıştır.¹⁰¹ Dilinin en önemli özelliği vuzuh oluşudur. Haluk İpekten, Nefî'nin şiirlerinin en beligin özelliklerini;

“Nef'î, Fuzûlî'de, Nâ'îlî'de, Şeyh Gâlib'de ve derece derece öteki divan şairlerinde görüldüğü gibi kapalı, girifti mazmunlara şiirinde yer vermez. Beyitinin ilk anlaşılabilir anlamı altında gizli bir anlamı yoktur. Kullandığı kelimelerin ikinci ve mecâzî anlamlarını düşünmez. Her kelimeyi sözlükteki anlamı ile kullanır.”

ifadeleriyle yorumlamaktadır.¹⁰² Bununla birlikte Abdülkadir Erkal'ın Nef'î'nin şiirleri hakkında yapmış olduğu incelemeye göre, Sebki Hindî özelliklerinin zaman zaman Onun kasideleri ve gazellerinde de bulunmaktadır. Bu özellikler şunlardır:

- 1- paradoksal imajların kullanılması; nûr-ı siyah, zevk-i gam, âb-ı âteş-pâre gibi karşıt kavramlar kullanarak yeni tabirler oluşmaktadır.

*Gark eder bir noktada nûr-ı siyâha âlemi
Ârifin sermâye-i kîlk-i siyâhi böyledir*

- 2- Bazı gazellerinde anlatmak istediği husus, tek beyitte az sözle anlatmaktadır. Bu özellik Nef'î'de diğer Sebki Hindî şairlerine göre daha az görünür.

*Gam-ı aşkın dile geldikçe komaz canda elem
Yer kalır mı kedere hânede ahbâb olacak
Götürür tenden okun pârelerin eşk-i revân*

- 3- Sebki Hindî'nin özelliklerinden olan çoklu duyulama özelliği Onun şiirlerinde de görünür. Bu özellik iki farklı duygu ile iki ayrı sözcüğün arka arkaya gelmesinden ibarettir. Şiirlerinde jeng-i gam, nigâh-ı germ, esb-i tab' gibi kavramlar gözükmektedir.

Jeng-i gamdan dili âyîne gibi pâk olsun

¹⁰⁰ Karahan, a.g.e, s.16

¹⁰¹ Ocak, a.g.e., s.17.

¹⁰² İpekten, a.g.e, s.92.

Görmesen safha-i pişânî-i bahtı âjeng

4- Sebk-i Hindi şairleri gibi aşk ile ilgili konuları Nefî de gazellerinde daha gerçekçi bir şekilde göstermeye çalışmaktadır.

*Rind-i aşkız hâsılı Nefî-i bî-pervâ gibi
Âşinâya âşinâ bîgâneye bîgâneyiz*

5- Sebk-i Hindi uslubunun en önemli özelliklerinden olan yoğun hayal gücü ile gerçekliğin birleştirilmesi Nefî'de de görülür.

6- Nefî'nin şair kimliğinin ve şiirlerinin en önemli unsuru olan Mübalağa sanatının kullanılması. Bu özelliğine fahriyye ve methiyyelerinde sıkça rastlanmaktadır.¹⁰³

Nefî, Türk Edebiyatı için özellikle kaside alanında gösterdiği çabalarla geriye büyük eserler bırakmış, gerek yaşadığı dönemin şairleri gerekse sonraki dönem şairlerince üstad olarak tanınmıştır. Onlara fahriyyeleriyle güveni, methiyyeleriyle hakiki sevme ve dürüstlüğü, savaş meydanı anlatımıyla yiğitlik ve kahramanlığı öğretip, dilin öneminin kılıcın öneminden daha üstün olduğunu gösterir.

2.3. ESERLERİ

Büyük şair Nefî, hayatı boyunca kaleme aldığı şiirlerini üç eserde toplamıştır. Bunlar birisi Türkçe diğeri Farsça olmak üzere iki divan ve hiciv mecmuası olan "*Siham-ı Kaza*" dır.

Nefî daha çok Türkçe divanındaki şiirleriyle tanınmıştır. Divanı, şair daha hayattayken kendisinin düzenlediği aşağıdaki beyitten anlaşılmaktadır.¹⁰⁴

*Biz de ey Nefî n'ôla tertîb-i divan eylesek
Az ise eş'ârımız pâkîze-güftâriz hele*

Bilinen en eski divan yazması h.1049 / m.1639 tarihini taşır. Şairin ölümünden beş yıl sonra istinsah edilmiş bu nüsha günümüzde İstanbul Selimiye Kitaplığı'ndadır. Divan'ın 1252 tarihli istinsahı Kahire'de, 1269 tarihli ise İstanbul'da bulunmaktadır.¹⁰⁵ Divan'ın bir

¹⁰³ Erkal, a.g.e, ss. 117-119.

¹⁰⁴ Akkuş, a.g.e. s. 32.

¹⁰⁵ İpekten, a.g.e, s. 65.

bölümünün Latin harfleri ile Türkiye Türkçe nüshası, 1980’de Abdülkadir Karahan tarafından ‘‘Nef’î Divanı’ndan Seçmeler’’ adıyla yayınlanmıştır.¹⁰⁶

1993’de Metin Akkuş ise, bütün divanı ele bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmaya göre Nef’nin Türkçe divanının kapsamında; iki na’t, Mevlânâ için bir methiye, Sultan Ahmet için sekiz methiye, Sultan II. Osman için dört methiye, IV. Murat’ı övmesi ve atlarının niteliğine yönelik on üç kaside bulunur. Aynı divanın içeriğinde; Murat Paşa, Nasuh Paşa, Mehmet Paşa, Halil Paşa, Ali Paşa, Hüsrev Paşa, Hâfız Ahmet Paşa, Bayram Paşa, İlyas Paşa ve diğer üst düzey devlet adamları için de yirmi yedi kasîde bulunur. Bunların yanı sıra, Mehmet Efendi, Es’ad Efendi ve Aziz Efendi gibi şeyhülislamlara sunmuş olduğu sekiz methiye de yer alır. Ayrıca, iki müseddes, bir sâkinae, IV. Murat’ın hattı methinde kısa bir mesnevi, on kıt’a-i Kebire, yüz otuz dört gazel, iki kıt’a, dört nazm, beş rubâ’i ve on sekiz müfred bulunur.

Nef’î’nin diğer divanı ise Farsça’dır. Bu divan, Nef’î’nin Farsça’yı çok iyi bildiğini ve bu dilde yazan Türk şairleri arasında en önde mevki sahibi olduğunu bu divan göstermiştir.¹⁰⁷ *Keşfu’z-Zunun*’unda Kâtib Çelebi bu divandan bahsetmiştir. Divan 1944’de Ali Nihat Tarlan tarafından ‘‘Nef’î’nin Farsça Divanı Tercümesi’’ adıyla İstanbul’da yayımlanmıştır.¹⁰⁸ Şairin Türkçe Divanı’nının kapsamında; sekiz na’t, dört Mevlâna methiyesinde kaside, Sultan Murat, Şah Selim, Hüsam Giray Han ve Şeyhülislam Mehmet Efendi için kaleme alınmış dört kaside, bir sâkiname, bir kendi medhinde kıt’a (fahriyye), yirmi bir gazel ve yüz yetmiş bir rübâi bulunmaktadır.¹⁰⁹ Nef’î’nin, Kaza Oklarını taşıyan *Siham-ı Kaza* adlı eseri ise hiciv mecmuasıdır.¹¹⁰ Kaside, Terkîb-i bend, Kıt’a-i kebire ve kıt’a nazım şekillerindeki hicivlerinin bulunduğu eserde şair; alay, istihza ve ağır küfürler içeren bir üslup kullanmıştır.¹¹¹ Şair, bu eserindeki hicivleri babası, bazı devlet büyükleri ve diğer şairler aleyhine yazmıştır.

¹⁰⁶ Abdülkadir, Karahan, **Nef’î Divanı’ndan Seçmeler**, Edebiyat Fakültesi Baimevi, İstanbul, 1986.

¹⁰⁷ Karahan, a.g.e., s.13.

¹⁰⁸ İpekten, a.g.e. s. 70.

¹⁰⁹ Ocak, a.g.e., s.16.

¹¹⁰ Metin Akkuş, **Nef’î ve Siham-i Kaza**, Akçağ yayınları, Ankara, 1998, s. 103.

¹¹¹ İpekten, s. 72.

III. BÖLÜM

EI-MÜTENEBBİ İLE NEF'Î ARASINDAKİ BENZERLİKLER

1. ARAP VE TÜRK EDEBİYATI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Nef'î, Divan Edebiyatı'nın önemli şairlerinden biridir. Divan Edebiyatı Türkler'in İslamiyet'e girmesinden sonra doğmuş ve gelişmiştir. Arapça, Osmanlı İmparatorluğu'nun zamanında bilim dili olarak kullanılmıştır.¹ Arap ve Fars edebiyatları tesiri altında kalan divan şairleri, bunların edebi özelliklerini eserlerine yansıtmışlardır. Türkler, İslamiyet'i kabul ettikleri dönemde, Arap ve Fars edebiyatının ortak ürünü olarak klasik edebiyat anlayışı ve ona dayalı olan bir takım genel edebiyat esaslarında karar kılmışlardır. Kullanılan dil, vezin, edebi şekil ve nevilerde, hayat ve evren hakkındaki tasavvurlarda, güzellik telakkisinde ortak ve değişmez bir takım umdeler oluşmuştur ki, artık bunların pek de dışına çıkıldığı söylenememektedir."²

Kasîde: bir tür olarak Arap Edebiyatı'nda ortaya çıkmıştır. Câhiliye döneminde Mullakatt-ı seb' şiiirleri, kasîdenin nazmedilişine örnek kabul edilmiştir. Türk şiiirinde bu türün ilk örneği XIV. yüzyılda yazılmaya başlanmış ve Beylikler Dönemi'nde Türk edebiyatına girmiştir. Böylece, mazmun ve kasîdede kullanılan özellikler Türk şiiirleri tarafından da aynı şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Arap kasidelerinin vazgeçilmez kuralı olan kafiye (beyitin son harfi), Türk kasîdesinde de önemli bir unsur teşkil etmiştir.³

Arap Edebiyatı'nda kasidenin vazgeçilmez bir özelliği "Aruz Vezni"dir. "*Şiiirin terazisi*" olarak da bilinen aruz vezni kullanılmadan şiiir nazmedilemez. Aruz vezni güzel şiiir ile kötü şiiiri ayırmak için kullanılır. Arap Edebiyatı'nda kasîde, beyitlerden ibarettir. Her beyit iki mısradan (Şatr) oluşur. Birinci mısra "sadır", ikinci mısra ise "aciz" olarak adlandırılır. Beyitler tefileler ile ölçülendirilir. Birinci mısra'nın son tefilesi "aruz", ikinci

¹ İskender Pala, **Divan Edebiyatı**, Kapı yayınları, İstanbul, 1992. s. 6.

² Mehmed Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Milli matbaası, İstanbul, 1980, s. 99.

³ İskender Pala, "Kasîde", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXIV, İstanbul, 2001, s. 563-566.

mısra'ın son tef'ilisi ise "darb" adı ile bilinir.⁴

Türk Edebiyatı'ndaki kasidedeki şekil ve ibare özellikleri ile Arap Edebiyatı'nın kasîde özellikleri arasında ortak yönler bulunur. Türk Edebiyatındaki kasideler de tıpkı Arap kasideleri gibi iki dizeyi içeren beyitten oluşur. Türk Edebiyatı'nda birinci dizinin ilk tef'ilesine "sadr", son tef'ilesine "aruz" veya "darb" denir. İkinci dizinin ilk tef'ilesine "ibtida" son tef'ilesine de "acüz" veya yine "darb" denir. Her dizinin ortasında kalan tef'ile yahut kelime "Haşv" adını alır.⁵

Arap Edebiyatı'nda kasîde beyitinin son tef'ilesine aruz denir. Tef'ile, beyitin parçalanmasına göre bilinir. Parçalama beyitteki heceler ayrıldıktan sonra tanıtılır.⁶

Türk şiirin de Karahanlılar Dönemi'nden itibaren aruz vezni ile şiiri yazılmıştır. Aruz vezni ile yazılmış Türk şiirinde esas olan mısralardaki hece sayılarının birbirine eşit olmasıdır.⁷ Arap şiirinde kullanılan tef'ileler Türk şiirinde de bulunur. Arap ve Türk şiirlerinde kullanılan tef'ilelerinden

- 1- فعولن = Fe'ûlün (.-). Yahut = فعول Fa'ûl (.-).
- 2- مفاعيلن = Mafâ'ilün (.-.-). Yahut = مفاعلن = Mafâ'ilün (.-.-).
- 3- مفاعلتن = Müfâ'alatün (.-.-.-). Yahut = مفاعلتن Müfâ'altün (.-.-.-).
- 4- فاعلاتن = Fâ'ilâtün (.-.-.-). Yahut = فاعلا = Fâ'ilâ (.-.-), = فالاتن Fâlâtün (.-.-.-).
- 4- فاعلن = Fâ'ilün (.-.-). Yahut = فالن = Fâlün (.-.-).
- 6- مستفعلن = Müstef'ilün (.-.-.-). Yahut = متفعلن = Mütef'ilün (.-.-.-), مستعلن = Müste'ilün (.-.-.-)
- 7- متفاعلن = Mütafâ'ilün (.-.-.-). Yahut = متفاعلن Mütfa'ilün (.-.-.-).
- 8- مفعولات = Maf'ûlâtü (.-.-.-). Yahut = مفعولات = Maf'ûlâtü (.-.-.-).

⁴ Safâ' Hallusi, **Fenü't-Taktî'ü's-Şi'ri ve'l-Kafiye**, Mektebetü'l-Müsenna, Bağdat, 1977, s.26.

⁵ Pala, a.g.e., ss. 52-53.

⁶ Safâ' Hallusi, a.g.e., s.27.

⁷ Ahmet Doğan, **Aruz Bilgisi**, 1. B., Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

Yukardaki Arap ve Türk edebiyatındaki kasîdenin gruplaşmasına göre ortak noktaları şu örnekten çıkartabiliriz:

يا أعدل الناس إلا في معاملتي فيك الخصام وأنت الخصم والحكم

"Ey dünyanın en âdili olan, adlin bütün insanlara uğradı, Fakat bana uğramadı.
Bu durumda sen hem suçlu hem de kadı, kadıyı kime şikayet edeceğim acaba."

أعيدها نظرات منك صادقة أن تحسب الشحم فيمن شحمه ورم

"sen feraset sahibi isen ki, yanlış sonuca varmazsın. (şairlere bakınca) şiş, yağ
parçası olduğunu sanma."

وما انتفاع أخي الدنيا بناظره إذا استوت عنده الأنوار والظلم

"Görebilen insan nur ile karanlığın farkını ayıramazsa, kör sayılır. "

سيعلم الجمع ممن ضم مجلسنا بأني خير من تسعى به قدم

"Meclisimizde bulunanlar, beni yeryüzünde yaşayanların en hayırlısı olduğumu
bilsinler."

أنا الذي نظر الأعمى إلى أدبي وأسمعت كلماتي من به صمم

"sözüm a'manın görmesini sağladı, sağırı işittirdi."

Türk kasîdesinden kafiye örneği:

Tevfik refik olmayacak fâyde yokdur
Her kim burada akla uyarsa zarar eyler
Gavga-yi suhandır bu faziletde nemiz var
Fazl ehli bizim başımız üstünde yer eyler
Söz ben dediğim cevher-i ulvî ise anı
Devrân sade-i sem'-i kabule güher eyler
Söz mudur o kim nüshasını nükte-şinâsân
Haşv-i şikem-i rahn-i divâr ü der eyler
Hakkımda ne derlerse o güne süfehânın
Âsâr-i tabî'atlerine kim nazar eyler

*Lazım gelecek o müteşâ'irlere tab'im
Her ma'rekede neyledi dahi neler eyler*

يا أعدل الناس إلا في معاملتي فيك الخصام وأنت الخصم والحكم

*Tevfik refik olmayacak fâyde yokdur
Her kim burada akla uyarsa zarar eyler*

يا أعدل الناس إلا في معاملتي ile *Tevfik refik olmayacak fâyde yokdur* (Birinci
dize yada mısra)

يا أعدل الناس إلا في معاملتي ile *Her kim burada akla uyarsa zarar eyler* (ikinci
dize yada mısra)

يا\أع\د\لن\نا\س\إل\لا\في\م\عام\ل\تي في\كل\خ\صا\م\و\أن\تل\خص\

م\ول\ح\ك\م

--./-.-.-/-.-./-.-.-

--./-.-.-/-.-./-.-.-

مستفعلن/ فاعلن/ مستفعلن / فَعِلُنْ / مستفعلن /

مستفعلن/ فاعلن/ مستفعلن / فَعِلُنْ / مستفعلن /

فَعِلُنْ

Birinci mısradaki bulunan son tef'ile olan (fa'ilün=فَعِلُنْ) aruzdur. İkinci mısradaki son
tef'ilesi (فَعِلُنْ=fe'ilün) darbdır. Beyitte haşv:

مستفعلن. فاعلن. مستفعلن/ مستفعلن. فَعِلُنْ / مستفعلن

Tev/fi/k/ re/fi/k ol/ma/ya/cak/ fây/de/ yo/kdur

--./-.-.-/-.-./-.-.-

Mef'ûlü/ mefâ'ilü/mefâ'ilü/fe'ûlün

Her kim burada akla uyarsa zarar eyler

--./--./--./--

Mef'ûlü/ mefâ'ilü/mefâ'ilü/fe'ûlün

Arap şiirinde beyitin birinci dizisine "sadr" denir. Türk şiirinde ise sadr kelimesi birinci dizinin ilk tefilesidir. Örnekteki "mef'ûlü"dür. Arap şiirinde ikinci dizeye "acüz", son tefilesine ise darb denir. Türk şiirinde bu, dizinin son tefilesi olmuştur. Örnekte "mef'ûlü"dür.

Beyitte haşv: mefâ'ilü, mefâ'ilü, fe'ûlün/ mefâ'ilü, mefâ'ilü/ fe'ûlün.

Eski Türk Edebiyatı'nın en önemli kaynakları Kur'anı Kerim ve Hadis-i Şerifler'di. Dolayısıyla zaman zaman şairler bu kaynakları şiirlerine dahil edip, metinleri de Arapça'da olduğu gibi göstermişlerdir. Ruhî aşağıdaki beyitte "Yasîn" suresinden alıntıda bulunmuştur:

*Vaslın ahbaba virir müjde-i "yuhyilmevtâ"
Hecrin a'adâya sunar "inne azâbî leşedid"⁸*

Arap tarihinin bazı şahsiyetlerine divan edebiyatında da yer verilmiştir. Mesela Arap tarihinde cömertliğiyle tanınmış olan Hatim Tay'ı, Nedim aşağıdaki beyitte darbimesel olarak kullanmıştır:

*Hâtem sıfatâ tab' u dil ü dest-i kerimin
Derya-yı himem kân-ı kerem ebr-i atâdır⁹*

Divan edebiyatı şairleri, Arapça darbimeselleri telmih yoluyla kullanmışlar ya da Arapça'da olduğu biçimiyle şiirlerinde iktibas etmişlerdir. Mesela Arapçada خير الأمور

"لا خير الا في الوسط" telmîh "Hayır ancak ortadadır" anlamına gelir. Bâki ise "لا خير الا في الوسط" telmîh şeklinde kullanmıştır:

*Aldılar ol şem'-i bezmârâyı agyâr ortaya
Zâhir oldu nükte-i(lâhayra illâ filvasat)¹⁰*

⁸ Aggah Sırrı Levand, *Divan Edebiyatı – Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar-*, 4. b, Enderun Yayınları, İstanbul, 1984, s. 103.

⁹ Levand, a.g.e, s.153.

¹⁰ Levand, a.g.e, s.429.

Mübalağa, istiare, kinaye ve cinas gibi edebi sanatlar, Arap ve Türk şiirlerinde aynı şekilde kullanılmıştır:

İsti'are: sözlük anlamıyla, bir şeyi kaldırmak veya onu bir yerden alıp başka bir yere koymak veya bir şeyden faydalanmak üzere onu birisinden ödünç olarak istemek anlamlarına gelir.

وقد كتبت أيدي الربيع صحائفاً كأن سطور السرو حسناً سطورها

“İlkbaharın elleri gerçekten (öyle) sayfalar yazmıştır ki, sanki selvinin satırları, güzellik bakımından onun satırlarıdır”.¹¹

Şair beyitte ilkbaharın elleri ifadesiyle istiare yapmaktadır. Bu ifade tarzı, Türk şiirinde de aynı şekilde kullanılmıştır. Zira şair“Hava gül bahçesinin gelinlerinin yüzünü açtı; bahar gülşene yeşil elbiseler giydirdi.” anlamında:

Hevâ arâis-i gülzâre oldı çehre-güş
Bahâr gülşene giydirdi hulle-i hadra

derken, “gül bahçesinin gelinleri” şeklinde başka mana vermiştir.¹²

Divan edebiyatı şairlerinin Arapça bildiklerini, eserlerinden kolaylıkla anlayabiliriz. XVII. yüzyılda yaşamış olan büyük şair Nâbi'nin Arapça ile ilgilenmesi bunu örneklemektedir. Şair sarf, nehv ve Arapça ile alâkalı diğer şeylerin gerekli olduğunu ifade eder:

Sarf ü nahv ü Arabiyyet lâzım
Arabî bilmege âlet lâzım
Lîk âletle geçürme evkât
Bî-taammül neye yarar âlât

Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla bilim erbabı bir insan olan Nâbi Efendi'ye göre;

“Arapça bilmeyince iş tamamlanmış olmaz. Peki, Arapça'yı öğrenmek neden lüzumludur? Çünkü bütün ilimler, Arapça ile tahsil edilebilir; Arapça'sız ilimler anlaşılmamış olur. Şairin kanaatine, Arapça bütün

¹¹ Yakup Eroğlu, **Arap Belâğatında Kinâye ve İsti'âre**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2007, s. 9. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹² Numan Külekçi, **Edebi sanatları**, 4. b, Akçağ yayınları, Ankara, 2005, s. 51.

söz(lük) ve dillerin sultanıdır. Zira Arapça, Kur'ân'ı ve Hz. Muhammed'in hadislerini anlamak için yönelmek gereken lisandır".¹³

Türk Edebiyatı klasik döneminde Arap edebiyatının tesirinde kalmış ve Türk şairleri Arap şairlerini tanıyarak onlardan etkilenme yolunu açmışlardır. Halûk İpekten'in ifadesine göre de Nefî, Arap şairi olan El-Mütenebbî'yi kendine örnek almıştır.¹⁴ Metin Akkuş da bu hususta *"Arap şiirinin genel karakteri olan açıklık (vuzuh) şiirde çoğu zaman kendinden söz etme alışkanlığı Nefî'de Arap şairi Mütenebbî etkisiyle oluşmuştur."* demektedir.¹⁵

2. EL-MÜTENEBBÎ VE NEF'Î'DE ORTAK NOKTALAR

Bu bölümde yukarıda örneklendiği üzere, Arap şairi El-Mütenebbî ile Türk şairi Nefî'yi, divanlarındaki fahriyye ve hiciv konularını ele alış şekilleri bağlamında karşılaştırma yapılmaktadır. Ne var ki her şeyden önce, her iki şaire ait ortak kişilik özelliklerinin ve işledikleri konuların açıklığa kavuşturulması gerekir.

2.1. HER İKİ ŞAİRİN KİŞİLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Elmütenebbî'nin hayatı, görüşleri, duyguları, zamanın vasf ettiği olayları ve nihayet bütün özellikleri ve ayrıntılarının en önemli kaynağı divanıdır. Dolayısıyla Onun divanında okuyucunun dikkatini çeken ilk nokta haşin ve sert kişiliğidir. Şairin karakter özellikleri kendi şiirlerinden incelenecek olursa, Onun savaştı, korkusuz, kendine çok güven birisi olduğu söylenebilir. Zaten kendisini şiirlerinde böyle tasvir eder. Bu özelliklerini ilk yazdığı şiirlerde dışa vuran şair, savaş meydanını ve kullanılan savaş aletlerini görüp yaşamış biri olarak tasvir eder. Zira küçük yaşlarında çölde yaşamıştır. Bu haşin ve sert kişiliği edebiyat kaynaklarında da yer alır. Bu sert bir kişiliğin oluşumunda anneannesinin yanında birkaç sene kalmasının da etkisi olsa gerektir.

حديده الحافظ حديد الحسام حديد الجنان

"Keskin bakışım, demir gibi koruyuculuğum, demir gibi keskin kılıcım ve demir gibi kalbim vardır."

¹³ Adem Ceyhan, "Nâbi'nin Şiir ve Diğer Edebi Konular Hakkındaki Görüşleri", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 2010, ss. 18-20.

¹⁴ İpekten, a.g.e., s. 92.

¹⁵ Akkuş, a.g.e., s.

مفرشي سهوة الحصان ولكن قميصي مسرودة من حديد

“Yatağım atın eğeridir, buna karşın gömleğim demirle zırhlanmıştır.”

الخيال والليل والبيداء تعرفني والسيف والرمح والقرطاس والقلم

At, gece, çöl beni tanır

Kılıç, mızrak, kağıt, kalem beni tanır

şair yukarıdaki beyitlerde de okunduğu gibi, sıklıkla bu özelliklerini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra yine şiirlerinden kendinden üstün bir kişi kabul etmediği aksine isyancı, mücadeleci ve mağrur olduğu kolaylıkla anlaşılabilmektedir.

Nef’i’nin şiirleri okunduğunda da, El-Mütenebbi’de bulunan özelliklere benzer bir karakter ile karşılaşılır. Mağrur bir kişiliğe sahip olan Nef’i de her zaman kendisine çok güvenir ve sanatını en üstün görür. Nef’i’nin kişiliğinin en belirgin zellikleri; O’nu atak, savaşçı, mücadeleci, mağrur, isyancı olduğu ve çalkantılı bir yaşam biçimi sergilediği anlaşılabilmektedir. şiirlerinden çıkartılan bu özellikleri sürekli işleyen şair kendisini çok büyük görmektedir.

Saf-der-i ma’nâ dil-i sâhib-kırânımdır benim

Tiğı şemşir-i cihân-gir-i zebanımdır benim

şimdi benim ol safder-i yektâ ki hucmum

Berhem-zen-i hayl  haşem-i hasm-ı cebandır

Her iki şair de yaşamlarını mücadele ile geçirmişlerdir. Ayrıca, kendilerine çok güven duymuşlar, haşin ve sert kişilik sergilemişlerdir.

2.2. şİİRLERİNDE İşLEDİKLERİ KONULAR AÇISINDAN KARşILAşTIRILMASI

El-Mütenebbi divanında iki yüz yetmiş dört kaside ve kıt’a vardır.¹⁶ Siyasi beklentileri olan şairin divanındaki bu kıtaların büyük çoğunluğu methiyedir. Nef’i de

Türk Edebiyatı’nda kaside üstadı olarak bilinmektedir. Onun divanında da altmış iki methiye bulunmaktadır.¹⁷ Ancak her iki şair de zaman zaman kasidenin

¹⁶ **Divan’l-Mütenebbi**, Haz. Kalid Abdullah, ed-Dar el-lemiyye l’-lktb, Cize, 2011.

¹⁷ **Nef’i Divanı**, a.g.e.

kurallarından çıkıp nesib kısmında aşk yerine fahriyye işlemişler ve memduhlarını semaya yükseltmişler. Bu nedenle gerçekte methiyelerinde bulunan medih tarzı ve uslubu birbirine çok yakın durmaktadır. Her iki şairin hayatlarının büyük bir kesimi üst düzey devlet adamlarının yanlarında geçmiş, dönemlerindeki diğer şairlerden kendilerini yalıtıma çaba göstermişlerdir. Dolayısıyla methiyelere büyük önem vererek memduhlarına en güzel şiirleri sunmaya çalışmışlardır. Bu türdeki en göze çarpan ortak nokta mübalağadır. Mübalağa, El-Mütenebbî ve Nef'î'de diğer şairlerden farklı olup zaman zaman gulûv derecesine ulaşmıştır.

El-Mütenebbî, aşağıdaki beyitlerde memduhunun kudretini neredeyse peygamberlerin kudretiyle eş değer gösterir;

لو كان ذو القرنين أعمل رأيه لما أتى الضلمات صرن شموسا
أو كان صادف رأس عازر سيفه في يوم معركة لأعيا عيسى
أو كان لج البحر مثل يمين ما انشق حتى جاز فيه موسى

*Zulkarneyn onun nasihatini alsaydı
Düştüğü karanlıkları güneşlere çevirildi
Âzer'in kafası onun kılıcıyla uçurulsaydı
Hz. İsa bile onu ihya etmek için zorlanırdı
Denizin dalgaları onun sağ eli kadar güçlü olsaydı
Ancak Hz. Musa onu yarardı*

Nef'î, methiyelerinde mübalağayı fazlasıyla kullanmış, bu durum da O'nu diğer şairlerden farklı kılmıştır. Aşağıdaki beyit de şairin mübalağayı, gulûv derecesinde kullandığını örneklemektedir. Nitekim IV. Murat'ı överken;

*İsa gibi bir rûh-ı melek-siret ü hoş-zat
Yusuf gibi bir mah-peri-peyker-i âlem*

derken, yine bir başka beyitinde de Sultan Ahmet için;

*Sözünün degse nişân tîrine göklerde Mesîh
Ok atup gezdiği yerlerde ururdı anı*

şeklindeki ifade tarzında mübalağayı gülüv derecesinde kullanmamıştır. Aynı şekilde El-Mütenebbî, aşağıdaki beyitlerde de bu sefer memduhu, insanların en hayırlısı gösterir.

ضاق الزمان ووجه الأرض عن ملك ملء الزمان وملء السهل والجبل

"Yiğitliği yeryüzünü, dağları ve yaylaları doldurdu. Başarısı zamanın sınırlarını aştı."

Aşağıdaki beyitte de bütün insanların onunla iftihar ettiğini iddia eder.

إن الهمام الذي فخر الأنام به خير السيوف بكفي خيرة الدول

"Devletlerin en hayırlısında bulunan en hayırlı kahraman padişahla bütün insanlar gurur duyar."

Nefî de, tıpkı El-Mütenebbî gibi mübalağa sanatını iyi kullanan bir şairdir.

Aşağıdaki beyitte memduhu, zamanın padişahı olarak gösterir:

*Mübarek ola sa'âdetle şâh-ı devrâna
Bu iştihâr-ı bülend ü bu rütbe-i sâmi*

Bu beyitte de IV. Murad'ın kılıcının şimşeği, dünyaya gösteriş yağdıran olduğunu gösterir:

*O şeh-süvâr-ı Nerimân şükûh-ı zî-şân kim
Cihâna şa'sa'a-bâr oldı berk-i şamşamı*

El-Mütenebbî ve Nefî savaş tasvirlerinde de, diğer şairlerden daha öne öne çıkmışlar ve mübalağaları ile savaş meydanı tasvirlerini destansı ifadelerle anlatırlar.

أتوك يجرون الحديد كأنما سروا بجياد مالهن قوائم

"Düşmanlar gecenin karanlığında, silahların çokluğundan bacakları görünmeyen atlarıyla geldiler. "

إذا برقوا لم تعرف البيض منهم ثيابهم من مثلها والعمائم

"Elbiseleri silahları gibi demirden. Güneşin ışınları onlara yansıdığı anda kılıçları cüppelerinden ayırt edilemez."

خميس بشرق الأرض والغرب زحفه وفي أذن الجوزاء منه زمائم

"Düşmanın sayısı o kadar büyük ki, yeryüzünü doğudan batıya kadar kapladı. Sesi ise Cevza yıldızına değdi. "

تجمع فيه كل لسن وأمة
فما يفهم الحداث ألا التراجم

"Savaşçıları dünyanın her dilinden gelmiş, birbiriyle konuşmaya kalkarsa terümana ihtiyaç duyardı."

Yukarıdaki beyitlerde de El- mütenebbî, düşman ordusunun savaş meydanına gelişini tasvir etmektedir;

فله وقت ذوب الغش ناره
فلم يبق إلا صارم أو ضبارم

"Savaş meydanında vuruşmanın sıcaklığından, cesur adamdan ve keskin kılıçlardan hariç her şey eridi."

تقطع ما لا يقطع الدرع والقنا
وفر من الفرسان من لا يصادم

"Savaş meydanı alev alev yandığında korkak adamlar kaçtı, keskin silahlar bile eridi."

yukarıdaki beyitlerde ise El-Mütenebbî, savaş meydanı ve bu meydanın zor şartlarını nitelemektedir;

وقفت وما في الموت شك لواقف
كأنك في جفن الردى وهو نائم

"Savaş meydanında ölümden kaçınılmaz. Sen ise göz kapağında olmuşsun gibi ondan kurtuldun."

تمر بك الأبطال كلمى هزيمة
ووجهك وضاح وثرعك باسم

Nur yüzlü gülümseyenin önünden
Yaralı ve yenilmiş kahramanlar geçen

تجاوزت مقدار الشجاعة والنهي
إلى قول قوم أنت بالغيب عالم

Yiğitliğine cesaretin sınırlarını aştın
Hikmetinle gaybı bilen gibi oldun

نثرتهم فوق الأحيـدب كله كما نثرت فوق العروس الدراهم

"Gelin üzerine para serper gibi, cesetleri dağların üzerine dağıttın."

Nef'î de bu türe çok düşkün bir şairdir. Bir savaş tasvir ederken kullandığı mübalağa ve ahenk onun şiirlerinin vazgeçilmez unsurlarını teşkil eder. Aşağıdaki beyitlerde şair, vezîr-i a'zam Murat Paşa'yı methederken savaş meydanını ve savaşın şiddetini El'mütenebbi'ye benzer şekilde sırayla zikreder.

*Saflar düzüp hücum edecek hayl-i düşmana
Dehşetle âsmân u zemîn pür-fîgan olur.*

bu beyitte de şair, savaşın başlangıcını kelimeleriyle betimler;

*Sarsıldığıınca zelzele-i hamleden zemîn
Âşûb-ı rûstehîz-i kıyâmet ayân olur*

*Gerd-i siyehde şu'ule-i şemşîr-i tâbdâr
Gûyâ sehâb-ı tîrede berk-ı cihân olur*

*Oklar sihâm-ı kavş-i kazâdan nişân verir
Peykân-ı tîr ise ecel-i nâgehân olur*

*Evc-i hevâda sıyt-ı çekâçâk-ı tîgden
Âvâz-ı ra'd u sâ'ika reh-gümkunân olur*

Aşağıda örneklenen beyitlerde de savaşta kullanılan kılıç, ok ve mızrak gibi silahların nitelikleri anlatılmaktadır;

*Her hamlede hücum-ı dilîrân-ı nîze-dâr
Hayl-i 'adûya olkadar âfet-resân olur*

Tıpkı El-Mütenebbi de olduğu gibi Nef'î de sonuçta düşmanların yenilgisini tasvir ederek, memduhunun yiğitliğini ve hikmetini ve doğru düşüncelerini anlatmıştır;

*Ey Asaf-ı zamâne ki her re'y-i sâ'ibin
Rükn-i esâs-ı saltanat-ı câvidân olur
Sensin o saf-şiken ki yazılsa menakıbın
Her muhtasar revâyeti bir dâstân olur*

2.3. EL-MÜTENEBBÎ VE NEF'Î'DE FAHRİYYENİN YERİ

Klasik Arap Şiiri'ndeki kasidelerin, başlangıç dönemlerinde nesib yahut teşbib bölümünü işleyen şairler aşk konusunu sıklıkla terennüm etmeye çalışmışlardır. Ancak bu üslub süreç içerisinde kasidede vazgeçilmez bir geleneğe dönüşerek sevgililerin niteliklerinin ve ayrılıklarının ayrıntılarıyla anlatıldığı bir üslup gelişmiştir.¹⁸

Bu gelenği başlatan unsurun Cahiliye Dönemi'ndeki "Mu'allakat-ı Seb'a" şairleri olduğu inkar edilemez. Sonraki dönemlerin (İslam, Emevî ve Abbasi) şairleri bir gelenek haline getirdikleri bu anlayışı, şiirlerinde belirgin bir şekilde göstermişlerdir. El-Mütenebbî'nin şiirine yansımış olan haşin ve sert karakteri, bu üslubu nisbeten daha az kullanmasında etken olmuştur. Bilinen odur ki, bu geleneğin ana felsefesi aşk olmuştur. Ancak El Mütenebbi'deki aşkın, bireysel bir aşk değil, savaş, kılıç ve mızrak aşığı olduğunu kendi mısraları açığa vurur;

محب كنى للبيض عن مرهفاته وفي الحسن في اجسامهن عن الصقل

وبالسمر عن سمر القنا غير أنها جناها أحبائي وأطرافها رسلي

*Ben âşığım, amma kadınlara değil savaşılar.
Beyazları zikr edersem kast ettiğim kılıçlardır.*

*Hüsünü zikr etsem kast ettiğim kılıçların parlamasıdır.
Esmer tenini zikr etsem kastettiğim mızraklardır.*

En sevdiğim yüceliğe varmamı bunlar sağladı.

El Mütenebbi'nin beyitlerinden, Onun aşka bakışı anlaşılabilir ki; savaş meydanı ve bu meydanı ile silahları, kadınlara olan aşka tercih etmesi dile gelir. Şair, fahriyyeyi kasidenin başlangıcı yapmış ve gazelde de işlemiştir. O, aşk temaları ile kasidesini başlatan şairleri kınamaktadır;

إن كان مدح فالنسيب المقدم أكل فصيح قال شعراً متيم

*Kasidenin başlaması nesib ile adet oldu
Bütün nesib edenler âşık mı oldu*

El-Mütenebbî, kendini çok beğenmesi ve mücadeleyle geçirdiği hayatı divanında fahriyye bölümünde mübalağalı bir üslup ile anlatmıştır. Şair, ondan üstün kimse

¹⁸ Ignace Goldziher, **Klasik Arap Literatürü**, çev. Rahmi Er - Azmi Yüksel, 2. b., Vadi Yayınları, Ankara, 2012, s.41.

görmediği için zaman zaman kasidelerinin ana bölümlerinde farklı bir konu işlemeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla çoğu kasidelerinin başlangıçları fahriyye olarak bulunur. Aşağıdaki beytlerde, şairin fahriyye ile başlayan kasidelerden bir tanesi göstereceğiz:

أقل فعالي بله أكثره مجد وذا الجد فيه أم لم أنل جد

“Büyük işlerimde olduğu kadar en küçükte bile başarıyı ararım, başarıya ulaşısam da ulaşmasam da.”

سأطلب حقي بالقنا ومشايخ كأنهم من طول ما التشموا مرد

“Umudumu mızraklar ve savaştan ayrılmayan adamlarla gerçekleştireceğim.”

ثقال اذا لاقو خفاف إذا دعوا كثير إذا شدوا قليل إذا عدوا

“Düşmanla karşılaşırlarsa sabit dururlar, savaşa çağırılırlarsa hemen gelirler, sayıları az olmasına rağmen kahramandırlar”.

وطعن كأن الطعن لا طعن عنده وضرب كأن النار من حره برد

*Diğer batırmalar mızrağımın batırması karşısında bir şey sayılmaz
Ateşin sıcaklığı savaşta vuruşumun sıcaklığı karşısında bir şey sayılmaz*

إذا شئت خفت بي على كل سابع رجال كأن الموت في فمها شهد

“Ben itaat edilmiş kimseyim, istersem arkamda ölünün tadını bal tadı gibi hisseden biniciler sürdürürüm”

وإني لتغنيني من الماء نغبة وأصبر عنه مثلما تصبر الربد

*Bir damla su ile yetinirim,
susuzluğa da devekuşu kadar sabırlıyım*

وأمضي كما يمضي السنان لطيتي وأطوى كما تطوى المحجلة العقد

*Gideceğim yere ok gibi giderim
açılığa da tilki kadar dayanıklıyım*

وأكبر نفسي عن جزاء بغية وكل اغتياب جهد من ماله جهد

“Ben kibirliyim, düşmanlarımın gıybetini yapmam, (çünkü) düşmanlar ile karşılaşıp savaşmaya gücü olmayan bunu yapar”

وأرحم أقواما من العي والغبا
وأعذر في بعضي لأنهم ضد

“Karşıma cahiller veya derdini anlatamayanlar çıksa onlara acırım, benden nefret ederlerse de mazeret ederim, çünkü zıtlıktır.”

El-Mütenebbî, yukarıdaki beyitler ile kasidesini başlatır. Fahriyyeyi ön planda tutar ve savaşçılığını tasvir eder. Hayattan beklentilerin sadece mücadele ile gerçekleştirileceğini onun prensibi ve karakteri olduğu anlaşılır.

Fahriyyenin gazelde ve nesibde bulunmasının yanında, divanında kıt’a şeklinde de bulunur. Şair bir ya da iki beyitte kendisini yahut şairliğini över. Aşağıdaki iki beyitte El-Mütenebbî kendisi ve kendi şairliği hakkında söz söylerken;

أتنكر ما نطقت به بديهاً
وليس بمنكر سبق الجواد

“Benim şairliğim inkar edilmez, Tıpkı yarışta iyi atın kazanmasının inkar edilemediği gibi.”

أراكض معوصات الشعر قسراً
فأقتلها وغيري في الطراد

“Kapalı sözüün izini sürüp zor ile avlarım, diğerleri arkamda kalıp bir şeye nail olamadılar.”

Türk Edebiyatı'nın altı bölümden oluşan kasidesinde ise, nesib kısmı olan birinci bölümde şair aşk, tabiat ya da kutlamalar gibi konuları işler. Fahriyyeye ise altıncı bölümde yer verilir. Nef'î'nin şiirinde ise, El-Mütenebbî'nin etkisiyle fahriyye ön plana geçer ve hatta nesib kısmında işlenir. Nef'î bu konuya önem verir. Ancak Nef'î'nin fahriyyeleri sanatsal bir üslupla yazılmış ve uzun tutulmuştur.¹⁹ Aşağıdaki beyitlerde Nef'î, Kaymakam Muhammet Paşa'ya sunduğu methiyede, fahriyye ile başlaması bu duruma açık bir örnektir;

*Benim ol nâdire-gû şâir-ma'anâ-perdâz
Reşk eder mertebe-i şî'irime sihr ü i'caz
Feyz-bahş olsa eğer tab'-ı suhan-gûyüm olur
Kıssa-perdâz-ı ma'ânî suver-i perde-i râz*

¹⁹ Pala, a.g.e., s. 54-55.

*Şevk-i takrîrim ile hâtır-ı mazmûn hurrem
Hüsn-i ta'bîrim ile şâhid-i ma'nâ tannâz
Şîve-i nazmıma erbâb-ı fesâhatımeftûn
Nağme-i kilime kânûn-ı belâgat demsâz
Tab'-ı rûşen-güherim âyîne-i sûret-i Çîn
Bikr-i fikr-i suhanım reşk-i arûsân-ı tirâz
Buldu şöhret o kadar hüsn ile bikr-i fikrim
Ki ana tâlib olan istemez esbab-i cihaz
Oldu nâzik-suhanım Muhteşem u Urfiden
N'ola reşk eyleseler Rûma Irâk u Şîraz
Âr eder almağa çengâline nesr-i feleği
Sayd için eylese şehbaz-ı hayâlim pervaz
Nice sayyâd-ı suhan var ise devrimde n'la
Bir midir hiç şikâr almada bâz şahbâz
Rehş-i endişem eğer başlasa cevlâna çıkar
Evc-i eflâk-i ma'ânîye gubarı tek u tâz
Beyt-i nazmımla şeref buldu zemîn-i eş'âr
Nitekim k'be-i hutta-i iklîm-i Hicâz
Ederim da'avî-i tezvîrini hasmın ibtâl
Eylesem hüccet-i mazmûn-ı kelamım ibrâz
Gelmedi dahi benim gibi cihân-ı nazma
Devre ağız edeli nüh-felek-i dâ'ire sâz*

Nef'î de gazellerinde fahriyyeyi zaman zaman işlemiştir. Bazı beyitlerde haşin yaratılıştan bahsetmiştir. Aşağıdaki beyitte Nef'î sevgilisinin yan bakışını kılıca benzetirken onu etkilemediğini, ama ondan çıkan âhı oka benzeterek sevgilisini öldürebileceğini söylemektedir:

*Takınsın dil-rübâlar gamzelerden tîğ-i âşık-kuş
Bizim de âhımızdan nâvek-i dil-d'üzumuz vardır.*

3. EL-MÜTENEBBÎ VE NEF'Î ŞİİRLERİNİN TEMATİK KARŞILAŞTIRILMASI

Arap ve Türk şairlerinin şiirlerinde kendilerini ve eserlerini övme yönelimlerine rastlanmaktaysa da, bu durumun El-Mütenebbî ve Nef'î ile en üst seviyeye çıkmış olduğu söylenebilir. İki şair de kendini övmekte oldukça cömert davranmıştır. Fahriyyeyi

şairlerinde ön plana almışlar, mübalağalı hatta gülöv derecesine ulaşan övünmelerinde kendilerini adeta göğe yükseltmişlerdir. İki şairin kendileriyle bu derece övünmelerinde dikkat çeken belli başlı noktalar ise; kendilerini savaşçı olarak göstermeleri, bilgili adamlar olduklarını iddia etmeleri, şairlerine ve şairliklerine aşırı güvenmeleri ve bir rakip tanımamaları olarak belirginleşmektedir.

3.1. EL-MÜTENEBBİ VE NEF'İ ŞİİRİNDE PEYGAMBERLİK İDDİALARI

El-Mütenebbî için kullanılan bu mahlas, gerçekte Onun haşin kişiliği yüzünden takılmıştır. Şair o kadar kendisini beğenmiştir ki, kimi şiirinde kendini peygamberler ile aynı kefeye bile koymuştur. Öyle ki, *"Ben, şiirle geleceği haber veren ilk kişiyim"* diyen,²⁰ ve şiiri kendisinin icat ettiğini iddia eden El-Mütenebbî, peygamberlere nasıl ki vahiyle ayetler gelmişse, şiirin de kendisine bu şekilde geldiğini söylemiştir. Kendisinden önce söylenen bütün şiirleri inkar eden El-Mütenebbî, bir kısım şiirinde de kendisini peygamber olarak göstermeye yönelmiştir.

El-Mütenebbî aşağıdaki iki beyit yüzünden peygamberlik iddiasıyla suçlanıp bu mahlası almıştır:

ما مقامي بأرض نخلة الا كمقام المسيح بين اليهود

‘‘ Nahle’de benim yerim Hz. İsa’nın Yahudiler arasında yeri gibidir’’

Beyit vezni: Fâ’ ilâtün/mütef’ ilün/fa’ ilâtün.Fâ’ ilâtün/mütef’ ilün/fa’ ilâtün

أنا في أمة تداركها الله غريب كصالح في ثمود

‘‘Öyle bir milletin içindeyim ki -Allah onları ıslah etsin - Salih’in Semud kavmi arasında garip kalışı gibi ben de aralarında garip kaldım.’’

Beyit vezni: Fâ’ ilâtün/mütef’ ilün/fa’ ilâtün.Fâ’ ilâtün/mütef’ ilün/fa’ ilâtün.

El-Mütenebbî’nin bu benzetmeleri dile gitirmede ısrar ettiğini görürüz. Şair bu hususta şiirde kendi kudretini gösterirken şiirde dîni imajlarla bağlantı kurup bazen de peygamberlerin mucizelerine telmih yapar. Memduhlarından biri, bir gün bir şairden El-Mütenebbîyi medh etmesini istemiştir. El-Mütenebbî bu şiirleri dinledikten sonra:

²⁰ İbn Halikan, a.g.e., s.122.

تيممني وكيك مادحاً لي فأنشدني من الشعر الغريب

“Temsilcini beni methetmeye gönderdin, saçma(anlamsız) şiirler söyledi.”

Beyit vezni: Müfâ’eletün/müfâ’eletün/fa’ülün. Fâ’ilâtün/mütef’ilün/fa’ilâtün.

فأجرك الإله على عليل بعثت إلى المسيح به عيلاً

“Onun, beni meth etmeye göndermesi, hasta birine Hz. İsa’yı tedavi etmeye göndermesine benzer.”

Beyit vezni: Müfâ’eletün/müfâ’eletün/fa’ülün. Fâ’ilâtün/mütef’ilün/fa’ilâtün.

Beyitte; kendisini Hz. İsa’ya benzeten El-Mütenebbî, İsa peygamberin beşikte konuşmak, hastaları tedavi etmek ve ölüleri ihya etmek gibi mucizelerine telmih yapmaktadır. Şairini bu şiirlerinde, kendine çok güvenmesini örnekleyen dinî imajlar, çevresinde büyük küstahlık olarak görülmüştür.²¹

Nef’î de bu tür dini motifleri kendini ve şiirinin kudretini göstermek için bu benzetmeleri hem kasidelerinde hem de gazellerinde kullanmıştır. Nitekim O, tıpkı El-Mütenebbî de olduğu gibi fahriyelerinde kendini ve şiirlerini en yüksek mertebeye çıkartmıştır. El-Mütenebbî örneğinde olduğu gibi Nef’î de aynı imajları fahriyelerinde ön planda tutmuş ve kendini peygamberlere benzeterek şiirini vahy yoluyla aldığını ima eden kutsiyet tasvirlerine zaman zaman şiirlerinde vurgu yapmıştır.

Nutka gelsem Nef’î mu’ciz-demim İsa gibi
Beyt-i ma’mûr-ı ma’âni hânümdânımdır benim

Beyit vezni: Fâ’ilâtün/fâ’ilâtün/fâ’ilâtün/fâ’ilün.

Diğer bir beyitte de:

Sözüm hulâsa-i mazmûn-ı mu’ciz-i İsa
Dilim mükâşif-i sırr-ı kelâm-ı vahy-i Kelîm

ifadelerini kullanan Nef’î de, kendisini özellikle Hz. İsa’ya benzetir. Şair bu beyitlerde El-Mütenebbî’yle aynı zihniyeti taşımaktadır. Zira, Onun şiirinde de Hz. İsa’nın mucizelerine telmih edilmektedir. Bu hususu Abdulkadir Erkal şöyle yorumlamaktadır;

“Nef’î’ye göre Hz. İsa, nasıl mucizevî şekilde konuşmuş, ölüleri dirilten, hastaları iyileştiren bir özellikle donanmışsa, kendisi de konuşmaya, şiir

²¹Abdurrahman El-Berkûki, a.g.e., s. 212.

söylemeye başladığında ağızından mucizevi şekilde şiirler dökülmektedir.”²²

El-Mütenebbî şiirindeki “Ben şiirle geleceği haber veren ilk kişiyim” düşüncesi, Nef’î’de de bulunur. Nitekim Nef’î’deki:

*Tûti-i mu’cize-gûyem ne desem lâf değil
Çarh ile söyleşemem âyinesi sâf değil*

beyitinde, sözlerini bir nevi peygamberlerin mucizeleri özdeşleştirmektedir. Bu örnekler, söz konusu iki şaire ait zihniyeti açık bir şekilde ortaya koyar. Başka bir gazelde de Nef’î, kendisini Nedîman-ı ilahî olarak gösterir ki bu ifade, Allah’ın yakınları yani peygamberleri için zikredilir;

*Yalnız Nef’î değil küstâh-ı bezm-i ma’rifet
Yoklasan cümle nedîmân-ı İlâhî böyledir*

Beyit vezni: Fâ’ilâtün Fâ’ilatün Fâ’ilatün Fâ’ilün.

Edebiyat otoritelerinin yorumlarına göre; “Nef’î marifet bezminde küstah olduğunu söylemiş, her şiirinde olduğu gibi bu gazelinde de kendini övmüş, küstahlık etmiş. Allah’ın nedimleri olan diğer şairler Urî, Enverî, Mütenebbî, Hakânî, Hâfız, Fuzûlî vs. gibi büyük şairlerdir”.²³ Öte yandan El-Mütenebbî’nin şiiri kendisinin başlattığı gibi bir düşüncenin benzeri Nef’î’nin Âlî’ye sunduğu kasidesinde görülür. Nitekim Nef’î de kendini şiirin başlatıcısı olarak gösterir;

*Bir seher kim açılıp defter-i dîvan-ı suhan
Geçdi yerli yerine sâhib-i erkân-ı suhan*

*Hâme-i fikri alıp destane münşe-i hîred
Yazdı ser-nâme-i levh-i dile ünvan-ı suhan*

*Verdi bu resm ile iklim-i ma’âniye nizâm
Dizdi bu nev’ile nazma güher-i kân-ı suhan*

Beyitlerin vezni: Fe’ilâtün, fe’ilâtün, fe’ilâtün, fe’ilün.

Bu beyitler her ne kadar Nef’î tarafından kaleme alınmışsa da, peygamberlik bağlamında El-Mütenebbî’nin düşüncesine oldukça yakın durmaktadır. Nef’î de zaman

²² Erkal, a.g.e., s. 143.

²³ İpekten, a.g.e., s. 204.

zaman kendisini, diğere peygamberlere benzeter. Bununla birlikte bu benzetmenin, şiirinin üstünlüğünü ve kıymetini göstermek için olduğu düşünülür;

*Benim ol şâir-i sihr-âferin ki hamem eder
Edâ-yı hizmet-i çûb-ı kelîm-i ummân-ı suhan*

Her iki şaire ait beyitleri bu bağlamda karşılaştırılacak olursa, şu sonuçlara varılabilir; Öncelikle düşünce açısından, iki şair de kendilerini çok üste gördükleri için sıradan insanları kendilerine benzetmek istememişlerdir.

Edebi açıdan ele alınacak olduklarında ise; yukarıdaki beyitler mübalağa, telmih ve teşbih edebi sanatlarını birlikte örneklemektedirler. Peygamberler yaratılanların en iyi ve en hayırlısı olanlardır. İnsanın şanı ve mertebesi ne olursa olsun onlarla kendini aynı derecede görmek, mübalağada sınırı aşmak olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle söz konu iki şair, bu türdeki beyitleriyle olmayacak bir olguyu tasvir ederek mübalağa yapmışlar. ve şiirlerinin vahiy yoluyla geldiğini öne sürerek, peygamberlerin mucizeleri ile kendileri arasında bağlantı kurmuşlardır.

3.2. EL-MÜTENEBBÎ VE NEF'Î ŞİİRİNDE YİĞİTLİK OLGUSU

El-Mütenebbî mağrur ve isyancı kişiliğini küçük yaşlarda yazdığı şiirlerde bile göstermiştir. Şairin, hayat felsefesinde en çok inandığı şey güçtür. Mücadele dolu bir hayat ve yolculukların coşkusunu yaşayan şaire göre güç, bu hayatın malzemesini ve sermayesini teşkil etmiştir. Büyük ve eşsiz bir şairden ziyade başarılı bir savaşçı olmak istemesi şiirlerinden kolayca anlaşılabilir. Şair zaman zaman şiir ile savaş arasında bağlantı kurmuştur. Daha öğrencilik yıllarında aşağıdaki iki beyti söyleyen El-Mütenebbî, savaş meydanında düşmalarının göğüslerine kılıcını saplamayan ve onların kanlarıyla boyamayan şiirlere beğenmiyordu.

لا تحسن الوفرة حتى ترى منشورة الضفر يوم القتال

على كل فتى صعده يعلها من كل وافي السبال

“Benim şiirimde bolluk kesin vardır. Fakat savaş meydanında kılıcım ile düşmanlarının göğüslerini yırtıp kanlarından boyatmasam pek üstün sayılmaz.”

Birinci beyit vezni: Müstefilün, mütefilün, fâ'ilün.

İkinci beyit vezni: Mütef'ilün, müste'ilün, fâ'ilün.

Bu düşünce El-Mütenebbî şiirinde sadece bu dönemde değil, hayatı boyunca sürmüştür. Nitekim aşağıda örneklenen ve Onun en meşhur beyitleriyle ifade ettiği bu düşüncesini yaşamı boyunca sürdürmüştür;

الخيل والليل والبيداء تعرفني
والسيف والرمح والقرطاس والقلم

At, gece ve çöl beni tanır

Kılıç, mızrak, kağıt, ve kalem de beni tanır.

Beyit vezni: Müstef'ilün, fâ'ilün, müstef'ilün, fe'ilün.

Şair, tabiatının ve karakterinin en belirgin özelliklerini bu şekilde göstermiştir. Keza, şair bu beyitte kendiyi iftihar ederken bütün fahriyyelerinde bulunan unsurları bir beyitte toplamıştır. Bu da yukarıda ele alındığı gibi, Onun üstünlüğü, ilim ve şiirdeki kudretini göstermek için kullandığı yiğitliği ve kahramanlığı şairliğinin bölünmez parçasını oluşturmuştur. El-Mütenebbî kaynaklarda ve şiirlerinde görüldüğü gibi gerçekten savaşa katılmış ve at sevgisine özel bir önem vermiştir. Yani şair, aslında binici ve savaşçı bir adamdır. Bununla birlikte bu derece sevgisine rağmen şairliğinden ayrılmamıştır.

Nef'î de bu düşünceyi benimseyerek şiirlerinde savaşçı ruhu öne çıkarmıştır. Methiyelerinde savaş tasvirlerine başarılı bir şekilde başvurduğu gibi fahriyyelerinde de şiir ile silahlar arasında bağlantı kurmuştur. Nef'î de El-Mütenebbî'nin yaptığı gibi, kendini hem büyük bir şair, hem de savaşçı ve binici göstermiştir;

*Hem mekteb-i endîşede üstâd-ı sihir-sâz
Hem ma'reke-i fitnede çâpük-ter-i 'âlem*

*Kim at koparur 'arsa-i ma'nada tururken
Tab'um gibi bir Rüstem-i cenk-âvera*

Beyitlerin vezni: mef'ûlü/mefâ'ilü/mef'ûlü/mefâ'ilü.

Kendilerine ait beyitlerinden iki şairin karakterlerindeki ortak noktalar anlaşılabilir. Haşin kişilikleri ve kibirleriyle, hem şiir meclislerinde hem de savaş meydanlarındaki

ustalıklarını gözler önüne serecek derecede kendilerini öne çıkarmışlardır. Ve her iki şairde cesaret ile şiir söyleme arasında bağlantı kurmuştur

لا تجسر الفصحاء تشدها هنا بيتاً ولكني الهزبر الباسل

“Fasih ehlinin şairlerinin kasidelerimin bir beytini bile söylemeye cesareti yok. Bense aslan ve yiğit olduğum için söylerim.”

Beyit vezni: Mütefâ'ilün, mütefâ'ilün, mütefâ'ilün.

Şair bu beyitinde, cesaretin sadece savaşçının değil, şairliğin de bir parçası olduğuna vurgu yapıp, diğer şairlere meydan okur. Nef'î aşağıdaki beyte aynı düşüncüyü taşımıştır. Cesaret ile şiiri birbirinden ayırmamıştır.

*Var mı bir böyle kasîde dimge cür'et eder
Şarkdan garba varınca suhan ehline salâ*

Nef'î aynı şekilde, “cür'et” kelimesini kullanmasıyla haşin kişiliğini ve kendine güvencisini gösterir, diğer şairlere de meydan okur. Yukarıdaki beyitlerde ortak düşünce buluruz ki; iki şair o kadar kendilerine güvenmişler ki diğer şairler, onların şiirleri gibi söylemeyeceklerinden emin olmuşlardır.

3.3. EL-MÜTENEBBÎ VE NEF'Î ŞİİRİNDE ÜSTÜNLÜK OLGUSU

El-Mütenebbî şiirlerinde kendisini gökyüzüne kadar yükseltmiştir. Bu dünyada ona yakışır bir yeri bulamadığından şikayet ederek, hayatının baharından beri hırçın bir davranış tarzı sergilemiştir. Şairin sahip olduğu kişiliği, çok erken bir yaşta kaleme aldığı şu beyti bile dışa vurmaktadır;

أي محل أرتقي أي عظيم أتقي

“Hangi yere yüксеleyim, hangi yiğitten korku alayım.”

Beyit vezni: Müste'ilün, müstef'ilün, müste'ilün.

El-Mütenebbî genelde kendini marifet sahibi görürken diğer tün insanları, statü ve konumları ne olursa olsun kendisinden aşağı olarak değerlendirir. Hiç kimse ile kendini

kıyaslamayan şair, bu beyitte ifade ettiği gibi, bu dünyada kendisine uygun bir konum bulamaz. Onun ifadesiyle şair, gökyüzünde de olsa mazlum olur.

Nef'î'nin aşağıdaki beyitinden de ortak bir düşünce çıkar;

*Lâmekân-seyr âfitabım hâke düşmez pertevim
Arş-ı istiğnâ-yı himmet âsmânımdır benim*

Beyit vezni: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün.

Nef'î de bu beyitte kendini bilimde yüce bir kişiliğe sahip bir insan olarak tanımlar. Dünya'da ona yakışan bir yer olmadığı için El-Mütenebbî gibi kendini gökyüzüne yükseltir.

İki beyitte ortak düşünce şudur: İki şair de birinci mısralarındaki “Hangi yere yükseleyim” ya da “Lâmekan-seyr” ifadeleriyle herkesten üstün olduklarına, ikinci mısralarındaki “Hangi yiğitten korku alayım” ve “Arş-ı istiğna-yı himmet” ifadeleriyle de de aşırı güvene gönrlar. Dolayısıyla iki beyit her iki şairdeki aşırı mübalağayı örneklemektedir.

Kendilerini rehber ve yol gösterici olarak tasvir ederek, kanaatları ve şiirleriyle toplumlara kılavuz olduklarını iddia etmişlerdir. Aşağıdaki beyitte de El -Mütenebbî, kendisini yıldıza teşbih eder. Dünya karanlık olduğunda kendi ışığıyla insanların görebileceğini söyler:

وإني لنجم تهتدي صحبتي به إذا حال من دون النجوم سحاب

“Ben parlak yıldızım. Bulutlar gökyüzünü saklanırsa insanlar bana rehberlik için bakar.”

Beyit vezni: Fe'ülün, mefâ'ilün, fe'ülün, mefâ'ilün.

Aşağıdaki beyitte ise Nef'î de aynı şekilde kendini güneşe benzetip dünyayı ışığıyla doldurduğunu söyler:

*Ben o hurşidim ki pinhânım derûn-ı zerrede
Hem cihân pür-şu 'le-i kevkeb-feşanımdır benim.*

Beyit vezni: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün.

Her iki şair bu teşbihle, yerlerinin gökyüzü olduğunu, bu nedenle tüm insanlardan mertebeye daha üstün olduklarını söylemek istemişlerdir. Bu iki beyitte iki şair de teşbih edatı kullanmamıştır.

3.4. EL-MÜTENEBBÎ VE NEF'Î ŞİİRİNDE ŞAİRLİK OLGUSU

El-Mütenebbî kendisini mübalağalı bir şekilde övdüğü gibi şairliğini, dolayısıyla şiirini de en güzel ve en üstün görmüştür. Kendisinin benzeri olmadığı gibi, şiirlerine benzer şiirleri de hiç kimsenin nazmedemeyeceği kanaatindeydi. Aşağıdaki beyitte şair kendini dünyanın tek şairi olarak tasvir eder:

خليلي إني لا أرى غير شاعر فلم منهم الدعوى مني القصائد

“Dünyada tek şair var benim, diğerleri sözümü kendilerine mal edip şiir söylemeyi iddia ederler”.

Beyit vezni: Fe'ülün, mefâ'ilün, fe'ülün, mefâ'ilün.

Nef'î de kendisini aynı şekilde gösterir;

*Hâsıl-ı şimdi benim nâdire-senc-i âlem
Eder ikrâr buna kâmil olan iz'ânı*

Beyit vezni: Fâ'ilâtün Fe'ilatün Fe'ilâtün Fe'ilün.

İki şair o kadar kendilerine güvenmişler ki, kendileri gibi bir şair olmadığını tereddütsüz söylerler. El-Mütenebbî'nin en parlak dönemi Seyfûddeve'nin yanında kaldığı dönemdir. O'na sunduğu methiyeler samimi bir şekilde yazılmıştır. Aşağıdaki beyitte memduhunun benzerinin yok olduğunu söyler:

فلا تعجبا أن السيوف كثيرة ولكن سيف الدولة اليوم واحد

“Ne emirlerin arasında senin gibi benzersiz, bir övülen kişi olur, ne de benim gibi şair eşsiz bulur.”

Beyit vezni: Fâ'ilâtün Fe'ilatün Fe'ilâtün Fe'ilün

Nef'î için de Sultan Ahmet'in yanında kaldığı dönem hayatının en önemli dönemi sayılır. Şair Sultan Ahmet'i methederken aynı şekilde memduhuna kimsenin benzemediğini söylemiştir;

*Ne vücûd-ı bi-nazîrin gibi bir memduh olur
Ne benüm gibi sanatkâre felek akrân bulur*

İki şair kendilerini çok beğenip ve eşsiz gördükleri gibi, şiirlerini de aynı şekilde göstermişlerdir. Dünyanın en iyi şiirini yazdıklarını, dünyadaki değerli eşyalara teşbihle dile getirmişlerdir. El-Mütenebbî, kendi şiirlerini çok beğenen bir şairdir. Her zaman onun şiiri, dünyadaki şiirlerin en üstünü ve en kıymetlisidir. Dolayısıyla divanındaki övgü şiirleri mübalağalıdır. Şaire göre onun şiiri, şiirlerin padişahı ve önde gelen şiirdir.

إن هذا الشعر في الشعر ملك سار فهو الشمس والدنيا فلك

“Şiirim, şiirlerin padişahıdır. Güneşin gökyüzünde gezdiği gibi bütün dünyayı gezdi.”
Beyit vezni: Fâ'ilâtün, fâ'ilâtün, fa'ilâtün.

Bu beyitin birinci mısrasında en üstün ve en güzel gördüğü kendi şiirini anlatır. Nitekim şiir bir memlekettir, memleketin en yüksek rütbesi Onun şiirine aittir. Gökyüzündeki Güneş'tir. Şair kendisinden üstün bir kimse görmediği gibi şiiri de Güneş yüksekliğimdedir.

Nef'î de şiirini çok beğenen bir şairdir. El-Mütenebbî gibi şiiri en yüksek mertebeye yükseltmiştir. Her zaman da mübalağalı benzetmeler ve tasvirler kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte şair, sözlerini şiirlerin başı ve öncüsü olarak göstermektedir;

*Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm
Silk-i tesbih-i dürr-i Seb'a'l-mesânîdir sözüm*

Beyit vezni:Fâilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün.

Şair o kadar kendini güvenmektedir ki, kendi sözünü şiirlerin başı ve öncüsü görmesinden daha da ileri giderek Kran-ı Kerim'in ilk suresi olan "Seb'almesani" ye (fatıha suresi) benzetmiştir. Bu beyit Nef'î divanının ilk beytidir. Şair bu kasideyi Peygamberimiz (asv) methetmek için yazmıştır. Kaside kırk beş beyitten oluşup ilk otuz beytinde kendi sözünü övmektedir.

İki farklı şaire ait bu beyitlerde bulunan ortak nokta; iki şairin de, sözlerinin ehemmiyetini göstermek için onları, ilk başa yerleştirmeleridir. El-Mütenebbî kendi şiirinin kıymetini bildiği için sadece değerli eşyalara benzetmiştir;

وما الدهر الا من رواة قصائدي اذا قلت شعرا اصبح الدهر منشدا

“Şiirim bir kolyedir. Zaman bu kolyeyi taktı. Ancak şiirimi, bütün insanlar beğenip dinler.”

Beyit vezni: Fa'ülün, mefâ'ilün, fe'ül, mefâ'ilün.

Nef'î de aşağıdaki beyitin de tıpkı El-Mütenebbî gibi kendi sözünü mücevhere benzetir;

*Söz ben dediğim cevher-i ulvî ise anı
Devrân sadef-i sem'-i kabûle güher eyler*

Beyit vezni: Mef'ûlü, mefâ'ilü, mef'ûlü, mefâ'ilü.

Bu beyitlerdeki ortak düşünce şudur: İki şair fahriyyelerinde olduğu gibi, kendi sözlerini değerli taşlara benzetmişlerdir. Bu güzellik bütün insanlar tarafından sadece belli coğrafyalarda değil bütün dünyada ilgi görmüştür. “Bütün dünya” ifadesini iki şair de zaman zaman tekrarlamışlardır. Aşağıdaki beyitler mubalağalı bir şekilde bunu dile getirirler:

فشرق حتى ليس للشرق من مشرق وغرب حتى ليس للغرب من مغرب

*Şiirim, dünyanın dört bir yanına ulaştı
Uzak doğuya uzak batıya kadar ulaştı*

Beyit vezni: Fa'ül, mefâ'ilün, fa'ül, mefâ'i. Fa'ül, mefâ'ilün, fa'ül, mefâ'i.

إذا قلته لم يمتنع من وصوله جدار معلى أو خباء مطنب

“Onu söylesem, hem çadır sakinleri hem de duvar sakinleri onu işitir.”

Beyit vezni: Fa'ülün, mefâ'ilün, fa'ülün, mefâ'ilün. Fa'ülün, mefâ'ilün, fa'ülün, mefâ'ilün.

*Kaside vü gazelüm hod pür itdi dünyayı
Ne Rûmı koydı ne Hindi ne mülk-i A'câmu*

El-Mütenebbî, şiiriyle her hangi kişiyi övmemiş ama bu şiiri hak eden insanları sürekli aramıştır. Yine aşağıdaki beyitte şiirini kumaşa benzetip kıymetini bilen memduhuna ithaf eder;

ملك منشد القريض لديه يضع الثوب في يدي بزاز

“Sen o kadar şiirin kıymetini bilirsin ki , senin huzurunda şiirini okuyan kişi, kumaşı tüccarına göstermiş gibidir.”

Beyit vezni. Fa'ilâtün, mütef'ilün, fa'ilâtün. Fa'ilâtün, mütef'ilün, fa'lâtün.

Aşağıdaki beyitte Nef'î aynı şekilde şiiri kumaşa benzetip memduhu, onun şiirinin kıymetini bildiği için şiiri ona sunmuştur:

*Suhan kâlâ-yi fâhirdir ne bilsin her denî kadrin
Bu cinsin hâce-i hüsn-i kabûlüdür harîdârı*

Bu beyitlerin ortak düşüncesi ise; iki şair de şiirlerini çok beğendikleri için sunulacak kişi de şiirlerini hak etmesi gerekir. Yine iki şair memduhlarını kumaşın değerini bilen tüccara benzetmektedirler.

El-Mütenebbî, hem methiyelerinde hem de savaş tasvirinde, at sevgisini göstermiştir. Onun şiirlerinde atların hızı ve tahammülü mübalağlı vasıflarla anlatılır. Şairin fahriyyelerinde olduğu gibi, şairlik ve binicilikleriyle iftihar etmişlerdir. Dolayısıyla aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere, şairlik ile at meydanı arasında bağlantı kurup yine diğer şairlerden üstünlüğünü ve öncülüğünü söylemektedir;

أتنكر ما نطقت به بديهاً وليس بمنكر سبق الجواد

“Benim şairliğim inkar edilmez. Çünkü rekabette iyi atın kazanması inkar edilmez.”

Beyit vezni: Müfâ'alatün, müfâ'alatün, fa'ülün. Müfâ'alatün, müfâ'alatün, fa'ülün.

Aynı şekilde Nef'î, şiir ve at meydanını tasvir edip kendi üstünlüğüne vurgu yapmıştır;

*Olmaz ey Nef'î bu vâdide benimle hem-inân
Gelsin esb-i tab'ına mağrûr olan meydâna hep*

Bununla birlikte Nef'î, benzetmelere önem verdiği için şiirlerinde “Rahş-ı tab'ım” ya da “Esb-ı tab'ım” gibi, ibareler kullanmıştır.

*Rahş-ı iz'anım eğer eylese cevlân-ı suhan
Teng ola cünbişane arsa-i meydân-ı suhan*

Bu ortak yönlerine ilaveten yine her iki şair de kendisini avcı olarak göstermektedir;

أراكض معوصات الشعر قسراً فأقتلها وغيري في الطراد

“Ben sözün izini sürerken, diğer şairler arkamda kalıp bir şeye nail olamazlar.”

Beyit vezni: Müfâ'alatün, müfâ'alatün, fa'ülün. Müfâ'alatün, müfâ'alatün, fa'ülün.

Nice sayyâd-ı suhan var ise devrimde n'ola

Bir midir hîç şikâr almada bâz şahbâz

İki beyitte ortak düşünce şudur: İki şair yine şairliklerini övmüşler ve şiirlerini irticalen söylemeleriyle diğer şairlere üstünlüklerini göstermişler. Şiirlerinde güzel benzetmeler ileri süren iki şair, bu sefer bolluğu ve verimliliği göstermek için aşağıdaki iki beyti söylemişler:

حملت إليه من لساني حديقة سقاها الحجي سقي الرياض السحاب

“Kasidem bir bahçedir. Manaları bahçenin çiçekleri, Aklımın bulutları düşüncelerle bu bahçeyi sular.”

Beyit vezni: Fa'ül, mefâ'ilün, fa'ül, mefâ'ilün. Fa'ül, mefâ'ilün, fa'ül, mefâ'ilün.

*Hâmemdir o ebr-i çemen-ârâ-yı suhan kim
Bir katresi bir gülşeni şâdâb-ter eyler*

İki şair bu beyitlerinde bahçe teşbihini çok kullanmışlar. Bahçe'nin güzelleşmesi ve yerşermesi için sulanması gerektiği gibi, Nef'î de kalemiyle düşünceleri suladığından bahsetmektedir. Kalem, yazdıkları düşüncelerden ibarettir. Dolayısıyla her iki şairin şiirlerindeki bahçe ve kalem teşbihleri birbirine benzer niteliktedir.

Böylelikle Arap ve Türk Edebiyatları'nda tanınan bu büyük şairler, kendilerine aşırı güven ve kibirleriyle fahriyye ve kasidelerinin vazgeçilmez bir bölümünü teşkil etmişlerdir. İki şairin fahriyyeye genel bakışlarının aşağıdaki iki beyitte aynı olduğunu anlayabiliriz.

ولست بقانع من كل فضل بأن أعزى إلى جد همام

“Üstünlük ve erdemlik kendi kişiliğimde olmasaydı iftihar etmem. Atalarım öyle olsa da.”

Beyit vezni: Müfâ'alatün, müfâ'alatün, fe'ülün. Müfâ'alatün, müfâ'alatün, fe'ülün.

Nef'î de de bu özellik tıpkı El-Mütenebbî'de olduğu gibidir;

*Eb ü ceddiyle tefâhür eden ebced-h'ânun
Ehl olan redd ü kabûlüne verir mi ahkâm*

4. EL-MÜTENEBBİ VE NEF'Î ŞİİRİNDE HİCİV

Hiciv, Arapçada (H c a) kökünden çekilmiş bir isimdir. isim olarak hecâ'; bir kişiyi şiir veya nesir yoluyla yerme anlamındadır. Türkçe'de yergi kelimesiyle eş anlamlı

olup aynı amaçla edebiyatta kullanılmıştır. Biriyle şiir yoluyla alay etme, gülünç hâle koyma ve yerme demektir.²⁴

Fahriyyede kendilerine aşırı güven ve övgüyle göründükleri gibi, hicivde de haşin ve sert mizaçlarını göstermişlerdir. Arap ve Türk edebiyatında hiciv konusunda akla ilk gelen şairler El-Mütenebbî ve Nef'î'dir. İki şair, fahriyyeleri ve methiyyeleri kadar ağır ve sınırsız hicivleriyle de tanınmışlardır. Şairler methiyyede memduhlarını gökyüze kadar yükselttikleri gibi, aleyhinde yazdıkları hicivlerle de yerin dibine geçirmişlerdir. Bununla birlikte hiciv metinlerine geçmeden önce iki şairin yazdıkları hicivlerin, kimin hakkında olduğunu, nazım türlerini ve aruz vezinlerini ele almak gerekir.

4.1. EL-MÜTENEBBÎ'NİN YAZDIĞI HİCİVLER

Bilindiği üzere El-Mütenebbî'nin şiirleri tek divanda toplanmıştır.. Dolayısıyla hicivleri bu divanda bulunmaktadır. Divanında bulunan hicivler şunlardır:

A) Kâfûr El-ihşîdi aleyhinde yazmış olduğu hicivler:

1. El-Mütenebbî'ye verdiği sözü tutmayınca, şair Mısır'dan ayrılmış ve Kurban Bayramı arefe gecesinde aşağıdaki hicvi dile getirerek Matla'lı kasidenin yirmi beytinde Kâfûr'u yermiştir;

عيد بأية حال عدت يا عيد بما مضى أم بأمر فيك تجديد

*Ey bayram, hangi halle geri döndün
Eski(üzücü) hâllerle mi yoksa yeni hâlle mi geri döndün*

Kaside vezni: Müstef'ilün, fa'ilün, müstef'ilün, fa'lün. Mütef'ilün, fâ'ilün, müstef'ilün,fa'lün.

2. Mısır'dan çıktıktan sonra Kûfe'ye giden El-Mütenebbî söylediği Matla'lı kasidenin son on iki beytinde de onu yermiştir;

ألا كل ماشية الخيزلي فدى كل ماشية الهيدبي

“Kıvrak yürüyüşlü(kızlar) heybetli yürüyen(atlara) feda olsun.”

Kasîde vezni: Fa'ülün, fa'ül, fa'ülün, fa'û. Fa'ülün, fa'ül, fa'ül, fa'û.

²⁴ Devellioğlu, a.g.e., s. 422.

3. Mısır'daki yakın arkadaşı olan Fâtik mersiyyesinde söylediği Matla'lı kasidesinin dört beyitinde yine onu yermiştir.

الحزن يقلق والتجمل يردع والدمع بينهما عصي طيع

“Felaket(fatık'n ölümü) beni üzüp tedirgin etti. Sabrım, tahammülsüzlüğümü durdurdu. Bu hâlde göz yaşlarım hem akmak istiyor hem de tutuluyor.”

Kaside vezni: Mütfâ'ilün, mütafâ'ilün, mütafâ'ilün. Mütfâ'ilün, mütafâ'ilün, mütafâ'ilün.

4. Mısır'da kalışı esnasında söylediği Matla'lı on beyitli kıt'ada da hiciv bulunur;

أريك الرضا لو أخفت النفس خافيا وما أنا عن نفسي ولا عنك راضيا

“Senden razı olduğumu gösteriyorum, ama içimde sakladığım nefreti bilmiyorsun. Yanında kalıp senden istediğim için ne kendimden ne senden razı oldum”.

Kıt'a vezni: Fa'ülün, mefâ'ilün, fa'ülün, mefa'ilün. Fa'ülün, mefâ'ilün, fa'ülün, mefa'ilün.

أنوك من عبد ومن عرسه من حكم العبد على نفسه

“Kölenin emriyle olanlar (kölenin emrine itaat edenler), hem köle, hem de kölenin karısından daha aptaldırlar.”

Kıt'a vezni: Müstef'ilün, müstef'ilün, fâ'ilün. Müstef'ilün, müste'ilün, fâ'ilün.

لو كان ذا الأكل أزوادنا ضيفاً لأوسعناه إحسانا

“Evsahibi, misafirlerinin yemeğinden yiyor. O, benim misafirim olsa ona cömert davranırım.”

Kıt'a vezni: Müstef'ilün, müstef'ilün, fâ'ilün. Müstef'ilün, müstef'ilün, fe'ilün.

أما في هذه الدنيا كريم تزول به عن القلب الهموم

“Bu dünyada gam gidermesine yardım edecek iyi insanlar yok mudur?.”

Kıt'a vezni: Müfâ'alatün, müfâ'alatün, fe'ülün. Müfâ'alatün, müfâ'alatün, fe'ülün

من أية الطرق يأتي مثلك الكرم أين المحاجم يا كافور والجم

“Ey Kâfûr, senin gibi bir adam kırpma ve kırpma aletlerinden başka bir şeyi bilmez. Cömertliği nereden bileceksin.”

Kıt'a vezni: Müstef'ilün, fâ'ilün, müstef'ilün, fe'ilün. Müstef'ilün, fe'ilün, müstef'ilün, fe'ilün

B) Rivayetlere göre öldürülmesine sebep olan küfür dolu bu Matla'lı kasideyi Dubba'nın dayısı olan Fatik El-Esedi eleyhinde yazmıştır.

ما أنصف القوم ضبه وأمه الطرطبه

"Millet, ne Dubba'nın ne de memeleri sarkık olan annesinin hakkını verdi."

Kasîde vezni: Müstef'ilün, fâ'ilâtün. Mütet'ilün, fâ'ila.

C) El-Mütenebbî, Seyfüddeve'nin huzurunda bir kasîdesini okur. Seyfüddeve'nin büyük katiplerinden Sâmiri ise şairin gıyabında şiiri eleştirir. Bunun üzerine Mütenebbî aşağıdaki hicvi yazar. Sâmiri bu şiir için şairin kanını dökmek istemiştir.²⁵

أسامري ضحكة كل رآء فطنت وكنت أغبى الأغبياء

"Ey alay konusu sâmiri câhillerin câhili olunca söylediğim kasidemi nasıl anladın?!"

Kıt'a vezni: Müfâ'alatün, müfâ'alatün, fe'ülün. Müfâ'alatün, müfâ'alatün, fe'ülün.

D) Kûfe'de El-kadı ez-Zehbî ismiyle bilinen bir kişiyi, gençliğinde aşağıdaki:

لما نسبت فكنت ابناً لغير أب ثم اختبرت فلم ترجع الى أدب

"Soyun araştırıldığında bir başka babaya oğul çıktın. Denendiğinde de edepsiz çıktın".

Kıt'a vezni: Müstef'ilün, fe'ilün, müstef'ilün, f'ilün. Müstef'ilün, fe'ilün, müstef'ilün, f'ilün

E) El-Mütenebbî Mısır'da düşmanlarından biri olan Verdân bin Rab'â, aşağıdaki:

لحي الله وردانا وأما أتت به له كسب خنزير وخرطوم ثعلب

"Tilki burunlu ve domuz ağızlı Verdân ve annesine lanet olsun."

Kıt'a vezni: Fe'ülün, mefâ'ilün, fe'ülün, mefâ'ilün. Fe'ülün, mefâ'ilün, fe'ülün, mefâ'ilün.

F) 1. İshak bin Keygalag aleyhinde bir kaside ve iki kıt'a yazmıştır:

لهوى النفوس سريرة لا تعلم عرضاً نظرت وختلت أي أسلم

"Aşk, âşığın gönlüne uğraması, nasıl ve ne zaman belinmez bir şeydir."

Kasîde vezni: Mütafâ'ilün, mütafâ'ilün, mütfâ'ilün. Mütfâ'ilün, mütafâ'ilün, mütfâ'ilün.

²⁵ Abdurrahman el-Barkûki, a.g.e., s. 143.

2- El-Mütenebbî, İshâk'ın öldürülmesi öğrendiği zaman:

قالو لنا مات اسحق! فقلت لهم هذا الدواء الذي يشفي من الحمق

“Bana İshak'ın öldüğünü söylediler. Ben de bu ahmaklığın ilacıdır.”

Kıt'a vezni: Müstef'ilün, fâ'ilün, müste'ilün, fe'ilün. Müstef'ilün, fâ'ilün, müstef'ilün, fe'ilün

3. İshak, El-Mütenebbîyi tehdit ettiğinde, şair:

أتاني كلام الجاهل ابن كيغلع يجوب حزوناً بيننا وسهولا

Kıt'a vezni: Fe'ül, mefâ'ilün, fe'ül, mefâ'ilün. Fe'ül, mefâ'il, fe'ül, mefâ'i.

G) Bir grup onu tehdit ettikten sonra:

أماتكم من قبل موتكم الجهل وجركم من خفة بكم النمل

“Siz zaten daha hayattayken cahilliğinizden öldünüz. O kadar hafifsiniz ki karınca bile sizi çeker.”

Kıt'a vezni: Fe'ül, mefâ'îlün, fe'ül, mefâ'îlün. Fe'ül, mefâ'îlün, fe'ül, mefâ'îlün.

4.2. NEF'Î'NİN YAZDIĞI HİCİVLER

Nef'î'nin hayatı boyunca yazmış olduğu hicivler Siham-ı Kaza isimli hiciv mecmuasında toplanmıştır. Metin Akkuş'un sıralamasına manzumeleri göre şöyle tertip edilir;

1- Kasideler: Siham-ı Kaza'da sekiz kaside bulunmuştur. Bu kasidelerde, babası hakkında otuz bir beyitten oluşan bir kaside, Gürcü Mehmet Paşa için biri elli yedi diğeri altmış beyitten oluşan iki kaside yazmıştır. Ekmekçizade Ahmed Paşa biri altmış diğeri on beyitli iki yazan Nef'î, Veysi için de on beş beyitli bir kasideyi kaleme almıştır. Ayrıca yirmi dokuz beyitli bir kasideyi şakayla karışık bir üslupla yazan Nef'î, otuz bir beyitli bir kasideyi de Fırsatî hakkında yazmıştır.

2- Kıt'a-i Kebire: Eserde altı kıta-i kebare bulunur. Kemankaş Ali Paşa hakkında on beş beyitli, kalenderan başlığı altında on yedi beyitli, Hekimbaşı hakkında on dört beyitli, Ali Ahmed Hafız hakkında yirmi üç beyitli, Nevizade ve diğer şairler hakkında on iki beyitli ve Halil Paşa hakkında yedi beyitli kıta-i kebare bulunmuştur.

3- Derviş Ali-yi Leng hakkındaki bir manzume terci-i bend şeklinde olup, dokuz beyitlidir.

4- Şairin ayrıca Ekmekçizade Ahmed Paşa hakkında altı bendden oluşan bir Terkib-i bendi bulunur.

5- Bunların yanı sıra, sayısı yüz on altıyı bulan dörtlüklerde ise Nef'î, kıt'a ve rübailer ile şiir sanatında meydan okuyuşunu ifade etmiştir.²⁶

5. KARŞILAŞTIRMALI METİN

Hiciv konusunu El-Mütenebbî ikinci plana attığını görülürken, Nef'î aksine hicve düşkün bir şairdir. Yukarıda yapılan metin karşılaştırmaları buna işafret etmektedir. Nef'î hiciv için müstakil bir mecmua ayırırken, El-Mütenebbî ise divanında bir kaç manzume kıta şeklinde bu konuyu işlemiştir.

İki şair arasındaki isk ortak özellik edep dışı yergilerdir. Tarihi kaynaklarda geçtiği gibi, El-Mütenebbî'nin öldürülmesine sebep olan kasîde ağır küfürlerle doludur. Şair, bu kasidede Dubba'yı ve aile bireylerini en kötü şekilde tasvir etmiştir. Şair yergiye düşkün olmamasına rağmen bu kasideden intikam duygusunun ne kadar güçlü olduğunu anlayabiliriz. El-Mütenebbî'nin hicvinin ilk özelliğini aşağıdaki kasidesinden çıkartabiliriz.

ما أنصف القوم ضبة وأمه الطرطبة

“Millet ne Dubba'nın ne de memeleri sarkık olan annesinin hakkını verdi.”

رموا برأس أبيه وباكوا الأم غلبة

“Babasının kafasını uçurup annesini eşekler gibi s.....”

فلا بمن مات فخر ولا بمن ن... رغبة

“ne ölenin gururu ne de s..... arzusu vardı.”

وإنما قلت ما قلت رحمة لا محبة

“Seni sevdiğimden değil sana acıyorum diye sana hakkını vermediler dedim.”

وحيلة لك حتى عذرت لو كنت تأبه

²⁶ Akkuş, Nef'i ve Siham-i Kaza, ss. 104-106.

“Öyle ki miilete karşı bu hadiseden utanç duyarsan-ki bundan şüpheliyim- bahanin olsun”

وما عليك من القتد مل إنما هي ضربة

“Boş ver babanın ölümü zaten bir darbeydi sadece.”

وما عليك من الغد ر إنما هو سبة

“Hakaret de boşver o da bir sövme.”

وما عليك من العا ر أن أمك قحبة

“Annenin kahpe olması ve utancını da boşver.”

وما يشق على الكل ب أن يكون ابن كلبة

“köpeğin zoruna hiç bir zaman gitmemişki annesinin kancık olduğu.”

ما ضرها من أتاها وإنما ضر صلبه

“Annesini cima eden annesine zarar vermez, fakat kendi s...i. zarar verdi.”

ولم ي...ها ولكن عجانها ناك ز..

“Onu s..en onu s..memişki, onun (annesinin) anusunu penisini s..miş aslında.”

يلوم ضبة قوم ولا يلومون قلبه

“Millet Dubba'yı kınıyor ama kalbini kınamıyor.”

وقلبه يتشهى ويلزم الجسم ذنبه

“(Dubba'nın) kalbı arzuluyor vücudu ise günahını çekiyor.”

لو أبصر الجذع شيئاً أحب في الجذع صلبه

“Ağacın gövdesinde penise benzer bir oluşum çıksa bile onu arzular.”

يا أطيب الناس نفساً وألين الناس ركبة

“Ey milletin en yumuşak kalplisi ey milletin en düz dizlere sahip olan. (domalmaktan dizleri yumuşamış).”

وأخبت الناس أصلاً في أخبت الأرض تربة

“Ey dünyanın en pis toprağında olan ey milletin en pis aslı olan.”

وأرخص الناس أما تبيع ألفا بحبة

“Ey dünyanın en ucuz annesine sahip olan , (annesi) bin şeyi bir şey için satar.”

كل الفعول سهام لمريم وهي جعبة

“S...ler oklar gibi annesinin vajinası ise cabe gibidir . (cabe = ok torbası)”

وما على من به الدا ء من لقاء الأظبة

“Onu s..enler doktora giden hastalar gibi dertlerinden arıyorlar bunda da ayıplanacak birşey yoktur.”

وليس بين هلوك وحررة غير خطبة

“K... ile evli kadın arasında fazla fark yokki, evli olan sadece helal yoluyla yapıyor bu işi.”

يا قاتلا كل ضيف غناه ضيخ وعلبة

“Ey misafirine ayran vermemek için misafirini öldüren.”

وخوف كل رفيق أباتك الليل جنبه

“Ey yoldaşları hainliğinden korktuğu için gece yanında yatmayan.”

كذا خلقت ومن ذا ال ذي يغالب ربه

“Böyle yaratıldın Allah'ına karşı mı geleceksin?.”

ومن يبالي بدم إذا تعود كسبه

“Yergiye kim kulak asarki eğer her gün duyarsa.”

أما ترى الخيل في النخ ل سرية بعد سرية

“görmüyormusun ağçların arasındaki atları, sürü geliyor sürü gidiyor.”

على نساءك تجلو فعولها منذ سنبة

“Atların üstündeki adamlar ise bacıların yanına çoktan gitmiş.”

وهن حولك ينظر ن والأحيراح رطبة

“(karıların) senin etrafında otururken vajinacıkları hala ıslak.”

وكل غرمول بغل يرين يحسدن قنبه

“Katırların s...lerini görünce kısırakların vajinalarını imrenirler.”

فسل فؤادك يا ضبب ب أين خلف عجبه

“Ey Dubbacık sor yüreğine nerede saklandı.”

وإن يخنك لعمرى لطالما خان صحبه

“Eğer yüreğin sana ihanet ettiyse şaşırma o her zaman arkadaşlarına ihanet etti.”

وكيف ترغب فيه وقد تبينت رعبه

“Yüreğin içindeki kokuyu ve ödleklığı gördükten sonra bu yürekle nasıl yaşarsın.”

ما كنت إلا ذبابا نفتك عنا مذبه

“Sineklikle savrulan bir sinekten başka bir şey değildin.”

وكنت تفخر تيهها فصرت تضطر رهبة

“Deve sesi gibi övünüyordun, korkudan osurmaya başladın.”

وإن بعدنا قليلا حملت رمحا وحرية

“Senden biraz uzaklaşınca mızrak ve hançer alırdın eline.”

وقلت ليت بكفي
عنان جرداء شطبة

“Ve derdinki keşke elimde kısa saçlı uzun bir atın dizginleri olsa.”

إن أوحشتك المعالي
فإنها دار غربة

“Eğer şan ve şerefi garipsersen şaşırma orası senin için bir gurbettir.”

أو آنستك المخازي
فإنها لك نسبة

“Alçaklık sana rahat gelirse şaşırma orası zaten senin vatanındır.”

وإن عرفت مرادي
تكشفت عنك كربة

“demek istediğimi anlarsan rahatlarsın.”

وإن جهلت مرادي
فإنه بك أشبه

“Demek istediğimi anlamazsan sen ona benzer bir şeysin.”

Nefî'nin Siham-ı Kaza'sında bulunan manzumelerden, Onun da El-Mütenebbî'yle aynı yolu tuttuğu anlaşılır. Şair, bu manzumelerde yediklerinden nefret ve ağır küfürler ile bahsetmiştir. Siham-ı Kaza'da bulunan üçüncü kasîdeyi Nefî, Gürcü Mehmed Paşa aleyhinde yazmıştır. Bu kasîdede bulunmuş ağır küfürlü beyitler şunlardır:

Üçüncü beyit:

Dönerdi Nev'izade gibi şekl-i fil-i ma'kusa

G....e ger hardan olsa ger hurtum-ı tûlânî

Dördüncü beyit:

Zen ü şevher gibi saçlı dedeyle n'ola cem' olsa

Bu kancuk dîvdür gûyâ ol erkek gûl-i şehvânî

Beşinci beyit:

Felek bir böyle b... farkı rûzgara ger

G....e geç bir temsîd-i gülle-i kûpal-i keyvânî

On sekizinci beyit:

Dehân u gabgab u enfine nisbet pakdür kat kat

Kimi napak kahbe ger lûtî h...-i zâni

Dördüncü kasidede de Nef'î aynı kişiyi yerereken, yine ağır küfürler kullanmıştır:

Altıncı beyit:

Bu mahallerde ki Bağdâdi ala şâh-ı 'Acem

Arz-ı rumı ede teshîr abaza hem a köpek

Yirmi dokuzuncu beyit:

Sonra tuydum seni ol fâhişe kuşkurduğunu

Hak belâsın vere ol fâhişe hem a köpek

Otuzuncu beyit:

Kuyruğun basma Nigârâ uyur ejderhânun

Desen olurdu hod ol fâhişe mülzem a köpek

Otuz birinci beyitte:

Sen t....suz eşek ol kirlî orospı yaraşur

Bindürüp sırtına teşhîr edersem a köpek

Otuz üçüncü beyit:

Şükr ederdün t...un olmadığına dâ'im

Kahbe dilenci Ömere n'eyledi dersem a köpek

Otuz yedinci beyit:

İbne dellâli 'acep kahbe-i mekkârdur ol

Puştur fâhişedür bâkiredür hem a köpek

(kendi za'munce "bisodek" bâkire bu hisse kim olur)

(Kinc-i fercine bâzıncan ile şalgam a köpek)

Otuz dokuzuncu beyit:

Değülem müftü vü molla ki beni de hâr ede

S...im ben yine ânı katı rindim a köpek

Kırkıncı beyit:

Ger hicviyle g...ü yırttığım o...dur ol

Şimdi olmuş tatalum sadr-ı mu'azam a köpek.

Bu hicivinin yanı sıra yine Nef'î, Ekmekçizade Ahmed Paşa'yı hicvederken de karısı için ağır küfürler kullanmıştır;

Otuz birinci beyit:

'Avreti kahbe özü puşt iken ismâilün

Sâyesinde ikisinün de huzurı ne idi

El-Mütenebbî ve Nef'î'nin yergilerindeki ikinci ortak özellik, yergilende muhatabının fizik görünümüyle alay etmeleridir. Bu özellikle ilgili örnekler El-mütenebbî'nin Kâfûr El-işîdi hakkında yazdığı hiciv ile Nef'î'nin Gürcü Mehmet Paşa ve Kemankeş Ali Paşa hakkında yazdığı hicivlerdir.

Kâfûr el-işîdi gençliğinde padişah sarayında köle olarak kalmıştır. O zamanlarda bu saraylarda çalışanların -köleler özellikle- çalışmalarında aktif olmaları için hadım ediliyorlardı. Ancak Kâfûr, tarihte hadımların en meşhurlarından biri olmuştur. Bununla birlikte Kâfûr Habeşistan kölelerinden biri idi, teninin rengi siyahtı. İşîdi devleti'nin merkezi Mısır'dayken birisi onu satın almıştır. Yirmi üç sene Mısır emirliği yapan Kâfûr El-işîdi, ilim adamları ve şairlere özellikle büyük önem vermiştir. Hatta sarayında şiir için özel meclisler kurdurmuştur.²⁷ El-Mütenebbî, Seyfüdevle'nin yanında amaçlarını gerçekleştiremediği için Mısır'da Kâfûr'un yanında kalarak, amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Hatta Kâfûr'e sunduğu methiyelerde bu isteklerini söylemiştir. Rivayetlerde yer aldığı gibi Kâfûr, şaire bir valilik vermeyi vaat etmiştir. Buna karşı El-Mütenebbî de;

فارم بي ما أردت مني فإني أسد القلب آدمي الرواء

“Beni görevlendireceğin(iş) ne kadar zor olursa olsun, ben heyette insanım şecaate ise aslanım.”

²⁷ Hasan İbrahim Hasan, *el-Fâtimiyyün fi Mısır*, el-Matba'a el-Emîriyye, Kahira, 1932, s. 92.

وفؤادي من الملوك وإن كا
ن لسانی من الشعراء

“Nutkumda şair olsam, deha ve doğru düşüncelerde kralım.”

beyitleriyle Kâfûr'a cevap vermiştir. El-Mütenebbî bu kasıdeyi söyledikten sonra Kâfûr ona valilik vereceğine yemin etmiştir.²⁸ Fakat Kâfûr, şairin isyancı ve mağrur kişiliğini tanıyınca bu düşüncesinden vaz geçmiştir. Kâfûr'un El-Mütenebbî hakkında, *"Hz. Muhammet'ten sonra peygamberlik iddiasında bulunan, krallık iddiasında da bulunur."* dediği rivayet edilir.İye söylemiştir.²⁹ Şair de kendisine verilen sözün tutlması üzerine yukarıdaki hicivleri yazmıştır.

Nef'î, aşağıdaki beyitten anaşldığı gibi, Gürcü Mehmed Paşa onu üç kere işinden azl ettiği için onu yermiştir:

*Üçüncü def'adur bu hak belâsın vere mel'ûnun
Ki yok yere beni 'azl etdi olmışken şenâ hânı*

Aşağıdaki örneklerde de iki şairin hem üslup hem de kullandıkları sövgü ifadeleri açısından bir karşılaştırılması yapılmaktadır;

El-Mütenebbî'nin hicivlerinde kullandığı üslup ve kavramlar tekrarlanmış. Kâfûr el-ihşidi aleyhine yazdığı hicivlerde vücudundaki ayıpları ile alay edilmiştir. Kullandığı sövgüler açısından hadım ve taşaksız ana sözcüklerdir. Bunların yanında beyitlerde rezilliği, cimriliği ve cehaletini göstermek için bu özellikler ile ilgili sıfatlar kullanmıştır.

Aşağıdaki beyitte şair, Kâfûr'un hâkimliğini hak etmediğini söyler. Bunu vasfederken şair, Kâfûr'un fizik görünümü ile alay eder:

لا شیئ أقبح من فحل له ذکر تقوده أمة لیست لها رحم

“T....sız bir hâkime itaat eden eşeklerden daha kötü bir şey yok.”

وإنك لا تدري ألونك أسود من الجهل أم قد صار أبيض صافیا

“Yüzü kara olan Kâfûr cehaletliğinden kendi renginin siyah veya beyza olduğunu ayıramaz.”

²⁸ Azzam, a.g.e., s. 168.

²⁹ Gökay, a.g.tz., s. 6.

لقد كنت أحسب قبل الخصى ي أن الرؤوس مقر النهى

“Hadımı görmeden önce aklın kafalarda olduğunu sandım.”

ولما نظرت إلى عقله رأيت النهى كلها في الخصى

“Onu gördükten sonra anladım ki akıllar t....lardadır.”

من علم الأسود المخصي مكرمة أقومه البيض أم آباءه الصيد

“Kara yüzü ve t....sız iyilikleri zaten hiç bilmez. Çünkü soyuna bakılırsa, ataları ve babası iyiliklerden yoksunlardı.”

جوعان يأكل من مالي ويمسكني لكي يقال عظيم القدر مقصود

“O kadar rezil ki, elimdeki bağışları ve sunduğu yemekleri açlığından ötürü ağızındakileri bile aldı.”

لحي الله وردانا وأمه أتت به له كسب خنزير وخرطوم ثعلب

“Tilki burunlu ve domuz ağızlı Verdan ve annesine lanet olsun.”

Nefî de benzer ifadeleri kullanır:

Koparmış kendi yutmuşdur t....ı hirsile yoksa

Nice hâdım ederler böyle ifrît-i girân-cânı

Serâpa heykel-i murdarına bakdukca ben amma

Tahayyül etmedin böyle tasavvur eylerin anı

Vây ol devlete kim ola mürebbisi anun

Bir senün gibi deni cehl-i mücessem a köpek

Satdınız iki t...suz bir olup hânluğı

Kimseyi etmediniz bu işe mahrem a köpek

Böyle kalur mı t....suzlar elinde devlet

N’oldı yâ gayret-i şahenşeh-i a’zam a köpek

*Hamdülillâh oldu maktûl ol vezir-i rû-siyah
Kim yüzi kara t....dan hahi tire-reng idi
Böyle bir yaguz kara yokdur cihanda gerçi kim
peykeri yağlı tulumdan gerçi bir serheng idi
Bu çok gördi bana devletle yağma-yı*

6. EL - MÜTENNEBÎ DİVANI'NDAN ÖRNEKLEMELER

6.1. FAHRİYYE ÖRNEKLERİ

أنا صخرة الوادي إذا ما زوحت وإذا نطقت فإنني الجوزاء
*Sıkıştırıldığımda vadinin kayası gibi sabitim
Konuştuğumda Cevzâ yıldızı gibiyim*

وإذا خفيت على الغبي فعاذر أن لا تراني مقلة عمياء

"Cahiller beni tanımazsa aldırım. Nasıl görsün ki beni kör bir göz."

أذاقني زمني بلوى شرقت بها لو ذاقها لبكى ما عاش وانتحبا

"Zamanım bana öyle bir bela tattırdı ki kendisi tatsa sonsuza kadar ağlardı."

وإن عمرت جعلت الحرب والدة والسميري أخا والمشرقي أبا

"Uzun bir ömür yaşarsam savaşı anam, kılıcı babam ve mızrağı kardeşim yaparım."

بكل أشعث يلقى الموت مبتسما حتى كأن له في قتله أربا

"Uzun seferler ve savaşlardan tozlanmış halim ile, ölümü gülümseyerek karşılarım. Sanki öldürmek gayetimdir."

قح يكاد سهيل الخيل يقذفه عن سرجه مرحا بالعز أو طربا

"Saf nesebimle savaştaki atların kişnemesiyle coşkudan, atımdan düşebilirim."

إلي لعمرى قصد كل عجيبة كأني عجيب في عيون العجائب

"Acip şeylere ulaşmak her zaman hedefimdir. acayıp şeyler bile beni acip görmeye başladı."

وفي الجسم نفس لا تشيب بشييه ولو أن ما في الوجه منه حراب

"Vucudum yaşlanıp saçlarım ağarsa bile içmdeki nefis her daim genç kalacaktır."

لها ظفر إن كل ظفر أعده وناب إذا لم يبقى في الفم ناب

"Vucudumun gücü kalmayıp ağzımda yaşlılıktan diş kalmasa bile nefsimin gücü yıkılmaz."

يغير مني الدهر ما شاء غيرها وأبلغ أقصى العمر وهي كعاب

" Nefsim hariç zaman her şeyimi değiştirebilir, ömrümün sonuna ulaşısam bile o genç kalacaktır."

وإني لنجم تهتدي صحبتي به إذا حال من دون النجوم سحاب

"Ben parlak yıldızım, bulutlar gökyüzüdeki yıldızları saklarsa insanlar bana rehberlik için bakar."

غني عن الأوطان لا يستخفني إلى بلد سافرت عنه إياب

"Vatana bile ihtiyacım yok, bir memleketten vazgeçersem bir daha dönmem. "

أنا وعن ذملان العيس إن سامحت به وإلا ففي أكوارهن عقاب

"Yolculuk için develer beni taşımak istemezse, onlardan vazgeçip kartal gibi çöllerde dolaşırım."

إن نيوب الزمان تعرفني أنا الذي طال عجمها عودي

"Zaman ne kadar sert olduğumu bilir, dişleri beni sınarken yıprandı."

وفي ما قارع الخطوب وما آنسني بالمصائب السود

"Belalara karşı o kadar sert ve sabırlıyım ki musibetler bana alıştı."

وما أنا إلا سمهري حملته فزين معروضاً وراع مسدداً

"Ben bir mızrağım, yanında taşırsan süslü durursun, beni uzatırsan düşmanlarına korku salarım."

وما الدهر إلا من رواة قصائدي إذا قلت شعراً أصبح الدهر منشداً

"Şiirim bir kolyedir. Zaman bu kolyeyi taktı. Ancak şiirimi, bütün insanlar beğenip dinler."

فسار به من لا يسير مشمراً وغنى به من لا يغني مغرداً

Felç olan şiirim taşıp dolaşır

Şarki söyleyemeyen bülbül gibi şiirimi söyler

أجرني إذا أنشدت شعراً فإنما بشعري أتاك المادحون مردداً

"Şairler gelip seni överse ödülü bana ver, çünkü onlar sözleri için benden esinlendiler."

ودع كل صوت غير صوتي فإنني أنا الطائر المحكي والآخر الصدى

"Şiirim gerçek sestir, ona kulak as. Diğer şiirler ise onun sedasıdır."

إن أكن معجب فعجب عجب لم يجد فوق نفسه من مزيد

"Kendimi beğenmişsem garipseme, zaten kendimden üstün görmüyorum."

أنا ترب الندى ورب القوافي وسمام العدى وغيظ الحسود

"Cömertliğin sahibi, kafiyelerin ilahi benim

Düşmanların zehri ve kıskananların kahri benim"

ومني استفاد الناس كل عجيبة فجاوزوا بترك الذم إن لم يكن حمد

"İnsanlar şiirimden her güzel sözü esinlendi. Bana teşekkür etmezlerse bari hakkımda kötü konuşmasınlar."

وأنني إذا باشرت أمراً أريده تدانت أقاصيه وهان أشده

"Ne zaman bir işe başlasam uzak uçları yakınlaşıp en zor kısmı kolaylaşır."

وعندي لك الشرد السائرا ت لا يختصن من الأرض دارا

"Kasîdelerim yurt edinmezler, bir yerde durmazlar
yeryüzünü dolaşırlar"

قواف إذا سرن عن مقولي وثبن الجبال وخضن البحارا

"Kafiyeler ağızından çıktığı zaman dağları geçer, denizleri aşar."

ولي فيك ما لم يقل قائل وما لم يسر قمر حيث سارا

"Şiirimin ulaştığı yerlere ayın ışığı ulaşamadı ulaşamayacak
Söylediğim sözler hiç bir ağızdan çıkmadı çıkmayacak"

إليك ابن يحيى بن الوليد تجاوزت بي البيد عيس لحمها والدم الشعر

"Ey Yahya bin Velîd, sana gelirken çöllerden geçtim. Devemi güçlendirmek için şiir mi
söylüyordum ? Bu şiir ona et ve kan oldu."

نضحت بذكراكم حرارة قلبها فسارت وطول الأرض في عينها شبر

"Sana olan methiyyelerimi söyleyerek devemin kalp hararetini dindirdim. Uzun yollar ona bir
karış gibi oldu."

أطاعن خيلاً من فوارسها الدهر وحيداً وما قولي كذا ومعني الصبر

"Zamanın şövalyelerine karşı savaşıyorum
yanımda sabrım olmasaydı tek olurdum."

وأشجع مني كل يوم سلامتي وما تثبت إلا وفي نفسها أمر

"Hayatta kalma arzum benden daha cesaretli, çünkü daha büyük bir şeyi gerçekleştirmem için
beni hayatta tutuyor."

تمرست بالآفات حتى تركتها تقول أمات الموت أم دعر الذعر

"O kadar afetlerle mücadele ettim ki, onlara: ölüm mü öldü? Yoksa korku mu korktu?.
dedirttim."

وأقدمت إقدام الأتي كأن لي سوى مهجتي أو كان لي عندها وتر

*"Şiddetli olaylara durmak bilmeyen sel gibi akın ettim
sanki canımdan başka bir canım varmış gibi korkusuzca yüzleştim"*

وكم من جبال جبت تشهد أنني ال جبال وبحر شاهد أنني البحر

*"Geçtiğim dağlar dağ olduğuma şahit eder
Aştığım denizler deniz olduğuma şahit eder"*

أرأيت همة ناقتي في ناقة نقلت يداً سرحاً وخفياً مجمرا

"Devem kadar himmetli bir deve gördün mü? Beni taşımak için yollarda süzülüyor."

تركت دخان الرمث في أوطانها طلباً لقوم يوقدون العنبر

*Geldiği yerde odun dumanını bıraktı
Anberi yakan adamın yanına geldi."*

إن برفي إذا برقت فعالي وصليلي إذا صلتت ارتجالي

*"Kılıcımın şimşegi parlaksa benim yaptıklarım daha parlak, onun sesi gürse şiirim daha
gürdür."*

لم أحملك معلماً هكذا إ لا لضرب الرقاب والأجواز

*"(Kılıcım) seni süs olsun diye taşımadım
boyunları kesmek ve karınları deşmek için taşıdım"*

ولقطعي بك الحديد عليها فكلانا لجنسه غازي

*"Vücutları koruyan demir kalkanları kesmek için taşıdım. İkimiz de hem cinsine karşı
savaşıyoruz."*

سله الركض بعد وهن بنجد فتصدى للغيث أهل الحجاز

"Necd çöllerinde gecenin ortasında parlarsa, Hicaz'dakiler parlaklığını şimşek sanıp yağmuru bekler."

ومن جاهل بي وهو يعلم جهله
ويجهل علمي أنه بي جاهل

"Beni tanımayan ve cehaletinin de farkında olmayan nice kişi, benim onun cahil olduğunu bildiğimin de farkında değil."

يسابق سيفي منايا العباد
إليهم كانا في رهان

"Kılıcım adeta bir yarıştaymışçasına insanları öldürmek için yarışıyor."

وما تسع الأزمان علمي بأمرها
وما تحسن الأيام تكتب ما أملني

"Şiirimde bulunan hikmetler ve güzel sözler, zaman bile onları yazmaya aciz kalır."

6.2. HİCİV ÖRNEKLERİ

إني نزلت بكذابين ضيفهم
عن القرى وعن الترحال محدود

"Öyle yalancılardan yanına kaldım ki, misafirleri ikram ve hareket etmekten bile men ediyorlar."

جود الرجال من الأيدي وجودهم
من اللسان فلا كانوا ولا الجود

"Erkekler cömertliğini yaptıklarıyla belli eder, onlar ise boş laflarla cömertlerdir."

ما يقبض الموت نفسا من نفوسهم
إلا وفي يده من نتنها عود

"Canları o kadar pis ki, ölüm meleği onları alırken elleri pis kokmasın diye sopayla alır."

من كل رخو وكاء البطن منفتق
لا في الرجال ولا النسوان معدود

Ne erkeklerden sayılır

Ne de kadınlardan sayılır

أكلما اغتال عبد السوء سيده
أو خاناه فله في مصر تمهيد

"Kötü köleler sahiplerini öldürüp ihanet ettikçe Mısır'daki en büyük hain (Kâfûr) kölenin yanına mı gelecek."

صار الخصي إمام الأبقين بها فالحر مستعبد والعبد معبود

"Taşaksız hainlerin imamu olmuş burada (Mısır), hür olanlar köleleştirilmiş, kölelerin sözü geçerli olmuş."

نامت نواطير مصر عن ثعالبيها فقد بشمن وما تفنى العناقيد

"Mısır'ın bekçileri uyumuş ve tilkiler bitmek bilmeyen üzümleriyle karınlarını doldurmuş."

العبد ليس بحر صالح بأخ لو أنه في ثياب الحر مولود

"Köle hür insanların kıyafeti ile doğsa bile hürün kardeşi olamaz."

لا تشتتر العبد إلا والعصا معه إن العبيد لأنجاس مناكيد

"Köleler o kadar pis ve nankör ki, onları satın almadan önce sopayı satın almalısın."

ما كنت أحسبني أحيا إلى زمن يسيء بي فيه عبد وهو محمود

"Bana kötülük yapan bir köleyi methedecek kadar yaşayacağımı hiç düşünmedim."

ولا توهمت أن الناس قد فقدوا وأن مثل أبا البيضاء موجود

"İyi insanların soyu tükenip ve her şeyin bu köleye kalacağını hayal etmedim."

وأن ذا الأسود المثقوب مشفره تطيعه ذي العضاريط الرعايد

"Ödlek ve sefihler, delik deve dudağına sahip olana itaat eder olmuş."

ونام الخويدم عن ليلنا وقد نام قبل عمى لا كرى

"Kölecik Mısır'dan ayrıldığı gecede uyuyordu, daha öncesinde cahilliğin içinde uyuyordu zaten."

وكان على قربنا بيننا مهامه من جهله والعمى

"Fiziken bize yakın olsa bile cahilliğinden dolayı aramızda uzun mesafeler vardı."

لقد كنت أحسب قبل الخصـ ي أن الرؤوس مقر النهى

"Hadımı görmeden önce aklının başta olduğunu sanıyordum."

ولما نظرت إلى عقله رأيت النهى كلها في الخصى

"Onunla tanıştıktan sonra aklının tamamı t...larda olduğunu gördüm."

وأسود مشفره نصفه يقال له أنت بدر الدجي

"Öyle bir kara yüzlü ki dudakları yüzünün yarısı kadardır. Ama Mısır'da ona geceleri aydınlatan dolunay derler."

وشعر مدحت به الكركد ن بين القريض وبين الرقى

"Bu gergadanı şiirimde meth ettiysem sadece kötü yüzünü görmemek için söyledim."

فما كان ذلك مدحاً له ولكنه كان هجو الورى

"Bu methiyyeler övme değildi, fakat böyle bir insana muhtaç olmama sebep olanlara bir yergidir."

وقد ضل قوم بأصنامهم وأما بزق رياح فلا

"Kavimlerin putlara tapmasında mantık bulabilirim, ama böyle boş birinin padişah olmasına anlam veremiyorum."

وتلك صموت وذا ناطق إذا حركوه فسا أو هذى

"Aralarındaki fark ise putlar sessizdir, bu ise seslidir. Hareket ettirilince ya osurur ya da saçma konuşur."

قبحاً لوجهك يا زمان فإنه وجه له من كل قبح برقع

"Lanet olsun öyle bir zamana o kadar rezil ki, her gün yüzünü farklı bir rezaletle süslüyor."

أيموت مثل أبي شجاع فاتك ويعيش حاسده الخصى الأوكع

"Ebu Şucâ' gibi yiğit biri ölür mü?. Onu kıskanan hadım ve cahil olan yaşar mı?!."

أيد مقطعة حوالي رأسه وقفاً يصيح بها: ألا من يصنع

"Kafası bağıyor ki: beni tokatlayın, ama etrafındakilerin kolları sanki kesilmiş."

أبقيت أكذب كاذب أبقيته وأخذت أصدق من يقول ويسمع

"Ey zaman en yalancıyı sağ bıraktın ve en dürüst olanı aldın."

وتركت أنتن ريحة مذمومة وسلبت أطيب ريحة تتضوع

"En pis kokuyu bıraktın bize ve en mis kokulu olanı aldın."

أنوك من عبد ومن عرسه من حكم العبد على نفسه

"Köleye itaat eden, köle ve kölenin eşinden daha ahmaktır."

ما من يرى أنك في وعده كمن يرى أنك في حبسه

"Yalancı vaatlerini yerine getirmeni bekleyenler sanki hapse düşmüşler."

وإنما يظهر تحكيمه ليحكم الإفساد في حسه

"Verdiği kararlar ne kadar pis düşünceli olduğunu gösterir."

العبد لا تفضل أخلاقه عن فرجه الممتن أو ضرره

"Kölenin iki derdi vardır; küflü cinsel organlarını ve karnını doyurmaktır."

لا ينجز الميعاد في يومه ولا يعي ما قال في أمسه

"Verdiği sözleri yerine getirmiyor ve dün söylediklerini hatırlayamıyor."

وإنما تختال في جذبه كأنك الملاح في فلسه

"İstediğin şeyleri ona yaptırmak için öyle bir bahaneler buluyorsun ki, denizci gemisini yürütmek için bile denize yapmaz."

لو كان ذا الأكل أزوادنا ضيفاً لأوسعناه إحسانا

"Ev sahibi misafirlerinin yemeklerinden yiyor, o benim misafirim olsa ona cömert davranırım."

لكننا في العين أضيافه يوسعنا زوراً وبهتاناً

"Aslında ben onun misafiriyim, ama ne yazık ki yalancılık ve söz tutmamaktan başka bir şey bilmez."

ليته خلى لنا طرقنا أعانه الله وإيانا

"Keşke yolumu açıp çıkmama izin verse, Allah yardımımız olsun."

من أية الطرق يأتي مثلك الكرم أين المحاجم يا كافور والجلم

"Ey Kâfûr, senin gibi bir adam kırpma ve kırpma aletlerinden başka bir şeyi bilmez. Cömertliği nereden bileceksin."

جاز الألى ملكت كفاك قدرهم فعرفوا بك ان الكلب فوقهم

"Sana itaat eden insanlar şımardıkları için senin gibi bir köpek onların padişahu oldu."

لا شيء أقبح من فحل له ذكر تقوده امة ليست لها رحم

"Penissiz bir erkekten (Mısır Halkı) daha kötü olan onu yönlendiren rahimsiz bir köledir (Kâfûr)."

سادات كل أناس من نفوسهم وسادة المسلمين الأعبد القزم

"Her illetin hâkimi onlardandır. Bir tek Müslümanlar'ın hâkimi alçak bir köledir."

أغاية الدين ان تحفوا شواربكم يا أمة ضحكت من جهلها الأمم

"Ey cahilliğinden dolayı başka milletleri güldüren millet, dinin gayetlerinden bir tek bıyıkların kesilmesini mi bildiniz?."

ما اقدر الله أن يخزي خليقته ولا يصدق قوماً في الذي زعموا

"Allah, yarattığı insanları rezil edebilir ve yalandan iddia ettiklerini gerçekleştirebilir."

أسامري ضحكة كل رآء فظنت وكنت أغبي الأغبياء

"Ey onu her görenin alay konusu olan Sâmiri, aptallığna rağmen nasıl anladın kasîdemi?!"

صغرت عن المديح فقلت أهجي كأنك ما صغرت عن الهجاء

"O kadar küçük ve alçaksın ki, methedilmeyi bırak hicivlerimi bile hak etmezsin."

وما فكرت قبلك في محال ولا جربت سيفي في هباء

"Seni görmeden önce, senin kadar hiç olan birini var olduğunu hiç düşünmedim. Kılıcımı da boşa hiç sallamazdım."

لما نسبت فكنت ابناً لغير أب ثم اخترت فلم ترجع إلى أدب

"Nesep olarak baban olmayan bir adama mensupsun, seni denediklerinde bilgisiz biri çıktın."

سميت بالذهبي اليوم تسمية مشتقة من ذهاب العقل لا الذهب

"Zehebi olarak adlandırıldın. Ama bu kelime altından değil aklın gitmesindedir."

لحي الله ورداناً وأماً أتت به له كسب خنزير وخرطوم ثعلب

"Tilki burunlu, domuz ağızlı Verdân ve annesine lanet olsun."

فما كان منه الغدر الا دلالةً على انه فيه من الأم والأب

"İhanet etme özelliği, hain anne ve babasına ait olduğunu gösterir."

إذا كسب الإنسان من هن عرسه فيا لؤم إنسان ويا لؤم مكسب

"Eğer insan karısının vajinasından para kazanırsa, lanet olsun böyle insana, lanet olsun böyle paraya."

أهذا اللذيا بنت وردان بنته هما الطالبان الرزق من شر مطلب

"Verdân'ın kızı babasından daha beterdir. İkisi aynı şekilde para kazanıyor."

قالو لنا: مات إسحق! فقلت لهم: هذا الدواء الذي يشفي من الحمق

"Bana İshâk'ın öldüğünü söylediler. Ben de bu ahmaklığın ilacıdır dedim."

إن مات بلا فقد ولا اسف أو عاش عاش بلا خلق ولا خلق

"Ölse kimse yokluğunu kimse hissetmez, kimse üzülmez. Yaşasa da ahlaksız yaşar."

منه تعلم عبد شق هامته خون الصديق ودس الغدر في الملق

"Onun kafasını yaran köle ondan ihaneti ve gaddarlığı öğrenmişti zaten."

ما زلت أعرفه قرداً بلا ذنب خلواً من البأس مملوءاً من النزق

"Tanıdığım kadariyle kuyruksuz bir maymundu, cesareten yoksul ve ödleklikle dolu biriydi."

كريشة بمهب الريح ساقطة لا تستقر على حال من القلق

"Rüzgarda uçuşan bir tüy gibi, korkudan yerinde duramıyordu."

تستغرق الكف فوديه ومنكبه فتكتسي منه ربح الجورب العرق

"Küçük kafalı, kısa boyunlu, onu tokatlayan el pis çorap gibi kokar."

أتاني كلام الجاهل ابن كيغلع يجوب حزوناً بيننا وسهولا

"İbn Kaygalag'ın tehdleri bana ulaştı, ama uzaklardan beni tehdit etmiş."

وإسحق مأمون على من أهانه ولكن تسلى بالبكاء قليلا

"Onu rezil edene karşılık vermek yerine ağlamakla teselli buluyor."

ويكذب ما أذلتته بهجائه لقد كان من قبل الهجاء ذليلا

"Hicivlerimle onu rezil ettiğimi söylüyor, sen zaten hicivlerimden önce rezilsin."

SONUÇ

Bu tezde, X. yüzyılda yaşamış Arap şairi El-Mütenebbî ile XVII. yüzyılın önemli şairlerinden Nefî'nin şiirlerinde kullandıkları tema, dil ve üslup özellikleri ele alınarak, bunların oluşumunda etken olan mizaçları karşılaştırılmıştır. Bu iki şaire ait edebi eser örneklerinden yapılan okumalar ve haklarında yapılan araştırmaların irdelenmesi sonucunda, övgü ve yergilerinin yanı sıra tema ve dili kullanma şekilleri arasında da son derece büyük benzerliklerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Her iki şairin de haşin ve sert, cesarete ve yiğitliğe tutkun oldukları eserlerinin en belirgin özellikleridir. Bu şairler, şiirlerinde birbirine yakın sıfatlar kullanarak kendilerine olan güvenlerini ve kendileriyle nasıl gurur duyduklarını sıklıkla vurgulamaktırlar. Rakiblerini, kendilerine zararı dokunmuş kimseleri hicvederlerken de en ağır sözleri kullanmaktan çekinmeleri arasında da son derece ilgi çekici ortak noktaları bulunmaktadır. El- Mütenebbî şiirinde hiciv, Nefî'ye göre daha ağır ifadelerle yer edinmiştir.

Nefî'nin şiirlerinin en önemli özelliği, El-Mütenebbî'nin dil ve üslup özelliklerine öykünmüş olmasıdır. Sadece hicivde değil, fahriyyede de bu etki kendini dışa vurmaktadır. İki şair, fahriyye konusuna diğer konulardan daha fazla önem vermişlerdir. Fahriyyelerinde mütevaziliğin görülmediği söz konusu iki şair, her zaman şairliklerini ve şiirlerini en üst mertebeye koymuşlar. Kendilerine olan sonsuz güvenin yanı sıra, kibir ve cesaretin öne çıktığı karakterleri ile özellikle fahriyye konusunda kendi dönemlerinde adları hep ön planda kalanlar arasında yer almıştır.

Edebi yaşamları sürecinde başta sultanlar olmak üzere, üst düzey devlet adamlarının meclislerinde sundukları şiirleriyle dönemlerinin en muteber şairlerinin arasına katılmışlardır. Kendilerine farklı olanaklar kazandıran konumları zaman içinde bir takım hasetlikleri de beraberinde getirmiştir. Şöhretleri arttıkça rakiplerinin hatta düşmanlarının oluşması da gecikmemiştir. Şiirlerindeki ifadelerinden rakip tanımadıkları anlaşılan her iki şair, çoğu zaman bunlarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Ancak verdikleri mücadeleler, hiç bir zaman yeni eserler vermelerine engel olamamıştır.

Söz konusu şairlerin diğere bir ortak noktası da hicve verdikleri önem olmuştur. Şiirlerinde aralarında devlet büyükleri de olmak üzere dönemin kimi yönetici ve şairlerini de hicvetmiş olan El-Mütenebbî ve Nefî, muhataplarını edep dışı ibareler ve fiziki görünümüleriyle yermişlerdir. Bu üslupları her iki şairin hayatında da son derece önemli bir yer tutmuştur. Söz konusu şairler aşırı kibire dayanan sert mizaçlarının getirisi olan ödün vermeyen yergileri yüzünden hayatlarını kaybetmiştir.

KAYNAKLAR

- AKKUŞ, Metin, **Nef'î Divanı**, Feryal Matbaası, Ankara, 1993.
- AKKUŞ, Metin, **Nef'î ve Siham-ı Kaza**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- AZZAM, Abdülvahab, **Zikra Elmütenebbî b'ad alf 'âm**, Nevabeğü'l-fikr, Kahira, 2013.
- BİLKAN, Ali Fuat, **17. Yüzyıl Türk Edebiyatı**, Saray Matbaacılık, Ankara, 2013.
- BOZKURT, Nahit, "Abbasiler", **İslam Tarihi**, ed. Eyüp Baş, Grafiker, Ankara, 1968.
- CEYHAN, Adem Nâbi'nin şiir ve diğer edebi konular hakkındaki görüşleri, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 2010.
- .ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, **Türk Dili - Türk Şiiri Özel Sayısı-II**, TDK yay, Ankara, 2011.
- DEMİREL, Sener, , XVII. Yüzyıl klasik Türk şiirinin anlam boyutunda meydana gelen üslup hareketleri: Klasik üslup, Sebki Hindî Hikm-i tarz mahalleleşme.", **Turkish studies**, 2009.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmalca-Türkçe ansiklopedik Lugât**, Akaydın Kitapevi, Ankara, 2011.
- DEYF, Şevki, **el-Asr el-Abbasi el-Evvel**, Darü'l-ma'ârif, Kahira, T.y.
- Dîvân el-Mutenebbî**, Haz. Kalid Abdullah, ed-Dar el-Âlemiyye l'-l kütüb, Cîze, 2011.
- DOĞAN, Ahmet **Aruz Bilgisi**, 1. b., Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- DURMUŞ, İsmail, "El-Mütenebbî", **TD.V. İslam ansiklopedisi**, c.XXXII, İstanbul, 2006.
- EL-ANBÂRÎ, Kemale'd-Dîn, **Nüzetül'-albâ' Fi Tabakâtel'-üdebâ'**, Der. Muhammad Abulfazl İbrahim, Daru'-lfikr Alarabi, kahira, 1998.
- EL-BARKÛKÎ, Abdurahman, **Şerh Divan El-Mütenebbî**, Darü'l-Arkam, Beyrut, 1986.
- EL-BÛSTANÎ, Bütrüs, **Üdeba Alarap fi Ala'asür Alabassiyye**, Darül-cil, Beyrut, 1979.
- EL-FÂHÛRÎ, Hanna, **Tarîh Eledeb ElarabiElkadîm**, Darr'l-jîl, Beyrut, 1986.
- EL-HEMEVÎ, Yâkût, **Mu'cemü'l-büldân**, Dar Sâdir, Beyrut. 1977.

- ERKAL, Abdulkadir, **Divan Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)**, Cantekin matbaası, Ankara, 2009.
- EROĞLU, Yakup, "Arap Belâğatında Kinâye ve İsti'âre", Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ES-SE'ALİBÎ, Ebû Mansûr, **Abdumelik, Yetîmet-u'd-Dehr Fî Mahâsin-i Ehl-i'l-'Asr**, Der. Dr. Mûfid Muhammed Kamiha, Dar-u'l-Kutub-l'İlmiyye, Beyrut 1983.
- GÖKKAY, Şirin, **Elmütenebbî'nin Şiirinde Yaşam Felsefesi**, Ankara Üniversitesi, yayımlanmış yüksek lisans tezi, Ankara, 2010. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GORAN, "Salahattin, El-Mütenebbî'nin Şiirinde Medh", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- HAFFACÎ, Mohammad- EL-VÂHÎ, Mohammad, **Şu'arâ Mısır**, Vezaretüs's-ekafa Yayınları, Kahira, 1980.
- HALLUSÎ, Safâ', **Fenü't-Taktî'ü's-Şi'ri ve'l-Kafiye**, Mektebetü'l-müsenna, Bağdat, 1977.
- HASAN, İbrahim Hasan, **el-Fâtimiyyün fi Mısır**, el-Matba'a el-Emîriyye, Kahira, 1932
- HUART, Clement, **Arap ve İslam edebiyatı**, Çev. Cemal Sezgin, Tisa matbaacılık, Ankara, 1944.
- İbn Hallikân, **Vefayat-u'l-A'yân**, Der. Ebû'l- Abbâs Şemsuddîn Ahmed bin Muhammed, Dâr Sâdir, Beyrut 1978.
- İPEKTEN, Halûk, **Nef'î Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ, Ankara, 2010. KARAHAN Abdülkadir, **Nef'î**, Ankara, Ayyıldız matbaası, 1986.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Milli matbaası, İstanbul, 1980.
- KÖPRÜLÜ.F.Mehmed, **Divan edebiyatı antolojisi**, Akçağ yayınları, Ankara,2006.
- KÜLEKÇİ, Numan **Edebi sanatları**, 4. b, Akçağ yayınları, Ankara, 2005
- LEVAND, Aggah Sırrı **Divan Edebiyatı –Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar-**, 4. b, Enderun yayınları, İstanbul, 1984.
- MENGİ, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ yayınları,Ankara, 2008.
- OCAK, Tulga Fatma, **Ölümünün Üçyüzüncü Yılında Nef'î**, "Nef'î ve Türk Edebiyatında Yeri", Atatürk Kültür Merkezi yay, Ankara, 1991.
- ÖZDEMİR, Abdurrahman, **El-Mütenebbî'nin Şiirinde Maraş**, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIV, 2006, 159-185.
- PALA, İskender, **Divan Edebiyatı**, Kapı yayınları, İstanbul, 1992.

- PALA, İskender, "Kasîde", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXIV, İstanbul, 2001.
- SA'ÛD, Abdülcabbar, **Eş-Şi'r Fî Rihâb Seyfü'd-Devlet-i'l-Hamdânî**, Mu'esseset-u'r-Risâle, Beyrut, 1994.
- ŞAKİR, Mahmud, **El-Mütenebbî**, Matb'atu'l-madanî, Kahira, 1978.
- SIDKİ, Saffat, **Nef'i ve Sihâm-I Kazâ'sı**, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1943.
- SÛRYYÂ, Mehmet, **Sicill-i Osmaniyeye**, Haz. Orhan Holagü ve diğerleri, İstanbul, 1988.
- USLUBAŞ, Tolga, **Geçmişten günümüze Osmanlı**, CNR Studio yay, İstanbul, 2013.
- ÜÇOK, Bahriye, **İslam Tarihi Emeviler-Abbasiler**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968.
- Zehr-i Mâr-Zade Seyyid Mehmed Rızâ, **Rıza tezkiresi**, Haz. Doç. Genacay Zavotço, Kocali, 2009.
- ZEYDÂN, Corcî, **Tarih Âdâb el-Lugatu'l-'Arabiyye**, Der. Şevki Dayf, Dâru'l-Hilâl, c.II. T.y.

عَدْلُ الْعَوَازِلِ حَوْلَ قَلْبِي التَّائِهِ

عَدْلُ الْعَوَازِلِ حَوْلَ قَلْبِي التَّائِهِ وَهَوَى الْأَحْيَةِ مِنْهُ فِي سَوْدَانِهِ
يَشْكُو الْمَلَامَ إِلَى الْوَائِمِ حَرَّةً وَيَصُدُّ حِينَ يَلْمَنُ عَنْ بُرْحَانِهِ
وَبِمُهْجَتِي يَا عَاذِلِي الْمَلِكِ الَّذِي أَسْخَطْتُ أَعْدَلَ مِنْكَ فِي إِرْضَائِهِ
إِنْ كَانَ قَدْ مَكَ الْقُلُوبَ فَإِنَّهُ مَلَكُ الزَّمَانِ بِأَرْضِيهِ وَسَمَائِهِ
الشَّمْسُ مِنْ حُسَادِهِ وَالنَّصْرُ مِنْ قُرْنَائِهِ وَالسَّيْفُ مِنْ أَسْمَائِهِ
أَيْنَ الثَّلَاثَةَ مِنْ ثَلَاثٍ خِلَالِهِ مِنْ حُسْنِيهِ وَإِبَائِهِ وَمَضَائِهِ
مَضَتِ الدَّهُورُ وَمَا أَتَيْنَ بِمِثْلِهِ وَأَقْدَأْتَنِي فَعَجَزَنُ عَنْ نَظْرَائِهِ
الْقَلْبُ أَعْلَمُ يَا عَدُولَ بَدَائِهِ وَأَحَقُّ مِنْكَ بِجَفْنِيهِ وَبِمَائِهِ
فَوَمَنْ أَحْبَبَ لِأَعْصِيَّتِكَ فِي الْهَوَى قَسَمًا بِهِ وَبِحُسْنِيهِ وَبِهَائِهِ
أَحْبَبَهُ وَأَجِبَ فِيهِ مَلَامَةً؟ إِنْ الْمَلَامَةَ فِيهِ مِنْ أَعْدَائِهِ
عَجِبَ الْوُشَاةُ مِنَ اللُّحَاةِ وَقَوْلِهِمْ دَعِ مَا نَرَاكَ ضَعُفْتَ عَنْ إِخْفَائِهِ
مَا الْخِلُّ إِلَّا مَنْ أَوْدُ بِقَلْبِهِ وَأَرَى بِطَرْقِ لَا يَرَى بِسَوَائِهِ
إِنَّ الْمُعِينَ عَلَى الصَّبَابَةِ بِالْأَسَى أَوْلَى بِرَحْمَةِ رَبِّهَا وَإِخَائِهِ
مَهَلْكَ فَإِنَّ الْعَدْلَ مِنْ أَسْقَامِهِ وَتَرْفَقَا فَالْسَّمْعُ مِنْ أَعْضَائِهِ
وَهَبِ الْمَلَامَةَ فِي اللِّدَاذَةِ كَالْكَرَى مَطْرُودَةً بِسُهُادِهِ وَبِكَائِهِ
إِنَّ الْقَتِيلَ مُضْرَجًا بِدُمُوعِهِ مِثْلَ الْقَتِيلِ مُضْرَجًا بِدُمَائِهِ
وَالْعَشِقَ كَالْمَعْشُوقِ يَعْذِبُ قُرْبُهُ لِلْمِبْتَلَى وَيُنَالُ مِنْ حَوَائِثِهِ

أَتُنْكَرُ يَا ابْنَ إِسْحَاقِ إِخَائِي

أَتُنْكَرُ يَا ابْنَ إِسْحَاقِ إِخَائِي
أَنْطِيقُ فِيكَ هُجْرًا بَعْدَ عِلْمِي
وَأَكْرَهُ مِنْ ذُبَابِ السَّيْفِ طَعْمًا
وَمَا أُرْبِتُ عَلَى الْعِشْرِينَ سِنِي
وَمَا اسْتَفْرَقْتُ وَصْفَكَ فِي مَدِيحِي
وَهَبْتِي قُلْتُ: هَذَا الصَّبِيحُ لَيْلٌ
تَطْبِيعُ الْحَاسِدِينَ وَأَنْتَ مَرَّةٌ
وَهَاجِي نَفْسِيهِ مَنْ لَمْ يَمَيِّزْ
وَأَنْ مِنَ الْعَجَائِبِ أَنْ تَرَانِي
وَتُنْكَرَ مَوْتَهُمْ وَأَنَا سُهَيْلٌ
وَتَحْسَبُ مَاءَ غَيْرِي مِنْ إِنَائِي؟
بَأَنَّكَ خَيْرٌ مَنْ تَحْتَ السَّمَاءِ
وَأَمْضَى فِي الْأُمُورِ مِنَ الْقَضَاءِ
فَكَيْفَ مَلَيْتُ مَنْ طَوَّلَ الْبَقَاءِ؟
فَأَنْقُصَ مِنْهُ شَيْئًا بِالْهَجَاءِ
أَيَعْمَى الْعَالَمُونَ عَنِ الضِّيَاءِ؟
جُعِلْتُ فِدَاءَهُ وَهُمْ فِدَائِي
كَلَامِي مِنْ كَلَامِهِمْ الْهُرَاءِ
فَتَعْدِلَ بِي أَقْلَ مِنَ الْهَبَاءِ
طَلَعْتُ بِمَوْتِ أَوْلَادِ الزَّمَاءِ

أَمِنْ أَزْدِيَارِكَ فِي الدُّجَى الرَّقَبَاءُ

أَمِنْ أَزْدِيَارِكَ فِي الدُّجَى الرَّقَبَاءُ
قَلَقُ الْمَلِيحَةِ وَهِيَ مِسْكَ هَتَكُهَا
أَسْفَى عَلَى أَسْفَى الَّذِي ذَلَّهْتِنِي
وَشَكَيْتِي فَقَدْ اسْتَقَامَ لِأَنَّهُ
مَثَلَتْ عَيْنُكَ فِي حَشَائِي جِرَاحَةً
نَقَذْتَ عَلَيَّ السَّابِرِيَّ وَرَبِيمَا
أَنَا صَخْرَةُ الْوَادِي إِذَا مَا زُوْحِمَتْ
وَإِذَا خَفِيَتْ عَلَى الْغَيْبِي فَعَاذِرٌ
إِذْ حَيْثُ كُنْتَ مِنَ الظَّلَامِ ضِيَاءُ
وَمَسِيرُهَا فِي اللَّيْلِ وَهِيَ ذُكَاءُ
عَنْ عِلْمِهِ فِيهِ عَلَيَّ خَفَاءُ
قَدْ كَانَ لَمَّا كَانَ لِي أَعْضَاءُ
فَتَشَابَهَا كِلْتَاهُمَا نَجْلَاءُ
تَنَدَّقُ فِيهِ الصَّعْدَةُ السَّمْرَاءُ
وَإِذَا نَطَقْتَ فَيَأْتِنِي الْجَوْرَاءُ
أَنْ لَا تَرَانِي مَقْلَةً عَمَّاءُ

شَيْمٌ اللَّيَالِي أَنْ تَشْكَكَ نَاقَتِي
 فَتَبِيَتْ تُسَيِّدُ^(١) مُسَيِّدًا فِي نَيْهَا
 بَيْتِي وَبَيْنَ أَبِي عَلِيٍّ مِثْلُهُ
 وَعِقَابُ لُبْنَانٍ وَكَيْفَ بَقَطْعُهَا
 لَبَسَ التُّلُوجُ بِهَا عَلَيَّ مَسَالِكِي
 وَكَذَا الْكَرِيمُ إِذَا أَقَامَ بِبَلَدَةٍ
 جَمَدَ الْقَطَارُ وَلَوْ رَأَتْهُ كَمَا تَرَى
 فِي خَطِّهِ مِنْ كُلِّ قَلْبٍ شَهْوَةٌ
 وَلِكُلِّ عَيْنٍ قُرَّةٌ فِي قُرْبِهِ
 مَنْ يَهْتَدِي فِي الْفِعْلِ مَا لَا تَهْتَدِي
 فِي كُلِّ يَوْمٍ لِلْقَوَافِي جَوْلَةٌ
 وَإِغَارَةٌ فِي مَا احْتَوَاهُ كَأَنَّمَا
 مَنْ يَظْلِمُ اللُّؤْمَاءَ فِي تَكْلِيفِهِمْ
 وَتَدِيمُهُمْ وَبِهِمْ عَرَفْنَا فَضْلَهُ
 مَنْ نَفَعَهُ فِي أَنْ يَهَاجَ وَضَرَّهُ
 فَالَسَلْمُ يَكْسِرُ مِنْ جَنَاحِي مَالِهِ
 يُعْطِي فَتُعْطَى مِنْ لَهْيِ يَدِهِ اللُّهْيُ
 مَتَّفِرُقُ الطَّعْمَيْنِ مُجْتَمِعُ الْقَوَى
 وَكَأَنَّهُ مَا لَا تَشَاءُ عِدَائُهُ
 يَا أَيُّهَا الْمَجْدَى عَلَيْهِ رُوحُهُ
 أَحْمَدُ عَفَاتِكَ لَا فَجِعْتَ بِفَقْدِهِمْ

صَدْرِي بِهَا أَفْضَى أُمِّ الْبَيْدَاءِ
 إِسَادَهَا فِي الْمَهْمَةِ^(٢) الْإِنْضَاءِ
 شُمُّ الْجِبَالِ وَمِثْلُهُنَّ رَجَاءُ
 وَهُوَ الشِّتَاءُ وَصَيْفُهُنَّ شِتَاءُ
 فَكَأَنَّهُمَا بِيَبَاضِهَا سَوْدَاءُ
 سَأَلَ النُّضَارُ بِهَا وَقَامَ الْمَاءُ
 بُهْتَتْ فَلَمْ تَتَجَسَّسِ الْأَنْوَاءُ
 حَتَّى كَانَ مِدَادَةُ الْأَهْوَاءُ
 حَتَّى كَانَ مَغْيِبَةُ الْأَقْدَاءُ
 فِي الْقَوْلِ حَتَّى يَفْعَلَ الشَّعْرَاءُ
 فِي قَلْبِهِ وَلَأَذْنِهِ إِصْنَغَاءُ
 فِي كُلِّ بَيْتٍ فَيَأْتِقُ شَهْبَاءُ
 أَنْ يُصْبِحُوا وَهُمْ لَهُ أَكْفَاءُ
 وَبِضِدَّهَا تَتَّبَعِينَ الْأَشْيَاءُ
 فِي تَرْكِهِ لَوْ تَفْطَنُ الْأَعْدَاءُ
 بِنَوَالِهِ مَا تَجْبُرُ الْهَيْجَاءُ
 وَتَرَى بِرُؤْيِيَةِ رَأْيِهِ الْآرَاءُ
 فَكَأَنَّهُ السَّرَّاءُ وَالضَّرَّاءُ
 مُمْتَلَأًا لَوْفُودِهِ مَا شَاوُوا
 إِذْ لَيْسَ يَأْتِيهِ لَهَا اسْتِجْدَاءُ
 فَلَتَرَكْ مَا لَمْ يَأْخُذُوا إِعْطَاءُ

١ - أي: تمشي بالليل.
 ٢ - المهمة: الصحراء والأرض القفر.

لا تَكْثُرُ الْأَمْوَاتُ كَثْرَةَ قَلْبِي إِلَّا إِذَا شَقِيتُ بِكَ الْأَحْيَاءُ
 وَالْقَلْبُ لَا يَنْشَقُّ عَمَّا تَحْتَهُ لَمْ تُسَمِّ يَا هَارُونَ إِلَّا بَعْدَمَا أَقَى
 فَعَدَوْتَ وَاسْمُكَ فِيكَ غَيْرُ مُشَارِكٍ وَالنَّاسُ فِيمَا فِي يَدَيْكَ سَوَاءٌ
 لَعَمَمْتَ حَتَّى الْمُدُنُ مِنْكَ مِلاءٌ وَلَقِيتَ حَتَّى ذَا النَّثَاءِ لِقَاءً^(٣)
 وَوَجَدْتَ حَتَّى كِدْتَ تَبْخُلُ حَائِلًا لِلْمُنْتَهَى وَمِنَ السَّرُورِ بِكَاءٌ
 أَبْدَأْتَ شَيْئًا لَيْسَ يُعْرَفُ بِذُوهُ وَأَعَدْتَ حَتَّى أَنْكِرَ الْإِبْدَاءُ
 فَالْفَخْرُ عَنِ تَقْصِيرِهِ بِكَ نَاكِبٌ وَالْمَجْدُ مِنْ أَنْ يُسْتَزَادَ بَرَاءُ
 فَإِذَا سُنَّلتَ فَلَا لِأَنَّكَ مُحْوَجٌ وَإِذَا مُدِحْتَ فَلَا لِتَكْسِبِ رِفْعَةً
 وَإِذَا مُطِرْتَ فَلَا لِأَنَّكَ مُجْدِبٌ يُسْقَى الْخَصِيبُ وَيُمَطَّرُ الدَّمَاءُ
 لَمْ تَحِكْ نَائِلَكَ السَّحَابُ وَإِنَّمَا حُمَّتْ بِهِ فَصَبَّيْهَا الرُّحَضَاءُ
 لَمْ تَلْقُ هَذَا الْوَجْهَ شَمْسُ نَهَارِنَا إِلَّا بِأَبْوَجْهِ لَيْسَ فِيهِ حَيَاءُ
 فَبِأَيِّمَا قَدَمٍ سَعَيْتَ إِلَى الْعُلَى أَدُمُ الْهَيْلَالِ لِأَخْمَصِيكَ جِذَاءُ
 وَلَكَ الزَّمَانُ مِنَ الزَّمَانِ وَقَايَةَ وَلَكَ الْجَمَامُ مِنَ الْجَمَامِ فِدَاءُ
 لَوْ لَمْ تَكُنْ مِنْ ذَا السُّورَى اللَّذْمُكَ هُوَ عَقِمْتَ بِمَوْلِدِ نَسْلِهَا حَوَاءُ

مَآذَا يَقُولُ الَّذِي يُغْنِي

مَآذَا يَقُولُ الَّذِي يُغْنِي يَا خَيْرَ مَنْ تَحْتَ ذِي السَّمَاءِ
 شَقِيتَ قَلْبِي بِأَخْطِ عَيْتِي إِلَيْكَ عَنِ حُسْنِ ذَا الْغِنَاءِ

٣ - اللغاة: الضمير القليل الذي لا قدر له. يقول: قد عممت الأرض بجودك، حتى المدن ممتلئة به، وسبقت
 ثناءك، لما لك من القدر حتى صار هذا الثناء الذي أنثي به عليك قليل، في جنب قدرك.

إِنَّمَا التَّهْنِئَاتُ لِلْأَكْفَاءِ

إِنَّمَا التَّهْنِئَاتُ لِلْأَكْفَاءِ وَلَمَنْ يَدْنِي مِنَ الْبُعْدَاءِ
 وَأَنَا مِنْكَ لَا يَهْتَمُّ عَضْوُ بِالْمَسْرَاتِ سَائِرِ الْأَغْضَاءِ
 مُسْتَقْبَلُكَ الْبَدَايَا وَالْوَكَا نَ نُجُومًا أَجْرُهُ هَذَا الْبِنَاءِ
 وَلَوْ أَنَّ الَّذِي يَخْرَمُ مِنَ الْأَمِّ وَاهِ فِيهَا مِنْ فِضْتِهِ بِيضَاءِ
 أَنْتَ أَعْلَى مَحَلَّةً أَنْ تُهْتَمَّا بِمَكَانٍ فِي الْأَرْضِ أَوْ فِي السَّمَاءِ
 وَبِكَ النَّاسُ وَالْبِلَادُ وَمَا يَسُنُّ رَحَّ بَيْنَ الْغُبْرَاءِ وَالْخَضْرَاءِ
 وَبِسَاتِيكَ الْجِيَادُ وَمَا تَخُ مِلُّ مِنْ سَمَهْرِيَّةِ سَمْرَاءِ
 إِنَّمَا يَفْخَرُ الْكَرِيمُ أَبُو الْمِسْنِ بِكَ بِمَا يَبْتَئِي مِنَ الْعَلِيَاءِ
 وَبِأَيَّامِهِ الَّتِي انْسَلَخَتْ عَنْهُ هُ وَمَا دَارُهُ سِوَى الْهَبِجَاءِ
 وَبِمَا أَثَرَتْ صَوَارِمُهُ الْبِيضِ ضُّ لُهُ فِي جَمَاجِمِ الْأَعْدَاءِ
 وَيَمْسُكَ يُكْنَى بِهِ لَيْسَ بِالْمِسْنِ كِ وَلَكِنَّهُ أَرِيحُ النَّثَاءِ
 لَا بِمَا يَبْتَئِي الْخَوَاضِرُ فِي الرَّبِ فِ وَمَا يَطْبِي قُلُوبَ النَّسَاءِ
 نَزَلَتْ إِذْ نَزَلَتْهَا الدَّارُ فِي أَحَدِ سَنٍ مِنْهَا مِنَ السَّنَى وَالسَّنَاءِ
 حَلَّ فِي مَنِيَّتِ الرِّيَاحِينَ مِنْهَا مَتَّبِعَتْ الْمَكْرُمَاتِ وَالْآلَاءِ
 تَفَضَّحَ الشَّمْسُ كُلَّمَا نَزَّتِ الشَّمْسُ سُنُّ بِشَمْسٍ مُبِيرَةٍ سَوْدَاءِ
 إِنَّ فِي ثَوْبِكَ الَّذِي الْمَجْدُ فِيهِ لَضِيَاءُ يُزْرِي بِكُلِّ ضِيَاءِ
 إِنَّمَا الْجِلْدُ مَلْبَسٌ وَأَبْيَضَاضُ نَفْسٍ خَيْرٌ مِنْ أَبْيَضَاضِ الْقَبَاءِ
 كَرَمٌ فِي شَجَاعَةٍ وَذَكَاءُ فِي بَهَاءِ وَقُدْرَةٍ فِي وَقَاءِ
 مَنْ لَبِيضِ الْمُلُوكِ أَنْ تَبْدِلَ اللُّو نَ بَلُونِ الْأَسْتَاذِ وَالسَّحْتَاءِ
 فَتَرَاهَا بَنُو الْخُرُوبِ بِأَعْيَا نَ تَرَاهُ بِهَا غَدَاةَ اللَّقَاءِ
 يَا رَجَاءَ الْعُيُونِ فِي كُلِّ أَرْضٍ لَمْ يَكُنْ غَيْرَ أَنْ أَرَاكَ رَجَائِي

وَلَقَدْ أَفْنَيْتِ الْمَقَاوِزَ خَيْلِي قَبْلَ أَنْ نَلْتَقِيَ وَوَادِي وَمَآئِي
فَارِمِ بِي مَا أَرَدْتَ مِنِّي فَبَائِي أَسَدُ الْقَلْبِ أَدْمِي الرُّوَاءِ
وَفُؤَادِي مِنَ الْمُلُوكِ وَإِنْ كَا نَ لِسَانِي يُرَى مِنَ الشُّعْرَاءِ

أَرَى مُرْهَفًا مُدْهِشَ الصَّيْقَلِينَ

أَرَى مُرْهَفًا مُدْهِشَ الصَّيْقَلِينَ وَبَابَةَ كُلِّ غُلَامٍ عَتَا
أَتَأْذَنُ لِي وَلَكَ السَّابِقَاتُ أُجْرِبُهُ لَكَ فِي ذَا الْفَتَى

أَلَا كُلُّ مَاشِيَةِ الْخَيْزَلِي

أَلَا كُلُّ مَاشِيَةِ الْخَيْزَلِي فِدَى كُلِّ مَاشِيَةِ الْهَيْذَلِي
وَكُلُّ نَجَاةٍ بَجَاوِيَّةٍ خَنُوفٍ وَمَا بِي حُسْنُ الْمِشَى
وَلَكِنَّهِنَّ حَيَالُ الْحَيَاةِ وَكَيْدُ الْعُدَاةِ وَمَنْ يَطُ الْأَدَى
ضَرَبْتُ بِهَا التِّيَةَ ضَرْبَ الْقِمَا رِ إِمَا لِهَذَا وَإِمَا لِيَذَا
إِذَا فَرَعَتْ قَدَمَتَهَا الْجِيَادُ وَيَبِيضُ السِّيُوفِ وَسُمُرُ الْقَتَا
فَمَرَّتْ بِنَخْلٍ وَفِي رَكْبِهَا عَنِ الْعَالَمِينَ وَعَنْهُ غِنَى
وَأَمْسَتْ تُخَيِّرُنَا بِالنَّقَا بِ وَادِي الْمِيَاهِ وَوَادِي الْقَرَى
وَقَلْنَا لَهَا أَيْنَ أَرْضُ الْعِرَاقِ فَقَالَتْ وَتَحْنُ بِيْرِيَانِ هَا
وَهَبَّتْ بِجِسْمِي هُبُوبَ الدُّبُو رِ مُسْتَقْبَلَاتِ مَهَبِّ الصَّبَا
رِوَامِي الْكِفَافِ وَكَيْدِ الْوَهَادِ وَجَارِ الْبُؤَيْرَةِ وَادِي الْغَضَى^(٤)

٤ - رِوَامِي أَي قِوَاصِد، وَكَفَافٍ، وَكَيْدِ الْوَهَادِ، وَجَارِ الْبُؤَيْرَةِ كُلُّهَا مَوَاضِع. يَقُولُ: إِنَّ هَذِهِ الْإِبِلَ الْبَجَاوِيَّةَ قَصَدَتْ هَذِهِ الْمَوَاضِعَ، وَعَبَّرَتْ عَلَيْهَا.

وَجَابَتْ بُسَيْطَةٌ جَوْبَ الرَّدَا ۖ
 إِلَى عَقْدَةِ الْجَوْفِ حَتَّى شَفَّتْ
 وَلَاخَ لَهَا صَوْرٌ وَالصَّبَّاحُ
 وَمَسَى الْجُمُعِيِّ دُنْدَاوَهَا
 فَيَا لَكِ لَيْلًا عَلَى أَعْكَشِ
 وَرَدْنَا الرُّهَيْمَةَ فِي جَوْرِهِ
 فَلَمَّا أَنْخَرْنَا رَكَزْنَا الرَّمَا
 وَبِتْنَا نَقَبْلُ أَسْنِيَا فَنَّا
 لِيَتَلَمَّ مِصْرُ وَمَنْ بِالْعِرَاقِ
 وَأَنْتِي وَفَيْتُ وَأَنْتِي أُبَيْتُ
 وَمَا كُلُّ مَنْ قَالَ قَوْلًا وَفَى
 وَمَنْ يَكُ قَلْبٌ كَقَلْبِي لَهُ
 وَلَا بُدَّ لِلْقَلْبِ مِنْ آلَةٍ
 وَكُلُّ طَرِيقٍ أَنْتَاهُ الْفَتَى
 وَتَامَ الْخُوَيْدِمُ عَنِ لَيْلِنَا
 وَكَانَ عَلَى قُرْبِنَا بَيْنَنَا
 وَمَاذَا بِمِصْرٍ مِنَ الْمُضْجِكَاتِ
 بِهَا نَبْطِيٍّ مِنْ أَهْلِ السَّوَادِ
 وَأَسْوَدٌ مِشْفَرُهُ نِصْفُهُ

ۖ بَيْنَ النَّعَامِ وَبَيْنَ الْمَهَا (٥)
 بِمَاءِ الْجُرَاوِيِّ بَعْضَ الصَّدَى (٦)
 وَغَادَى الْأَضَارِعَ ثُمَّ الدُّنَا
 أَحَمَّ الْبِلَادِ خَفِيَّ الصَّوَى
 وَيَأْقِيهِ أَكْثَرُ مِمَّا مَضَى
 حَ بَيْنَ مَكَارِمِنَا وَالْعَلَى
 وَتَمَسَّحَهَا مِنْ دِمَاءِ الْعِدَى
 وَمَنْ بِالْعَوَاصِمِ أَنْتِي الْفَتَى
 وَأَنْتِي عَتَوْتُ عَلَى مَنْ عَتَا
 وَلَا كُلُّ مَنْ سَيِّمَ خَسَفًا أَبَى
 يَشْقُ إِلَى الْعِزِّ قَلْبَ التَّوَى (٧)
 وَرَأَى يُصَدِّعُ صُومَ الصَّفَا
 عَلَى قَدَرِ الرَّجُلِ فِيهِ الْخُطَى
 وَقَدْ نَامَ قَبْلُ عَمَى لَا كَرَى
 مَهَامِيهِ مِنْ جَهْلِهِ وَالْعَمَى
 وَلَكِنَّهُ ضَاحِكٌ كَالْبُكََا
 يُدْرَسُ أَنْسَابَ أَهْلِ الْفَلَا
 يُقَالُ لَهُ أَنْتَ بَذْرُ الدَّجَى

٥ - جابت: أي قطعت. وبسيطة: مفازة بقرب الكوفة. يقول: قطعت الإبل بسيطة وشقتها كما يشق الرداء، ومسيرها بين النعام وبقر الوحش.

٦ - عقدة الجوف: موضع معروف، والجرأوي: منهل معروف. يعني: أنها سارت من بسيطة إلى عقدة الجوف، فشربت من الجراوي حتى شفت بعض عطشها، ولم تستوف الشرب عجلة أو خوفًا، أو حرصًا على السير، أو خشية أن يتقلها كثرة الشرب.

٧ - أي من كان قلبه في الشجاعة وصحة العزيمة كقلبي شق قلب الهلاك فحاض شدانده حتى يصل إلى العز والتوى الهلاك.

وَشِعْرٍ مَدَحَتْ بِهِ الْكَرْكُذَنَ بَيْنَ الْقَرِيضِ وَبَيْنَ الرَّقَى
فَمَا كَانَ ذَلِكَ مَدْحًا لَهُ وَلَكِنَّهُ كَانَ هَجْوَ الْوَرَى
وَقَدْ ضَلَّ قَوْمٌ بِأَصْنَافِهِمْ وَأَمَّا بِزِقِ رِيَّاحِ فَلَا
وَمَنْ جَهَلَتْ نَفْسُهُ قَدْرَهُ رَأَى غَيْرَهُ مِنْهُ مَا لَا يَرَى

لَقَدْ نَسَبُوا الْخِيَامَ إِلَى عِلَاءٍ

لَقَدْ نَسَبُوا الْخِيَامَ إِلَى عِلَاءٍ أَنْبَيْتُ قُبُولَهُ كُلَّ الْإِيَاءِ
وَمَا سَلَّمْتُ فَوْقَكَ لِلثَّرِيَا وَلَا سَلَّمْتُ فَوْقَكَ لِلسَّمَاءِ
وَقَدْ أَوْحَشْتُ أَرْضَ الشَّامِ حَتَّى سَلَبْتُ رُبُوعَهَا ثَوْبَ الْبَهَاءِ
نَفْسُ الْعَوَاصِمِ مِنْكَ عَشْرٌ فَتَعْرِفُ طَيْبَ ذَلِكَ فِي الْهَوَاءِ

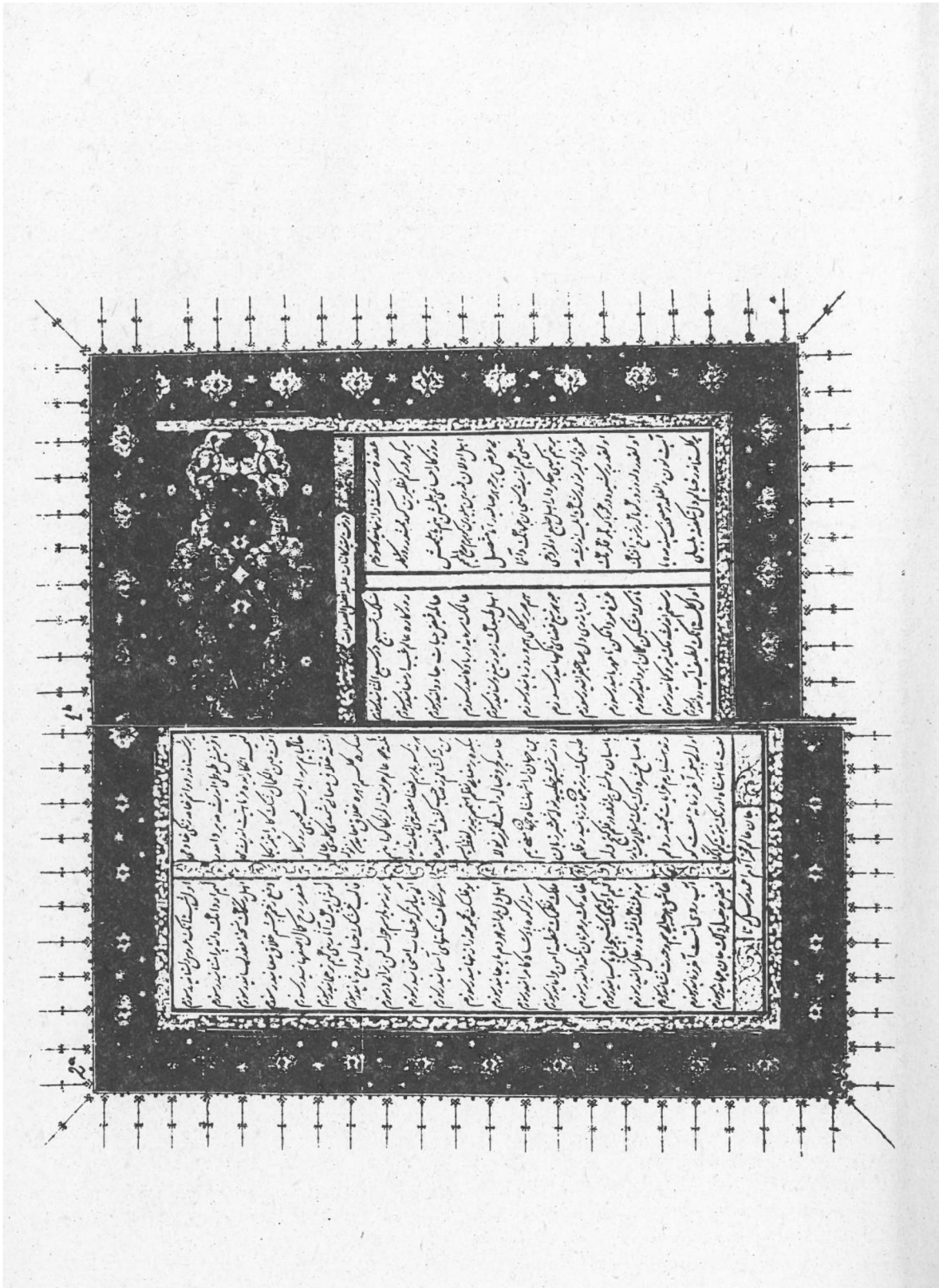
أَسَامِرِّيُّ ضُحْكَةٌ كُلِّ رَاءٍ

أَسَامِرِّيُّ ضُحْكَةٌ كُلِّ رَاءٍ فَطِنْتُ وَكُنْتُ أَغْبَى الْأَغْبِيَاءِ
صَغُرْتُ عَنِ الْمَدِيحِ فَقُلْتُ أَهْجَى أَنْكَ مَا صَغُرْتَ عَنِ الْهَجَاءِ
وَمَا فَكَّرْتُ قَبْلَكَ فِي مُحَالٍ وَلَا جَرَّيْتُ سَيْفِي فِي هَبَاءِ

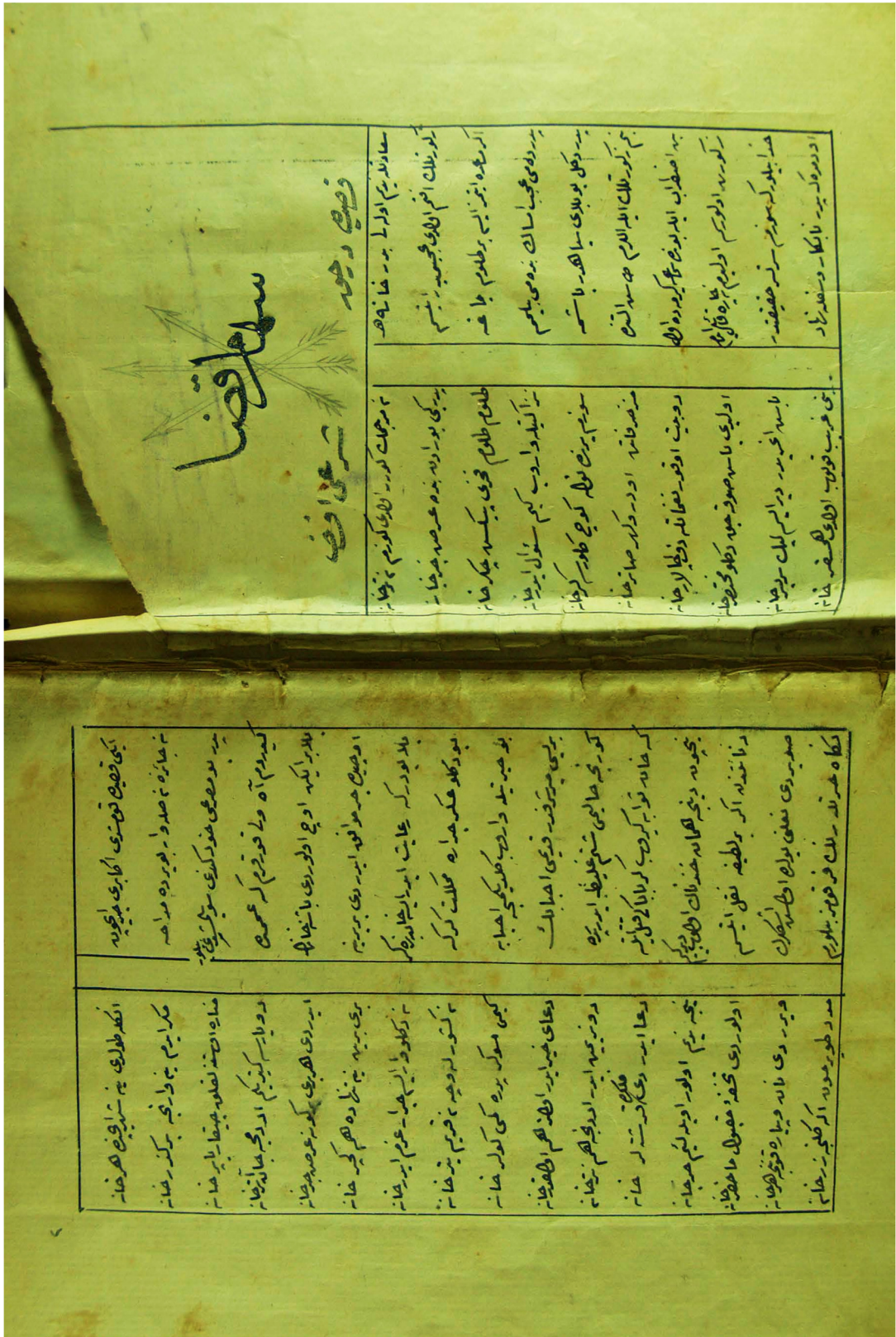
لِعَيْنِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْكَ حَظٌّ

لِعَيْنِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْكَ حَظٌّ تَحَيَّرُ مِنْهُ فِي أَمْرِ عَجَابِ
جَمَالُهُ ذَا الْخُسَامِ عَلَى خُسَامِ وَمَوْقِعُ ذَا السَّحَابِ عَلَى سَحَابِ
تَجِيفُ الْأَرْضُ مِنْ هَذَا الرَّبَابِ وَيَخْلُقُ مَا كَسَاهَا مِنْ ثِيَابِ

EK 2: NEF'Î DİVANINDAN TIPKI BASIM



EK 3: NEF'Î SİHAM-I KAZASINDAN TIPKI BASIM



سهاقضا

فصحی و جملہ

آنکه توفیق تو توفیق الگاری میجوید	آنکه طوری بن شریفی که خواند
نه خارزه نه صد و نه لورده مراد	مکرایم بن و رنج برکنده رخسار
بیر دو موی خنوکری سزای تو	خداه او خسته نعلوه جیقا با بر خاست
کندم آه و آفتونم که عموم	دو دایه کنیزکم او در جملای نظام
بلایزیکه اوچ اطورری بانظام	ایردی هرری که غمزه عرصه بر نظام
او صیغ جرم مو فود ایردی برین	بری برینه بن نه ده هم کیر خاست
بالا بود که غایت ایضا نظام	نه ککلو و ایله جیل - غم ای نظام
بیر دکلو حکم جملای محکمت کر که	نه کسوت - لورده - فریم - بر نظام
بوجیه تیل و آروپ کله یکجی ایجاب	کیمی مسوک برده کئی کولر خاست
برینی جیرت خسته فریمی ایجاب	دعای خیمایر او خنده هم و خد نظام
کوت خیر حالیمی شتم غلظت ایریز	دو بریمیه ایردی او در جملای نظام
که خواجه تو آکر و ب کرالاک قتل	دعای ایردی او در جملای نظام
بجوید و خیر هاله خندان او کیم	بجویدیم اولور ایردی هم جیقا
در آستانه اگر بر لطیف نقل ایتم	اولور ری خفته مقبول ما حفظ
صدور دی نغنی بولور او کیم	دو بری وی ناه و بیاره تو خیر کولر
ککله خسته رنک فرقه بیلوریم	مسد و طوری موده اگر کفجی بر نظام

سعادتمندیم اولور بر - خانه	نه محبت کورده ایردی کوریم نه خانه
کوزنک انتم ایردی جیبیم - ایتم	برینی بو رده بده عرصه جیقا
اگر عده انترای بر ملوم جا خه	طلوم طلوم خوی یکسه چکر خاست
بیرده می جیبی سالت بر می ایتم	نه آید و آروپ کیم سئال ایردی
بیر دکل بولدی سیاهه - باشه	سویم برین نوله کویج کلور کر خاست
تم کوزنک ایلدی هم جسدالت	خند خفته او در و کور صانه خاست
بیرده صطرب ایلدی بون چکر برده اولور	دو بیت او خسته نغنائتم و خطایر خاست
کوزم - اولور کیم اولیم بیره قالی	اولور ری ناسه صورت جبهه دکلو کر خاست
خدا بیلور کسوزم ستره خفیفه	ناسه ایردی - در ایتم کیم بر خاست
اولورده بیر ناکلا - و سفند زار	بخی غریب تو بوم - اولور کیم خاست

سند محمد کورچستان کورچستان و لیس ابو	سند که سواد استخوانه بولم بولم
طبع برمنه زانغ ملغور که برضده	بونا ری قورچستان و لیس ابو
قورچستان کورچستان طغنا خورچستان	بجه خادام اید که بولم خورچستان
کورچستان بولم خورچستان	اوصوسه کورچستان و لیس ابو
کورچستان خورچستان بولم خورچستان	دها خورچستان بولم خورچستان
دلا بولم خورچستان کورچستان	نله باکی کورچستان بولم خورچستان
برادرسه اولم خورچستان بولم خورچستان	بوسه بولم خورچستان کورچستان
بویکوره بولم خورچستان کورچستان	الین بولم خورچستان کورچستان
دها خورچستان بولم خورچستان	کولیا کورچستان بولم خورچستان
سرایا کورچستان بولم خورچستان	خیرل ایدیه بولم خورچستان
مجم بولم خورچستان بولم خورچستان	مصوبه خورچستان بولم خورچستان
زنده کورچستان بولم خورچستان	اولم خورچستان بولم خورچستان
قنی اولم خورچستان بولم خورچستان	ارالوی خورچستان بولم خورچستان
صصا بولم خورچستان بولم خورچستان	دیر لوی صله خورچستان بولم خورچستان
ایلی بولم خورچستان بولم خورچستان	کولور بولم خورچستان بولم خورچستان
کلیت بولم خورچستان بولم خورچستان	سواد کورچستان بولم خورچستان

نار

قیمی خانه سکا ویرس باکده قیمی	بنا سویمه وارم وارم کورچستان
باکده سکا ویرس کورچستان	اقی بولم خورچستان بولم خورچستان
صاحت ایل باکده کورچستان	صحب بولم خورچستان بولم خورچستان
نیکال ایل خضاب خورچستان	نیکال ایل خورچستان
بوشوی خورچستان	بوشوی خورچستان
دها کورچستان	
بوشوی خورچستان	کابل بولم خورچستان
دیر خورچستان بولم خورچستان	صه دها کورچستان بولم خورچستان
دیر خورچستان بولم خورچستان	کوتورچستان بولم خورچستان
دیر خورچستان بولم خورچستان	بوقا بولم خورچستان
دیر خورچستان بولم خورچستان	کوتورچستان بولم خورچستان
دیر خورچستان بولم خورچستان	سخت صله کورچستان بولم خورچستان
دیر خورچستان بولم خورچستان	ایلی بولم خورچستان بولم خورچستان
دیر خورچستان بولم خورچستان	دیر خورچستان بولم خورچستان
دیر خورچستان بولم خورچستان	طبع بولم خورچستان بولم خورچستان

کویب صبری اصدود و عظم کویب	ذوق ذوق کسب از عالم آکویب
روی اوله و در کیم اوله بیستی است	بستانه کیمی و فیهل کویب آکویب
کویب تازی صد ولایت آل عقیان	هنگامه باقی، مصیبت بونه ماتم کویب
نم اهانته اروضه بو زمانه ملک	اولی صاهمی بر آصف کرم آکویب
صفت دولت سار و زرد کویب	بر نور ماه قوسه زدی هنوز آکویب
بمخلد که بقدای الرکاه جسم	افزون این شخیز از ده هم آکویب
صانید یکی طاشانه خالجه	کویب یا تجیز بویست بوم آکویب
یا حال ایلیت سلطه عرضی هضم	بودیره اطری خف اولفقه دم کویب
هنگامه حاله صابو بر همی دین خانه	طوبه نم اوله صله اوله فقه عظم کویب
کویب بقداره قوه عکری خارده نانا	اوله ملک سه به دست خف کویب
سه تیره دشمه دولتمن طوطا کویب	طوبه سلطه صاهمی بلم آکویب
علاطمه اگر سبب نظم دولت	ستی قتل ایورد محمودره اعظم کویب
اهل دبه دشمنی دیدن سنی بیلول	اوله در لرکه اگر صاهم کویب
سختی لایع کیمی اهل کوز قوه	ایمزدک امانه زاده به کویب
بوقه جرمه سزای اهل دین به	ولایت لعل و لم ای خلیف اظم کویب
اهد بویک لور بیستی اظم رض	قوت قاری کسما راه م کویب

ستی هنجی اهل الله فقه زده استخفا	سوز کله ساس با لاف برده کویب
کاشتم اتمک اوله ایست کز قله سب	قتل عام ایلدکانه طوره و دایم کویب
طوبه اهد بقیل قیامه فار از بسک	اوله صله و طوبه قصه نظم کویب
کی که فتنه زار و من سینه صوره	کویب بر صفت صفت عظم کویب
طوبه لم صفت کویب الیه سوره	توقی بر ده اصل و حکم کویب
بوید کویب طاشانه زدن دونه	تولای با خیره قصه عظم کویب
عده کویب روی عرب کویب و یارده	کیم کویب هفت سنی بلم کویب
فیلد ناچاره کویب لورده بوید	یکه صفت مردی بکی اوم کویب
فیلد کویب کویب به حجب لایستی کم	دایم بر سینه دیو عظم کویب
حاک حیاک بیکله سنی با عکسی	ذوق بولک اوقه یارده عظم کویب
که در لورده ایوبه اطمین خولده	قدور ب به اصدون سنی م کویب
ذوق طوبه کویب سنی ترا بخیره بخیر	بلی می صوفی به صفت کویب
صوره دویب سنی اوله فقه کویب	صوبه کویب دینه اوله فقه کویب
طاشانه سنی اوله کویب و کویب	بیزوب صفت کویب
طاشانه اوله سنی با ایورد کویب	اوصا دردی سنی عیبه صفت کویب
تکلیف مردون طاشانه اوله سنی	فخر دایم صفت کویب

EK 4: EL-MÜTENEBÎ VE NEFÎ'NİN MEZARLARI



Muhammed İkbâl
1873-1938
Pakistan'ın milli şair ve düşünürü.
Muhammed İkbâl'e, aziz mürşidi Hazret-i Mevlânâ'nın huzurunda Bu makam verildi.
1965

Şair Nef'î
1572-1635
Yeryüzünde mezarı bulunmayan Büyük Türk şairi Nef'î'ye aziz mürşidi Hazret-i Mevlânâ'nın huzurunda Bu makam verildi.
1965



ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Ali	Baniali
Doğum Yeri ve Yılı	Ürdün	30.04.1988
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İbranice, Türkçe	
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	2004 2006	
Lisans	2006 2010	
Yüksek Lisans	2012	
Doktora		
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.		
2.		
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayımlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):	a.khmigdadi@gmail.com	
Tarih	08.09.2014	
İmza		
Adı Soyadı	Ali BANİALİ	

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Ali BANİALİ
Tez Adı	EL-MÜTENEBBÎ İLE NEF'Î EDEBİ YÖNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	<input type="checkbox"/> Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum <input type="checkbox"/> Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum <input type="checkbox"/> Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	<input type="checkbox"/> Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih :01.04.2014

İmza :